

EĞİTİM BAKIŞ

EĞİTİM-ÖĞRETİM VE BİLİM ARAŞTIRMA DERGİSİ

Paradigmalar Sarmalında Kadın ve Emek
Ali YALÇIN

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Üzerine
Şener GÖNÜLAÇAR

Kadınlık Halleri
Zübeyde ÇAKIR
Kemal SAYAR

Eğitim-Öğretimde Cinsiyet Ayrımcılığı (Cinsiyet mi? İnsaniyet mi?)
Ertuğrul YAMAN

Bir Toplum Mühendisliği Projesi Olarak Toplumsal Cinsiyet
Engin ASLANARGUN

Bir Ayrımcılık Olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçiliği ve Eğitim
Ejder OKUMUŞ

Karma Eğitimin Tarihi ve Sosyal Gelişimine Kısa Bir Bakış
Mustafa GÜNDÜZ

Eğitim Felsefesi, Politikası ve Uygulamaları Bağlamında Cinsiyet Eşitliği
Zülfü DEMİRTAŞ

Yükseköğretim Perspektifinden Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu
Burhan AKPUNAR

Eğitimde Cinsiyet Adaleti
Yakup YILDIZ

Boşanmalara Karşı Değerler Temelli "Aile Eğitimi"
Zakir AVŞAR

EĞİTİM-BİR-SEN

Bağımsız Hayatlardan Bağımsız Topluma

Endüstrileşmeyle birlikte sadece geleneksel bağlar, ekonomik göstergeler, sosyal ağlar değil insanın kendisi ve cinsiyeti de bir kurgu aracı olarak değerlendirilmeye başlandı. Modernizmin aynasına yansıyan her şey önce amorf bir akis oluyor, sonra görecelik kazandırılıyor, ardından kurgusal bir akıl eliyle tezgâhlarda pazarlanan bir eşyaya dönüştürülüyor. Velez ki bu insan dahi olsun. Liberalizm 'özgürlük yaftasıyla' yol veriyor, merkantilizm 'değer bulma' gerekçesiyle ticari metaya dönüştürüyor, kitle iletişim ağlarını örüyor, reklamlar da masumiyet ve fayda kılıfı giydiriyor. Bireyler yavaş yavaş evlerini terk ediyor, sokaklarda solo yaşamlar arz-ı endam ediyor, zaman dışarıda harcanan endüstriyel bir akışa evriliyor, toplumlar geçmişinden merhale merhale kopuyor, kişiler huzursuz ruhlar olarak bedenine yabancılaşıyor, aziz olan her şey zamanla şeyleşiyor. Modern zamanlarda, şehrin ışıkları altında kendini merkeze alan insan, her şeyi yeniden tanımlayarak, kendine sunulan ontolojik gerçekleri (biçimleri) reddediyor, cinsiyet konusunda da kadınlığı ve erkekliği 'gender' teorisi bağlamında ele alarak değiştirilebilir konseptlere dönüştürüyor. İnsan bedeni, iğdiş edilebilir nesne; cinsiyet, değiştirilebilir toplumsal maske olarak tanımlanmak isteniyor. Ontolojik bir gerçeklik olan cinsiyet, fitrattan kopartılıyor, toplumsal/kültürel bir role büründürülerek 'seçim senin ey insan' aşamasına getiriliyor.

1990'dan itibaren Birleşmiş Milletler tarafından gündeme alınan 'cinsiyet' konusu, uluslararası kongrelerin ve seminerlerin konusu oluyor, üniversitelerde 'gender' bölümleri açılıyor, bazı ülkelerde cinsiyet eşitlikçi uygulamalar adı altında projeler vasıtasıyla yaygınlaştırılmaya çalışılıyor, hatta bazı ülkelerde erkek ve kadınlığa karşılık gelen şahıs zamirlerinin yerine cinsiyetleri nötrleyen yeni kelimeler uydurularak dildeki yansımaları yok edilmek isteniyor. Kısacası, planlı bir şekilde yürütülen bir akımla karşı karşıyayız. Ülkemizde ise çeşitli bakanlıklar, kurumlar ve dernekler eliyle yürütülen projeler vasıtasıyla da gündem olan bu toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun birçok boyutuyla ele alınması gerekiyor. Ontolojik gerçekliğe uyup sahipsiz davranmadıkça salih olana sahip çıkmak zor görünüyor.

Kadının endüstriyel faaliyetlerin içinde daha fazla yer alması, geleneksel değerlere isnat eden kimlik ve kişiliğini etkilemiş, bu da toplumsal bazı rollerin değişmesine zemin hazırlamıştır. Yeni kadın tipi üzerinden toplum, yeni sosyolojinin amaçlarına uygun olarak da kadın figürü hızla değişmiştir. Bundan böyle ulusal, sonra küresel ölçekte ideolojik eksenli değişimler daha çok kadın üzerinden yürütülmek istenmiştir.

Hak, eşitlik, özgürlük söylemlerine bezenerek daha kolay dolaşıma sokulan 'toplumsal cinsiyet' söylemi ile cinsiyet, fitrattan uzağında, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, değiştirilebilir psikolojik-toplumsal kurgusal kimlikler olarak tanımlanmaya gayret edilmektedir. Bu sarmal içinde birçok şey tartışmaya açılmakta, bireylerin bağımsız hayatlar yaşaması adına toplumun da payına bağımsız (bağımsız) bireyler düşmektedir. Aile, ilkel ve ataerkil bir yapı olarak küçük düşürülmekte, toplumun temelindeki taş yerinden oynatılmaya çalışılmakta, dinler özgürlüklere engel yapılar olarak gösterilmekte, kanunlar buna göre uyarlanmakta, dildeki kelimeler atılarak cinsiyetsiz yeni bir dil inşa edilmek istenmektedir. İnsanı makine, makineyi insanlaştırmaya çalışan endüstriyel akla paralel olarak kadına erkek, erkeğe kadın trans ederek akışkan kimlikler üretilmek, cinsiyet serbest dolaşıma çıkartılmak istenmektedir. Kalabalıkları belli varlık tasavvuru ve ahlaki ilkeler etrafında bütünleştirerek toplum ve millet yapan değerleri açısından çok iyi analiz edilmesi gereken, etkileri ve sonuçları itibarıyla nereye varacağı iyi hesap edilmesi gereken bu akımlar, uygulamalar ve projeler aile yapımıza vereceği zarar ve millî benliğimizi uğratacağı erozyonlar kapsamında topyekün değerlendirilmek zorundadır.

Bazı değerleri kaybetmeden önce ilan niyetine; toplumsal duyarlılık, tartışma konusunda derinlik ve zenginlik oluşturmak adına, toplumsal cinsiyet ekseninde tartışılan konuları, eğitimi de ilgilendiren boyutlarıyla gündem yaptığımız bu sayımız, sadece birbirinden değerli ufuk açıcı yazılarla değil, daha kapsamlı çalışmalara kaynak olma amacına da katkı sağlayacaktır.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle...

Şükrü KOLUKISA

Genel Başkan Yardımcısı
sukrukulukisa@ebs.org.tr

Bu Sayıda...

Sayfa

Paradigmalar Sarmalında Kadın ve Emek Ali YALÇIN	1
Kadınlık Halleri Zübeyde ÇAKIR – Prof. Dr. Kemal SAYAR	4
Bir Toplum Mühendisliği Projesi Olarak Toplumsal Cinsiyet Doç. Dr. Engin ASLANARGUN	9
Karma Eğitimin Tarihi ve Sosyal Gelişimine Kısa Bir Bakış Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ	16
Yükseköğretim Perspektifinden Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu Prof. Dr. Burhan AKPUNAR	28
Boşanmalara Karşı Değerler Temelli "Aile Eğitimi" Prof. Dr. Zakir AVŞAR	34
Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Üzerine Şener GÖNÜLAÇAR	38
Eğitim-Öğretimde Cinsiyet Ayrımcılığı (Cinsiyet mi? İnsaniyet mi?) Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN	40
Bir Ayrımcılık Olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçiliği ve Eğitim Ejder OKUMUŞ	45
Eğitim Felsefesi, Politikası ve Uygulamaları Bağlamında Cinsiyet Eşitliği Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ	53
Eğitimde Cinsiyet Adaleti Yakup YILDIZ	59
Türkiye'de Kadının Mesleki Eğitimdeki Yeri ve Önemi Doç. Dr. İbrahim Yaşar KAZU	64
Eğitim Politikalarının Cinsiyet Ayrımı Üzerindeki Etkisi Faruk YILDIZ	73
Bireylik Hevesi ve Çağdaş Kadının Annelikle İmtihanı Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ	80
Mehmet Akif İnan'ın Gençlik Tasavvuru ve Gençliğe Hitabeleri Hıdır YILDIRIM	83

EĞİTİME BAKIŞ

Yıl: 15 • Sayı: 45 • Ocak - Şubat - Mart - Nisan 2019

Eğitim-Bir-Sen'in 4 Aylık Ücretsiz Yayınıdır

Eğitim-Bir-Sen
Adına Sahibi
Ali YALÇIN
Genel Başkan

Genel Yayın Yönetmeni
(Sorumlu Müdür)
Şükrü KOLUKISA
Genel Başkan Yardımcısı

Editör
Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu
Latif SELVİ

Basın Danışmanı
Mahfuz YALÇINKAYA

Ramazan ÇAKIRCI
Mithat SEVİN
Hasan Yalçın YAYLA
Atilla OLÇUM

Eğitimciler Birliği Sendikası Genel Merkezi
Zübeyde Hanım Mah. Sebze Bahçeleri Cad. No:86 Altındağ/ANKARA
Tel: (0.312) 231 23 06 (pbx) • Faks: (0.312) 230 65 28
e-posta: ebs@ebs.org.tr
web: www.ebs.org.tr

Grafik Tasarım & Baskı
Hermes Ofset Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cadde No: 105 İskitler-ANKARA
Tel: (0.312) 341 01 97 • Faks: (0.312) 341 01 98
hermes@hermesofset.com

Basım Tarihi: Nisan 2019

EĞİTİME BAKIŞ'ın bu sayısı 25 bin adet basılmıştır. Kurumlara ve eğitim çalışanlarına dağıtımı il ve ilçe teşkilatlarımız tarafından yapılmaktadır.

Paradigmalar Sarmalında Kadın ve Emek

Ali YALÇIN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı

Kadın konusu, kendine ait modernleşme tecrübesi olmayan hemen her toplumda netameli bir konu olarak görülür. Kültürel emperyalizmin Batı dışı toplumlarda yarattığı travmanın varlığı, bu toplumların, en hassas ve mahrem alan olarak gördükleri aile ve kadına dair politikalara yaklaşımında bu bilinçaltını bilinç üstüne daha hızlı bir şekilde çıkarır. Bu durum, Batı dışı toplumların tarihsel hafızalarında yer eden, Batı paradigmasıyla her karşılaşmalarının bir kuşatılma olarak gerçekleşmesi gerçeğinden dolayı anlaşılabilir. Zira dün, bugün ve yarın aynı anda tecrübe etmek zorunda kalan ülkelerin ödünç aldıkları Batı paradigması çoğu zaman protez kimliklerin oluşmasına neden olmuştur. Esasında bu durum bir kültürel tıkanmadır ve bu tıkanma kültürel yarıkların oluşmasına neden olmaktadır. Kültürel yarımanın oluşturduğu zıtlığın bir tarafında geleneği ne pahasına olursa olsun korumaya çalışan yaklaşım; öte tarafında ise geç kalınmış bir ilerlemeye koşar adım giderken gözden düşen bir geçmiş geride bırakan Batı'ya teslim olmuş reaksiyoner tavır yer alır. Fakat bu tavır, geleneksel kültürlerin kadına yönelik ayrımcılığı ve tahkiri kavileştiren olgularla yüzleşmeyi de zorlaştırır. Bir tarafta tarım toplumuna ait geleneksel aile rollerini sanayi toplumu gerçekliği içerisinde sürdürmekte zorlanan bir gerçeklik dururken, öte yanda bu duruma dair çözümler ve çözümler üretmek yerine savunma hattında duran bir bilinç, üstü örtük olarak beslenir.

Kavramlar üzerinde tartışmak ve kavramların kökenleri, ideolojik bagaj yüklerinin göndermeleri hakkında analizler yapmak sosyal bilimler için vazgeçilmezdir. Teorik düzeyde yapılan tartışmaların gündelik olana tesirinin başladığı noktada ise

artık belli bir disiplin ve akademik sabitelerin oluşturduğu kontrollü alanın dışından sesler yükselmeye başlar. Bu aşamada artık teori pratik sahada sınıyor, itirazlar daha kalabalık bir kitlede akis bulur ve bu tartışmalar yer yer kakofoninin dünyasında gerçekleşir. Oysa tam da bu nokta, yani krizin açığa çıktığı safha, teoriyi yeniden gözden geçirmeye imkân sağlayan bereketli bir memba olarak görülebilir. Son birkaç aydır yukarıda kabaca bir safhalandırma ile tasvir ettiğimiz süreci toplumsal cinsiyet eşitliği (gender equality) kavramının farklı veçheleri ile tartışılmasında görmekteyiz.

Gender, sosyal bilimlerde, özellikle feminist kuram içerisinde, elli yıldan fazla bir süredir önemli yer tutan bir kavramdır. Kadın ve erkekler arasındaki ilişkilerin ve rol dağılımının biyolojik farklılıklar tarafından değil, siyasi, sosyal ve ekonomik yapılanmalar tarafından belirlendiğini iddia eden toplumsal cinsiyet kuramı, bu rollerin ve ilişkilerin değiştirilebilir ve eşitlikçi bir biçimde yeniden yapılandırılabilir olduğunu söyler. Bu yaklaşıma göre biyolojik cinsiyetin insan davranışlarında ve sosyal yaşamın organizasyonunda düşünülenenden daha az belirleyiciliği vardır.

Günümüzde bu kavram, sosyal bilimlerin konusu olmayı aşarak uluslararası hukuk metinleri ile küresel bir politika hâlini almıştır. Kadının cinsiyetinden kaynaklı ayrımcılığa uğramasına engel olmak iddiasıyla küresel çözümlerin odağında duran ve ana akımlaştırılan kavramın, BM ve Avrupa Konseyi sözleşme metinlerine girmesinin oldukça tartışmalı bir süreç sonucunda gerçekleştiğini hatırlamakta fayda var. Sözleşmeler imzaya açılırken, bazı ülkeler toplumsal cinsiyet düşüncesinin insan biyolojisinin toplumsal olarak yeniden dizayn edil-

mesi olarak görerek, kavramı muğlak ve insanlığın varoluşuna bir saldırı olarak nitelendirmişlerdir.

Yaklaşık 25 yıl öncesine dayanan bu tartışmaların benzerini yakın zamanda ülkemizde de müşahade ettik. Ülkenin çok önemli iki kurumu MEB ve YÖK tarafından yapılan açıklamalar, bu tartışmaların bizdeki gecikmiş versiyonları olarak görülebilir. YÖK'ün açıklaması bu yönüyle tam olarak kavramın kamuoyunda oluşturduğu rahatsızlığı vurguluyordu. Hatırlarsak, YÖK, 'murat edilenin dışında farklı anlamlar yüklendiği, toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği' gerekçesiyle, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği projesi kapsamında üniversitelere gönderilen 'Tutum Belgesi'nden 'toplumsal cinsiyet eşitliği' kavramının çıkarıldığı açıklamasını yapmıştı. Bu alanda yapılacak çalışmalara artık 'Adalet Temelli Kadın Çalışmaları' anlayışı içerisinde devam edileceğini deklare etmişti.

Kavramlar, kültür taşıyıcısıdır. Kelimeler, içinde doğdukları kültürün ve zamanın izlerini taşıırken, içinden geçtikleri kültürlerin ve zamanın izleriyle aşınırlar. Bu yönü ile "Gender" kavramının, feminist kuramın kundağında, aydınlanmanın eşitlikçi çocuğu olarak dünyaya geldiği dün ile bugünü arasında farklılaştığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunu, postmodern feminist kuram içerisinde artık bu kavramın günümüzde biyolojik cinsiyeti aşındırmak için iyi bir araç olmaktan çıktığı, hatta kavramın 'sadece kadın ve erkek ile sınırlı biyolojik cinsiyet' anlayışını kavileştirdiği eleştirilerinden de anlayabiliriz. Günümüzde birçok ülkede kavramın, kadının cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmasını engellemek için kullanılmasını bu bağlamda değerlendirebiliriz.

Kavramların içeriklerinin yerleştirilmesini ve bu şekli ile girdiği coğrafyada yerleşik hâle gelmesini olanaklı kılan en önemli etken, güçlü bir yerli kültür ile karşılaşmalarıdır. Aksi takdirde, kavram, içerisinden geçtiği kültürün sabitelerini aşındırarak yerleşik hâle gelir. Bu bağlamda "gender" kavramı biyolojik kimliğin tüm kültürlerdeki güçlü varlığından nasibini almıştır, denilebilir.

Kadınların toplumsal hayattaki konumları, yaşadıkları coğrafyanın ve çağın ötesinde, içlerine doğdukları medeniyetin kodlarıyla şekillenir. Bugünün normları ile geçmişe tutulan projeksiyonda Hint kültüründen Çin'e, Arap toplumundan Batı coğrafyasına uzanan tüm coğrafyada kadınların ikincil bir konuma itildiğini görüyoruz. Bu döngünün kırıldığı nokta olarak, bu konuda güçlü normlar koyan İslam medeniyetinin ortaya çıkışını ifade edebiliriz. Batı dünyasında ruhu olup olmadığı tartışılan, Uzak Doğu'da isim dahi verilmeyip bir, iki, üç şeklinde sayılarla çağrılan, Hint kültüründe kasırgadan, ölümden, zehirden ve yılandan daha kötü bir mahlûk olarak tasvir edilen kadın, İslam kültüründe çok özel bir önem kazanmıştır. İslam medeniyetiyle birlikte kadın, akabe biatında

biatı alınarak siyasal yaşamın içerisinde yer alan, miras ve mehir yoluyla mülk edinme hakkı verilen bir konuma yerleşmiş; üstünlüğün cinsiyette olduğu anlayışının yerine takva ölçüsü getirilmiş, kadın ve erkek velayet hukuku ile birbirlerine bağlanmış şahsiyetler olarak konumlandırılmıştır. Bu, insanlık tarihinde açılan bir çığırır. Batı toplumlarındaki kadınların, zikrettiğimiz haklara ulaşabilmesi için en az bin üç yüz yıl beklmeleri gerekecektir. Batı'da kadınlar, İslam'ın kadınlara tanıdığı haklara doğru ilerlerken, maalesef Müslüman toplumlar aynı süreçte ataletle

sürüklenmiş, sömürgeleştirilmiş, içlerine kapanmıştır. İçindeki cevheri harekete geçiremeyen, bilakis toplumsal taassuplar üreten Müslüman toplumun içinde bulunduğu donmuşluk, günümüzde kadın hakları olarak anılan sürecin Batı menşeli bir terkip olarak zihinlerde yer almasına zemin hazırlamıştır.

Sanayi devrimi sonrası kadın emeğinin ucuz, esnek ve uyumlu iş gücü olarak tercih edilmesi, beraberinde emek sömürsü ve hak arayışlarını da getirmiştir. Kadın hakları arayışlarının bu yönüyle, iktisadi bir çerçeve içerisinde talep edilen ve şekillenen bir olgu olduğu söylenebilir. Kadınların kitlesel olarak işçileşmesi, devletlerin sosyal politikalarında kadını merkeze alan bir yaklaşımı benimsemesine neden olmuştur. Kadınların kit-

lesel olarak iş yaşamına katılması, toplumların kültürel değişimlerini hızlandırırken, ülkeler bu değişimleri demografik yapılarının ve ekonomik kalkınmalarının lehine olacak bir yaklaşımla gerçekleştirilmeye çalıştılar.

Kadın hakları söylem ve eylemleri, maddeyi merkeze alan küresel kapitalist sistem içerisinde şekilleniyor ve bu formu ile tüm insanlığa ihraç ediliyor. Kadına yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için üretilen politikaların uluslararası arenada serdedildiği düzlemde hâlâ sermayenin belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi için imzalanan Avrupa Konseyi sözleşmesinde yahut ILO'nun aile içi şiddeti iş yerinde önleme mekanizmalarını geliştirme arayışlarında temel etkene odaklandığımızda ana motivasyonun iş verimliliği üzerine kurulu olduğunu görürüz.

Dünya Ekonomik Forumu'nun verilerine göre, tüm dünyada cinsiyetler arası ücret dengesinin yakalanması için 217 yıla ihtiyaç var. ILO, 'cinsiyete dayalı ücret açığını anlamak' için analizlerin artırılması gerektiğini söylüyor. BM, 2030 hedeflerinde, kadınların ve kız çocuklarının eğitim, sağlık ve istihdama erişimini kolaylaştırmayı sürdürülebilir kalkınmanın olmazsa olmazı olarak nitelendiriyor. Bu yönüyle kendini sürekli yenileyen kapitalist sistemin kadın emeğindeki sömürüyü ortadan kaldırmaya yönelik küresel arayışları yeni sömürü mekanizmaları üretiyor. Bu arka plan, kadın haklarına bakımımızda konunun önemini azaltan hususlar olarak değil, bilakis kadının yaşadığı her sorunu insanlığın ortak sorunu olarak görmeyi ve bu öneme matuf bir bakışla çözüm geliştirmemizin elzemliğini gösteriyor.

Ülkemizde, kadınların çalışma hayatı içerisindeki durumuna baktığımızda, iyi işlere erişim için iyi eğitimin belirleyici bir unsur olduğunu görüyoruz. Eğitime erişim noktasında cinsiyete bağlı bariz bir ayrım olmamasına rağmen, eğitim sonrası istihdamda kadınların aleyhine bir tablo ortaya çıkıyor. Buna mukabil çalışma hayatında kadına yönelik yapılan birçok çalışma; kadın emeğinin güvencesiz ve düşük ücretli işlerde daha fazla yoğunlaştığını, karar alma mekanizmalarında daha az yer almaya devam ettiklerini, iş-yaşam uyumu sorunundan daha fazla etkilendiklerini, azalan genç nüfus ve kronikleşen bakım hizmetleri ihtiyacı kadınların lehine politikalar üretilmesinin zorunluluğunu ortaya koyarken, kadınların kendile-

rine yüklenen roller arasında çatışma yaşadıklarını teyit ediyor.

Günümüzde sosyal bilimlerde en çok tartışılan konulardan biri, mevcut küresel kapitalist sistem içerisinde aile kurumunun sürdürülebilir olup olmadığıdır. Çünkü sanayi devriminden sonra, önce erkeğin, ardından kadının ev dışında üretim yapmaya başlaması, geleneksel toplum yapısında, aile içerisindeki görev dağılımlarında radikal değişimlerin olmasına neden oldu. Özellikle, kadının çalışma hayatı içerisindeki yeri güçlendikçe, aile kurumundaki değişimler daha belirgin hâle geldi. Geleneksel toplum yapısında geniş aile formu içerisinde ailedeki birden çok kadının üstlendiği çocuk ve yaşlı bakımı artık çekirdek aile formunda karşılanamaz duruma geldi ve devletlerin politika üretmesi zorunluluk hâlini aldı. Bu durum, aynı zamanda kadının aile içerisinde kilit konumuna da işaret ediyordu.

Kadının ailedeki bu kilit konumuna dair kabaca iki tür yaklaşım belirginleşti. Birincisi, kadın emeğinin yıllarca aile içerisinde sömürüldüğü ve kadının çok fazla yükün altında ezildiği fikrinden hareketle aileyi, kadını zayıflatan bir kurum olarak damgalayan yaklaşım. Bu yaklaşım, küresel kapitalist sistemin genetik kodlarında yer alan sınırsız büyümeyi ve rekabeti merkeze alan yaklaşımın yansımasıdır. İnsan tüm diğer bağlarından azade kılınarak üretim zincirinde bir çark olmaya indirildiğinde, insan doğasının piyasa şartları içerisinde şekillenmesi bir özgürlük alanı olarak pazarlanır, ki öyle de oldu. Bu mantalite içerisinde aile sürdürülebilir bir kurum değildir. Hatta sürdürülmesini talep etmek, kadının ezilmesini salık vermek olarak değerlendirilmektedir.

İkincisi, kadının çalışma hayatı içerisinde yer almasının aileyi zayıflattığını, dolayısıyla kadının çalışma hayatı içerisinde yer almaması gerektiğini iddia eden yaklaşım. Bu yaklaşım, yaşadığımız neoliberal evrende bir tercih değil, neredeyse zorunluluk hâlini alan çalışma/üretim olgusunun gerçekliğini ıskalamaktadır. Bu yönü ile hem insanın doğasına göre şekillenmeyen çalışma hayatının insan onuruna yakışır şartlara ulaşmasını sağlamak hem de kültür, inanç ve hukuk sistemimizde korunması esas olan aile kurumunu gözeten bir üretim mekanizmasını şekillendirme imkânlarını oluşturmak, başta devlet, emek örgütleri olmak üzere, tüm paydaşlar için bir zorunluluktur.

Kadınlık Halleri

Zübeyde ÇAKIR - Prof. Dr. Kemal SAYAR

Ekran, başka hayatları bir turist bakışıyla incelememize yarayan bir yüzey. Değer yargılarımızı, kültürel kodlarımızı, diğer zamanlara ve coğrafyalara transfer ederek, onlarla ölçüp biçiyoruz hayatlarını insanların. Bugünkü kentli, modern yaşam tarzımızdan bakıldığında anakronik ve adalete mugayir gördüğümüz böyle bir kabul, insanlığın binlerce yılını gölgesinde barındırmış. "Ahlak"ın ve "ihtiyaç"ın tanımları ile "insan"ın tanımı kavram dünyasında dönüşüme uğramadan, gündelik yaşamdaki yansımalarının da dönüşüme uğraması mümkün olmuyor. Bir kadının eğitim ihtiyacının gerekçelendirilmesi, modern teorilerde herhangi bir insan tekinin duyduğu ihtiyaç nedeninden ayrı tutulamaz artık. Zira, modern öncesi batı toplumlarının zihin halitasının kadın-erkek ayrımına ilişkin ontolojik dikotomisi bugün artık arkaik bir malumat olmaktan öte kabul görmüyor.

Oysa bir zamanların toplumlarında ve bugün dahi henüz kentleşme - çalışma ekonomisi transferini gerçekleştirmemiş toplumlarda katmanlaşmayı içselleştirmiş bir yaşam hüküm sürmekteydi-sürüyor. Katmanlaşmış toplumlarda kişinin kadın olarak doğması, köle olarak doğmasından daha kesin bir yargıyı içerir. Bir kölenin özgürleşme imkânı saklıyken, bir kadın ömrünü bir efendiye tabi bir kadın olarak tamamlayacaktır. Bu tür toplumlarda ahlaki görenekler (Sittlichkeit- moral customs) hem somut hem de soyut normları inşa eder ve sürdürür. En yüksek, asil ve yüce erdemler -cesaret, bilgelik, itidal ve adalet gibi kardinal erdemler- toplumun en yüksek katmanındaki hür erkekler için iken, toplumun en alt katmanı olan kölelerin ve kadınların payına düşen ahlaki görenekler ise denî ve üst değerlerin berraklığını bulandıran, yine de onların tabi olmalarının zorunlu görüldüğü itaat, sadakat, feragat vb değerlerdi. Bu, o kadar böyle idi ki Yaratan karşısında özgür erkekler ilahi buyrukların doğrudan muhatabı iken, köleler ve kadınlar efendilerinin istençlerine tabi olarak bu buyrukların nesnesi olmaktan ileri geçemezlerdi.

İnsandışılaştırılmış bir araç türü olarak kadının eğitim hakkı da elbette ki yalnızca işlevsel alanlarla sınırlıydı. Bulunduğu sınıfın kıstaslarınca, iyi bir eş ve iyi bir anne olmanın gerekleri ne ise, kadınlar da toplumlarının doğal dokusu içinde diğer kadınlar tarafından bu alanlarda eğitilmekten mahrum bırakılmadılar. İlk değişimlerin, kadınların ontolojik farklılıklarına dair bu anlayışın dönüşümünden kaynaklanmadığını anlamak önemlidir. Değişimi getiren, kadının işlev sahasının esnemesiydi.

Bugün genel kabul gören kuram, Endüstri Devriminin ucuz insan işgücüne duyduğu ihtiyacın, bir düzleştirme harekâtı ile kadın ve erkeği aynı paydada insandılaştırarak, onlara eşitliğin yolunu açtığı yönündedir. Sadece kadın-erkek eşitliği olarak değil, herkesin eşit şekilde eğitimden faydalanma hakkına dair bir atılımdı söz konusu olan. Çalışanların iş proseslerini anlayıp, aktarabilecek kadar eğitilmiş olmaları, sermaye sahiplerinin yatırımlarını koruyup büyütebilmeleri için elzemdi.

Bu görüş, genel manada doğru olmakla birlikte, kadının eğitim hakkı alanındaki büyük dönüşümün çok daha öncesinde başladığı görülmektedir. Henüz Ortaçağda rahibelerin eğitiminde ve takip eden birkaç yüzyılda küçük hanımlara özel adabı muaşeret okulları ile mürebbiye okullarında kadınlar, anne ve ev kadını olarak gündelik işlevleri esnasında çok da gereksinim duymayacağı bir takım farklı alanlarda eğitim almaya başlamışlardı. Bu tür bir eğitim, maksadını fazlasıyla aşan ardçıl gerilimler doğurmuştur. Çatlak seslerin ahlaki görenekleri sorguladığı vâkıalar hâlâ münferit olsa da, kıyıda köşede farklı değerlerle yaşamını sürdüren kadınların sayısında bariz bir değişimin gerçekleştiği açıktır.

İstisnalar her coğrafyada ve her zamanda vardı, babası, eşi yahut bilge dostları tarafından fark edilerek özel ihtimam gösterilmiş yüksek eğitimli zeki kadınlar kendilerine ait bir korunaklı alanda entelektüel açıdan çiçeklenip meyve verme imtiyazına sahip olmuşlardı bazı durumlarda. Ancak, hamilerinin koruması olmadığında bu kadınların müstesna sosyal konumları göreneğin ve kara kalabalıkların ellerine düşüyordu. Toplum, norm dışı böyle kadınlara her dönemde hoşnutsuzlukla bile olsa, yalnızca erkeğin bir protezi olarak onun amacına hizmet ve itaat ettiği müddetçe göz yummuştu.

Bu sebeple, değişimin, sadece kadının aldığı eğitimin türü ve yekûnundaki bir müfredat farklılaşmasından kaynaklanmadığını söyleyebiliriz, toplumun kadına yüklediği misyon da değişmekteydi. O halen bir alet olarak değerlendirilse dahi, farklı bir kullanım alanı keşfedilmişti. Bu keşif bir başkasının -çocuğun- keşfinin süreğiydi. Ve çocuğun keşfi, bir tarafı kadının insanlığının öteki tarafı

“Ulus”un keşfine uzanan bir dizi fay kırığının tetikleyicisi oldu.

“Kutsal Anne” tüm inançlarda ve tarihin her sahnesinde karşımıza çıkan ve tekrarlayan bir motif olmasına karşın, aydınlanmacı zihin, ulusun inşası için bu motifi yeniden yarattı. Arketipler, deprem enkazlarının altında kalsalar da asla ölmezler. Son dirilişinde, kutsal anne’nin techiz edildiği metanet, feragat ve iffet bileşenlerine ayrıca bilgelik ve feraset de eklendiğinde kadının, eğitim ihtiyaçları da artık değişir. Ve bu yeni eğitim, kadının yâderk menşeli ahlaki göreneklerindeki hiyerarşiyi altüst etmekte gecikmez. Afgan köylüsünü kaygılandırır kehanet, bir mukadderattır. Bilmek, özerk bir ahlâki öncüler.

Anlaşılması gereken bahis şudur ki, kadın eğitime ilişkin toplumsal kabuller yukarıdan aşağıya basit bir zihin dönüşümü ile gerçekleştirilemez. Cumhuriyet döneminde eğitim ve kadın haklarında yapılan devrimler, geniş tabanlı bir yankıyı ancak 80’li yıllardan sonra kapitalizm ve kentleşmenin kök tutabildiği bir ortamda bulabilmiştir.

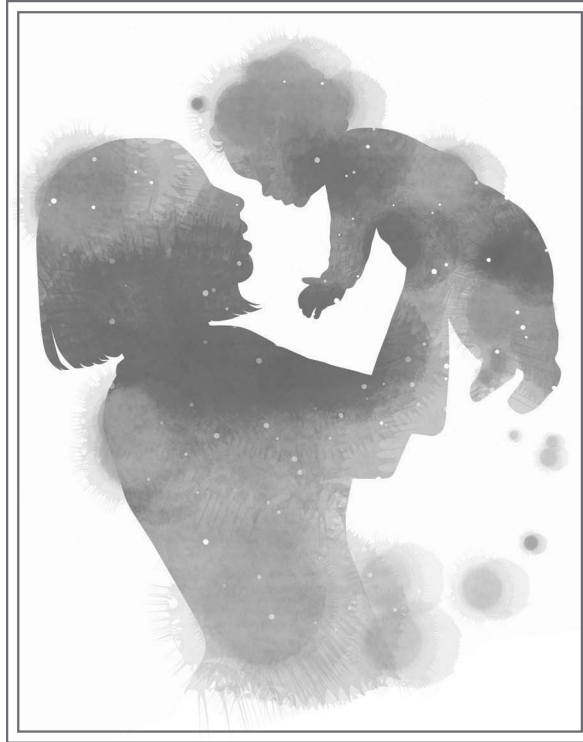
İstatistikler, erkek-kadın okuryazarlığındaki farkın, yaş düştükçe kapandığını gösteriyor. Ülkemizde, zorunlu eğitim süresinin lise düzeyine çıkarılması ile önümüzdeki yıllarda büyük oranda durumun eşitleneceğine dair ümit beslemek mümkün. Lisans düzeyinde eğitim farkının ise biraz daha uzun vadede daralacağını öngörebiliriz. Bu öngörüdeki tek faktör, cinsler arası hak eşitliğine dair bilincin gelişmesi değil; bilakis bunun belki de en küçük pay sahibi etken olması mümkün. Temel sâikler, başkaca sosyolojik faktörler; köyden kente göç, iş türevlerinin mal üretiminden hizmet üretimine dönüşümü, talep edilen çalışan profil niteliklerinin değişimi, yeni iş tanımlarının hızla işgücü piyasasına girişi vb. eğitimin örgünleşmesi ve eşitlikçi bir yapıya bürünmesinin, en başından itibaren nitelikli işgücü ihtiyacıyla mütenasip olduğu hususunu gözden yitirmemek gerekiyor. Daha çok sayıda cinsiyet özelliklerinden arındırılmış hatta kadınsı özelliklerin (empati, sabır, organizasyon yeteneği vs) tercihe şayan olduğu bir işgücü talebi, buna yönelik eğitim eğilimini de hızlandıracaktır.

Ancak, sorun sosyolojiye tevdi edilerek çözüme kavuşturulmaktan çok uzaktır. Son elli yılda

hızı artan birkaç yüzyıllık bu zihniyet dönüşümü, kolektif bilince işlemiş olan “kadının asli sorumlulukları” aksını yerinden kıpırdatmamıştır. Tüm toplumsal yaşam ve çekirdek ailenin korunumuna dair pratikler, kadının ev hanımı-anne kimliğini muhafaza etmeye devam ediyor. Bunun, ülkemize münhasır bir algı olduğunu söylemek de mümkün görünmüyor üstelik. Kadınların, görece daha iyi pozisyonlarda istihdam edildiği ve işgücü piyasasına daha eşitlikçi katılıma sahip ülkelerde de, ev düzeni ve çocuk bakımı konusunda asli sorumluluğunun kadınlara ait olduğu gözlemleniyor.

Bu durumun, geriye dönük tsunami dalgalarının dövdüğü kıyıları var. Genç yaşlarda ve daha alt pozisyonlarda kadın-erkek istihdamının eşitliğe yakın görüldüğü alanlarda bile, yaş ve pozisyon yükseldikçe erkeklerin ezici bir oranda karar mercilerine yükseltildikleri görülüyor. Buradaki tek faktörün, güç ve iradenin eril doğasına ilişkin ön kabul olmadığına dikkat edilmesi gerekiyor. Tecrübe edildiği üzere bu tür kabulleri yıkan tek erk varsa, bu da paranın gücüdür. Dini inançlar bile toplumdaki bu görenekleri bin-

lerce yıl boyunca ıslah edememiş, bilakis onların kisvesine bürünmüşken, sermayenin gücü bir yüzyıl içerisinde tüm değerleri yeni bir sıra düzenine sokmuştur. Daha yüzeyde ve göz önünde bir sebeple erkekler, yönetici kadroları için tercih sebebidir: Kadınlar yaşla birlikte evliliğin ve sonrasında çocukların sorumluluklarını yükledikçe hayatlarının odak noktası çalışma hayatı aleyhine ev içine kayarken, erkeklerin çok daha düzenli ve istikrarlı çalışma imkânları artmaktadır. Şahsi hayatlarının tüm organizasyonunu eşlerine devrederek, bu alana dair zamanı ve emeği serbest bırakmakla kalmıyor, bununla beraber toplum nezdinde onları daha güvenilir kılan “pater familias”/“aile babası”

payesi ile onurlandırılıyorlar. Ergin sayılma yaşının artık öngörülemediği postmodern toplumlarda evlilik, ölçülebilir tek erginleşme kriteridir erkek için. Buna mukabil erkeklerdekinin aksine işverene-amire dönük bağ, evlilikle beraber kadınlarda gevşemektedir. İş mevzuatında, münhasıran evlenen kadına tanınan işten ayrılma hakkına dair düzenlemelerin bu anlayışın bir yansıması olduğunu teslim edebiliriz. Bekâr kadın makbul bir çalışan iken, evli kadın aynı güveni telkin etmekten oldukça uzak görünmektedir. Bu ihtimal, sermayenin-iktidar odağının kabule yanaşmadığı bir risk olduğu sürece kadının eğitim hakkındaki eşitliğin,

onun yaşamında, erkeğe eşdeğer bir fark yaratmasını beklemek çok gerçekçi bir hedef olmayacaktır.

Son dönem politikaları, bu yükü kadının sırtından bir oranda alarak toplumsal mekanizmalara dağıtma amacını gütsede (kreş yardımları, çocuğun bakım verenine yönelik ödenekler vs) söz konusu tedbirlerin büyük oranda kamu sektörüyle mahdud kalması ayrıca kadının halen daha ev içi-sosyal sorumluluklarının asli yükümlüsü olması sebebiyle tatmin edici

bir değişimi yaratmak için yetersiz görünmekte. Bu düzenlemelerin bir başka tarafı ise, ailenin parçalanmasına hizmet ettiği yönündeki toplumsal tepkiyi köpürtmekte oluşlarıdır. Sorun, tüm büyük problemlerde olduğu gibi feda edilecek faydanın, toplumdaki mi bireyinki mi (birey olarak kadının ki elbette, erkeğin faydası pazarlığa açık bir husus değil) olduğu noktasında düğümlenmekte. Tüm bu sorunlar, kadın ne kadar yüksek ve nitelikli bir eğitim almış olursa olsun onu zemine zincirlemektedir.

Peki, sorun adil bir çözüme kavuşturulmaktan bu kadar uzak görünüyorsa umudu tümenden kesmek mi gerekiyor?

"İnsanlara gemi yaptırmanın yolu onlara marangozluk öğretip görev ve programlar vermek değil, engin denizlerin özlemini aşılmasıdır." Antoine de Saint Exupery

Tarihin ilginç bir alışkanlığı vardır. Büyük değişimleri, aktörlerinin haricinde, dışarıdan büyük travmalar doğurur. Sürecin içinden yapılmaya çalışılan müdahaleler, sorunu doğuran zeminin ve şartların bir türevi olmakla maluldür, bu yüzden de bir dolayım hareketinden başka bir şey değildirler. Tıpkı, kurduğumuz cümlelerin, konuştuğumuz dilin kurallarınca belirlenenden daha orijinal olamayacağı gibi. Dili dönüştüren şey, başka dillerden aldığı kelimeleri kendi tabiatına uyarlaması ve tercüme sayesinde edindiği yeni dil kuralları ve kullanım şekilleridir -ki bazıları bunları 'yozlaşma' olarak niteler.

İbni Haldun'un yüzyıllar öncesinden öngördüğü gibi, atalet, toplumları çürütür, çalkantılar ise doğum sancılarıdır. Post-modern dünya, tüm kuralların berhava olduğu ve yerine de henüz yenilerinin belirmediği bir kaygı çağıdır. Eski kurallar, güncel sorunlarımıza uygulandığında insanlığın temel değerlerine muhalif düşmekte, yenilerini hayal etmekten ise henüz biz uzağız.

Ama yaklaşmakta olana dair müphem emarelerin söylentileri çoğalıyor. "Yapay zekâ" deniliyor, "Genetik", "Yenilenebilir enerji" fısıltıları ayyuka çıkmış durumda. İnsan, bir kez daha düzlenme hareketine hazırlanıyor. Tür olarak, yeni gelişmelere karşı mevzilenmeye çalışıyoruz. Ama gelecek, gelecektir. Bu yeni gelecek, bir kez daha "insan"ın, "ahlak"ın ve "ihtiyaç"ın tanımlarını değiştirecek. Sürekli yeni kartları oyuna dahil etmekle kalmıyoruz, mevcut kartları ve kuralları değiştiriyoruz. Şimdiden öngörülebilecek şeyler sınırlı olsa da, hâlihazırda zaten çatırdamaya başlamış statik emek piyasalarının, edinilmiş diploma ve bilgiyle

kesbedilmiş sayılan meslek tanımlarının az ileride tarihe karışacağını fark edebiliyoruz.

Bilgi, artık o kadar sık güncellenen, kevn-fesad çevriminin o kadar hızlandığı bir şey ki, onu sürekli tekrar tekrar üretmek ve özümsemek zorundayız. Çağımız, her an yaratılıştaki olmanın idrakine çok daha yakinen vardığımız, Çinli bilgenin şu meşhur bedduasındaki "tuhaf zamanlara erdiğimiz" bir çağ. Tüm bu anaforda, elimizi uzatabildiğimiz en kesin gelişme, bilgi teknolojilerinin kolay ulaşılabilirliği. Yeryüzünün çok istisnai bölgeleri dışında, bir insan istediği her alanda istediği eğitimi kolayca ve ücretsiz yahut karşılanabilir bedel mukabilinde, bir şekilde edinebilir. Üstelik standart eğitimin ömür tüketen kapatılma tecrübesine maruz kalmadan.

O tür eğitimin de kendine has avantajları bulunuyor elbette -sosyalleşmek, yüz yüze insanlaşabilme imkânı, bilginin yanı sıra görgünün aktarımı vs- Ancak, bu kazanımları başka mecralardan edinebildiği takdirde (aynı zamanda çalışıyor da olabilir yahut aile, dost, alaka çevresi ile ilişkileri zaten yoğun) kişi, eğitim için kullanacağı zamanı özelleştirebilmek imkânını haiz olacaktır. Bu eğitim

platformlarının doğası gereği, yaş, cinsiyet, engellilik durumu vs çeşitli dezavantajları izale etmesi de bir başka tercih sebebi. Aslında tek kriter, insanın ne öğrenmek istediği, hayalinin- nihai amacının ne olduğudur. İnsanlığın, ama daha özelde de kadının karşı karşıya kalacağı en temel sorunsal burada belirlemektedir. Kadın, hayal kurarken oto sansür uygulamaktan varestedir mi?

"İnsanın çocukluğu, derdini söylemekle ona çare bulmanın aynı şey olmadığını anlayınca biter." diyor Cesare Pavese, Yaşama Uğraşı isimli kitabında.

Bazı çocukluk biçimleri vardır, insanı hayran bırakır. Öylesine kendine özgüdür, göğe ve rüyaya bağlıdır ki, yetişkinlerin onlara uyum sağlamaktan

başka o çocuk dünyasına sızma imkânı bulunmaz. O kadar renkli ve güzel olan diğerleri arasında bile uyumsuzlukları ve ışıltılarıyla hemen fark edilir bu "kaçık" çocuklar. Yaşadıkları dünya, burası ve şimdi değildir. Müphem bir gelecektir belki, kim bilir? Ama kız çocukları her zaman erkeklerden bir parça daha kaçıktır. En çabuk, kız çocuklarının rengi solar. Yetişkin bir kadın prototipine açık ara en uzak mesafede olanlar kız çocukları olduğu için, en aykırı olan onlardır, bu yüzden hep daha şiddetle ve aciliyetle hizaya itelenirler. Toplumsallaşmak, bir yandan bu çocukluk biçimlerini sağaltmaktır da çünkü. En hızlı şekilde dilden mahrum bırakılanlar, otoriter toplumların kız çocukları olur. Çare bulunmayacağını fark ettiklerinde dert söylemekten de geri çekilirler, büyürler.

Henüz cinsiyet farkının içselleştirilmediği, tüm seslerin işitileceği inancının güçlü olduğu çocukluğun cennet bahçesinde, hepsinin beklentileri, hayalleri ne kadar da çekincesiz seslendirilirdi oysa. Bunu -zaman içinde alçalıp kesilen kız çocuklarının seslerini- en iyi köy okullarındaki öğretmenler fark eder muhakkak... Yine de, istisnalar hep vardır, hep olmuştur. Bunda, toplumsal kabulü elinin tersiyle itecek kadar güçlü karaktere sahip çocukların payı olduğu kadar, o çocuğu gölgesinde -selim bir berzaha- ağırlayacak kadar geniş bir göğsü olan ebeveynlerin de payı vardır. Çocuğu temel direklerine kadar yıkan, aile değil, toplumdur. Toplum, herkese farklı çözümme metodları uygular. Kimini dilsiz bırakırken, kimilerini de bir komaya yadırır.

Toplumun herkes alanında, tüm insanlar işlevleri çerçevesinde eşdeğerdir, kimse "biricik" kabul edilmez. Sanılanın aksine toplumun asimetrisinde "birey" yer almaz, bilakis o, toplum kurgusunun yapıtaşısıdır. Toplumun karşısında yer alan, bir entite olarak "kişi"dir. Kişi (zât/kendi), tüm rollerinden ve ârazlarından bağımsız olarak, dürürlü bir evrendir. Bu evren, içine çimento dökülmediği sürece kımıldar, yoğrulur, değişir. Gökke arasına bir şemsiye açmayan insanlar, çocukluğun sesini de yitirmezler. Komanın ağır karanlık uykusunu uyu-mazlar, rüyalar tarafından emzirilirler. Fark yaratan insanlar bunlardır. Toplumlar bir yandan, düzenini berkitip idame ettiredursun, sayısız yıldızlar gibi, uzaklarda bir yerlerde kendi yörüngelerinde tutu-şurken bizim karanlık göğümüzü aydınlatırlar.

Elbette ki, her bitki kendini besleyip büyütecek toprağını arar, kendi rüyasına doğru boy verebilmesi için buna ihtiyacı vardır. Toplumlardan, değer ve kavram dağarcıkları bu yüzden ıslah edilmek zorundadır, bu tür insanların kökünü zehirleyip kurutmalarına engel olmak için. Ama teslim edilmesi gereken bir vâkıa var ki; müstesna insanlar toplum sayesinde oluşmazlar, kendi dürürlü evrenlerini korumak için ısrarla toplumu dışlayarak, onların içinden sadece seçip ayırdıkları birkaçıyla kendilerini emanete alarak yetişirler.

Bu sebepten, yasal düzenlemelerden, eğitim sistemlerinden, toplumsal pratiklerden beklentilerimizi, gerçekçi tutmakta fayda var. Sabır ve sebatla kotarılabilecek şeyler vardır, onlara emek verecek, duvarları yükseltecek sorumluluk ve inisiyatif sahibi bireyler toplumların vazgeçilmezidir. İşe yarar, başkalarının haklarına saygılı, eğitilmiş, başarılı insanlar, ideal vatandaşlar yetiştirmek için yasaları, uygulamaları, kavramları ıslah etmeye devam etmek çok önemli. Bu sebeple, adaletin gereği olmasının yanı sıra, temel haklardan faydalanmada herkesin fırsat eşitliğine sahip olması, bunun önündeki engellerin kaldırılması ve ihlal eden davranışların ağır müeyyidelere bağlanarak takip edilmesi, yönetimlerin en radikal yükümlülüğüdür. Ancak, bir otoritenin yapabileceğinin en çoğu da bu kadardır. Her sosyolojik ortam, kendi dinamiklerine uygun olarak, canlı bir organizma gibi aksiyon ve reaksiyon çerçevesinde değişir. İhtiyaçlar, arzular değişmeden, kavramlar, yargılar değişmez. Çok büyük rüyalar gören, teslim olmamakta direnen insanlar -kadın olsun, erkek olsun- çok büyük bedeller ödeyerek bile olsa zincir altında tutulamaz.

Tüm risklerine rağmen yeni çağın eşliğinde beliren, en aydınlık mıntıka, insanların seslerini duyurma haklarının dokunulamaz bir niteliğe büründüğü haberleşme teknolojileri ve sosyal platformlar. Sanal mecra, her araç gibi, mesajın içeriğine, niteliğine rengini verse de, mesajın verilme imkânı bahsinde sonsuz bir fırsat sunmakta. Tüm bu enformasyon izdihamı ve aynılışma risklerine rağmen, kulak veren, işitecek birilerine ulaşmak her zamankinden çok daha fazla imkân dahilinde. Yeter ki bir rüyanız ve onu gerçekleştirmek için gayretiniz, cesaretiniz olsun.

Bir Toplum Mühendisliği Projesi Olarak Toplumsal Cinsiyet

Doç. Dr. Engin ASLANARGUN
Düzce Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi

Toplumsal cinsiyet, eğitimde cinsiyet eşitliği, kadın erkek eşitliği gibi çeşitli ifadelerle gündeme gelen konu ülkemizde uzun süredir tartışılmaktadır. Bu konuda iller düzeyinde istatistiki çalışmalar yapılmış (Demirdirek ve Şener, 2014) ve genel müdürlük düzeyinde tezler ve raporlar hazırlanmıştır (Sayer, 2011). 2014 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığının, 2016 yılından itibaren de YÖK'ün üzerinde çalışma başlattığı cinsiyet eşitliği projesi eğitim kurumlarında da öncelikli olarak uygulamaya başlanmış ve Şubat 2019' da sonlandırılmıştır. 2016 yılında uygulamaya koyulan yedi sayfalık **"Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi"** (Star, 2019; hitit.edu.tr, 2019) ile üniversitelerden bu konuda çalışma yapmaları ve farkındalık oluşturmaları istenmiştir. 2016 yılında 16 kadın rektörün katıldığı bir toplantı ile kamuoyuna duyurulan belgede çalışmanın amacı şöyle ifade edilmiştir.

"Yükseköğretim Kurumları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel bir problem olarak mevcut olduğundan hareket ederek, bünyelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin dersler konulup, bilgilendirme toplantılarının yapılmasına; bu konunun genel kabul görmesini sağlanmasına; yöneticiler, idari ve akademik personel ve öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını kazandıracak faaliyetlerde ve düzenlemelerde bulunulmasına ve güvenli bir yaşam çevresi yaratılması ve bununla ilgili cinsel taciz ve cinsel saldırı dâhil her türlü taciz ve şiddete hiçbir şekilde müsamaha edilmemesine ilişkin çalışmalar yaparlar."

2019 yılı şubat ayında projenin sonlandırıldığına ilişkin açıklamada ise şu ifadeler yer almaktadır:

"YÖK Başkanı Yekta Saraç, projeye "Murat edilenin dışında" anlamlar yüklediğini belirtti: "Projenin, toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği hususunun göz önünde bulundurulması gereği ortaya çıkmıştır. Bu istikamette tutum belgesinde de gerekli değişikliklerin yapılmasına yönelik olmak üzere bir müddetten beri YÖK bünyesinde çalışma yürütülmektedir. Bugün itibarıyla Tutum Belgesi'nde, 'Toplumsal cinsiyet eşitliği' kavramı çıkarılarak güncelleme yapılmasına ilişkin çalışmalar son aşamasına gelmiş olup yakında üniversitelerimize duyurulacaktır."

Benzer şekilde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yapılan açıklama aşağıdaki gibidir (Star, 2019):

"Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi" Orta Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından 2014 – 2016 yılları arasında yürütülmüş ve tamamlanmıştır. Söz konusu projenin pilot uygulamaları da geçtiğimiz eğitim-öğretim yılı itibarıyla tamamlanmıştır. Basından gelen talepler üzerine, Sayın Bakanımız yapılan pilot uygulamaların çıktılarını değerlendirmiştir. Bakanlığımızın gündeminde bu alanda devam etmekte olan bir proje yoktur. Kamuoyunun bilgisine saygıyla sunulur."

Bakanlık ve YÖK yetkililerinin yaptığı açıklamalara bakıldığında projenin hangi ihtiyaçtan dolayı başlatıldığı tam olarak anlaşılmadığı gibi yine niçin sonlandırıldığı da yeterince izah edilememiştir. "Toplumsal farkındalık" oluşturmak için başlatıldığı vurgulanan proje, "murat edilenin dışında anlamlar yüklediği" ve "toplumsal değerlerimiz

ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği” gerekçesiyle askıya alınmıştır. Anlaşılan en önemli nokta politik veya bürokratik bir etkiye bağlı olarak yukarıdan gelen emirle başlatılan proje aynı emir motivasyonu ile bitirilmiştir. Bir yönüyle toplum mühendisliği çalışması izlenimi vermektedir.

Dünya’da ve Türkiye’de Kadın-Erkek Çalışma ve Okullaşma Oranları

İş, istihdam, yönetim görevleri ve okullaşma oranları açısından kadın erkek arasında dünya genelinde bir farklılık olduğu istatistiklerden anlaşılmaktadır. Çeşitli toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu sonucun kadın-erkek eşitliği veya toplumsal cinsiyet eşitliği gibi proje ve slogan bazlı ifadelerle anlaşılamayacağı, oldukça derin tarihi, kültürel ve toplumsal temelleri olduğu görülmektedir. Bu temeller irdelenmeden ve anlaşılmadan “eşitlik” sloganı ile atılacak her adım, sosyolojik ve tarihsel arkaplanın ihmal edilmesine ve indirgemeci bir ideolojik bakış açısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Eşitlik gibi kategorik ve şekilsel bir bakış açısı yerine hak, hukuk, adalet, liyakat ve ehliyet gibi daha bütüncül ve emeğe dayalı kavramlar üzerinden meseleleri değerlendirmek gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu’nun 2018 yılı raporunda (ec.europa.eu, 2018) Birliğe üye 28 ülke içerisinde kadın-erkek istihdamı ve gelirlerine ilişkin veriler incelendiğinde neredeyse bütün ülkeler düzeyinde yüzde 20 ile 40 arasında erkekler lehine anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. AB ortalamasına bakıldığında 15-64 yaş arası kadın-erkek istihdam oranları farkı yüzde 10,5 düzeyinde erkekler lehine gerçekleşmektedir (erkek yüzde 70, 1; kadın yüzde 59,1). Genel kazanç açısından erkek-kadın arasındaki ücret farkı incelendiğinde erkekler lehine yüzde 39,6’lık bir fark ortaya çıkmaktadır. AB

ortalamasına göre çalışan erkekler kadınlara göre neredeyse iki kat daha fazla ücret almaktadırlar. Bu oran Hollanda (47,5), Malta (45,6), Almanya (45,2), Birleşik Krallık (45), Avusturya (44,9), İsviçre (44,5), İtalya (43,7) gibi ülkelerde ortalamanın üstünde yer alırken Litvanya (19,2), Slovenya (19,6), Bulgaristan (22,8), Letonya (22,8) Finlandiya (24,1), Hırvatistan (24,4), Danimarka (26,1), Portekiz (26,1), İsveç (26,2) gibi ülkelerde fark ortalamanın oldukça altında seyretmektedir. Türkiye’deki durum genel istatistiklere göre oldukça farklılık göstermektedir. Türkiye-AB ilişkilerindeki dönemsel iniş çıkışlar düşünüldüğünde yıllara göre sağlıklı veri akışını da şüpheli duruma düşürebilmektedir. Veriler doğru kabul edilirse Türkiye’de 15-64 yaş arası

istihdamda AB ortalamasına göre erkekler lehine yüzde 40 gibi oldukça yüksek bir fark yaşanmakta iken (erkek 69,5; kadın 29,5) genel kazanç açısından kadın-erkek ücretleri arasındaki fark yüzde 57,9 olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de genel istihdamın çok büyük bir kısmının kamu istihdamı olarak devlet tarafından sağlandığı ve bu alanda da kadın-erkek arasında farklı ücret politikasının olmadığı, benzer şekilde asgari ücrette de cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın yapılmadığı düşünüldüğünde özellikle Türkiye ile ilgili istatistiklerin gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. Avrupa Komisyonu’nun raporundaki bu veriler, erkek ve kadın arasındaki istihdam ve ücret farkının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Gelişmiş ülkeler düze-

yinde bile bu farkın yaşandığının görülmesi ve bu ülkelerde demokrasi ve eşitlik adına önemli adımların atılmış olması meselenin kadın-erkek eşitliği gibi kategorik değerlendirmelerin ve sloganların ötesinde anlamları, sebepleri ve sonuçları olduğunu göstermektedir. Kadın ve erkek arasındaki farkın sadece biyolojik olduğu, bunun ötesindeki farklılıkların toplumca inşa edildiği gibi genel ve kategorik bir toplumsal cinsiyet tanımının meseleleri açıklamaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır. Biyolojik farklılıkların bir anda olup biten ve diğer boyutları etkilemeyen mekanik bir farklılık olmadığı; insanın psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini şekillendirmede önemli bir etken olduğu toplumsal cinsiyet konusunu gündeme getiren dernek ve toplulukların yeterince irdelemediği alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Özellikle 1990 yıllardan sonra yaygınlaşmaya başlayan ve 2000'lerden sonra hız kazanan eğitimde ve okullaşmadaki artışın kız öğrenciler açısından daha anlamlı olduğu MEB istatistiklerinden anlaşılmaktadır (MEB, 2018). Üniversite sayısındaki artış ve her ilde üniversite açılmasıyla birlikte kız öğrencilerin yükseköğretimden yararlanma oranları erkek öğrencilerden daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Yine bu yıllarda kadınların çalışma hayatına katılma oranlarındaki artış; öğretmenlik, hekimlik gibi mesleklerde çok yakın oranlarda gerçekleşmekte; imam hatip liseleri ve ilahiyat gibi fakültelerdeki kız öğrencilerin erkeklerden anlamlı düzeyde fazla oluşu gibi durumlar eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük adımlar olarak değerlendirilebilecek iken toplumsal eşitlik bağlamında yeterli görülmemekte ve eleştirilmektedir. 2012 yılında zorunlu eğitimi üç kademeli (4+4+4) şekilde 12 yıla çıkararak ve kesintili hale getiren uygulamanın sonuçlarının kız öğrencilerinin aleyhi-

ne işlediği ileri sürülmekte ve açık lisede okuyan öğrenci sayısındaki artışın olumsuzluğuna vurgu yapılmakta ve açık öğretimdeki kız öğrenci sayısındaki artış eleştirilmektedir. Kadınların dil ve edebiyat ve sağlık bilimleri alanına yüksek oranda katılması, matematik ve fen bilimlerinde giderek sayılarının artması, eğitim gibi uygulamalı bilimler dahil sosyal bilimlerde erkeklerden daha fazla kadın öğrenci olması ve en az kadın temsilinin mühendislik gibi teknik alanlarda olması toplumsal cinsiyet eşitsizliği göstergelerinden sayılmaktadır. "Dindar nesil" yetiştirme hedefinin giderek daha fazla cins ayrımcılığını doğallaştırdığı ve normalleştirdiği, zorunlu eğitimin bütün kademelerinde dini içerikli derslerin müfredata girdiği, okulların imam hatibe dönüştürüldüğü, okuldaki hayatı

düzenlemeye yönelik muhafazakar müdahaleler yapıldığı, karma eğitimi hedef alan okul pratiklerinin cinsiyete dayalı ayrışmayı derinleştirdiği, eşitlik fikrini geçersizleştirdiği ve kimi durumlarda açıkça cinsiyetçi özellikler gösterdiği, laik eğitimi geriletken uygulamaların toplum-

sal cinsiyet eşitliği fikrini de geriletmediği, toplumsal cinsiyeti doğumla kazanılan fıtrata dayalı bir özelliğe indirgeyen yaklaşımın eşitlikten çok farklılığa vurgu yaptığı, kızlarla erkeklerin aynı sırada oturmasını, okul mekanını birlikte paylaşmasını onaylamayan-yadırgayan ve cinsiyete dayalı ayrışmayı öğrencilere dayatan okul yönetimlerinin giderek yaygınlaştığı, özellikle yönetim düzeyinde göze çarpan erkek egemenliği, okullarda otoriteyi erkeklerin temsil etmesi, kadın öğretmenlerin genelde müdür yardımcılığı yapması ve daha çok öğretim işleriyle ilgilenmesinin çocukların ve gençlerin toplumsallaşmasına önemli etkilerde bulunduğu, cinsiyete dayalı işbölümünün öğretmenlerle sınırlı kalmadığı, öğrencilerin ders dışı etkinliklere katılım biçimini ve rollerini de belir-

lediği, kız öğrenciler okulun ve çevrenin düzenli ve temiz tutulması, hizmet işlerinin örgütlenmesi gibi işlere yardımcı olurken, erkek öğrenciler kapı nöbeti, denetim gibi işlerle görevlendirilmesi, kadın işi-erkek işi ayrımı pekiştiren bu pratikler çocukların ve gençlerin toplumsal cinsiyet asimetrisini içselleştirmesini sağladığı, öğrenme ortamlarındaki öğretmen tutumları, ortaöğretimde alan seçimi, okuldaki kültürel ve sportif etkinliklerin örgütlenmesinde belirgin bir cinsler arası ayrışma ve cinsiyetçi uygulamaların göze çarptığı, okullarda cinsel kimliklerin tanınması noktasında cinsiyetçiliğin göze çarptığı, indirgemeci, ayrımcı bir cinsellik ve cinsel kimlik anlayışının hakim olduğu, farklı cinsel kimliklerin ve yönelimlerin tanınmadığı, LGBT öğrencilere ve öğretmenlere yönelik olumsuz kalıp yargılar, ayrımcı ve zorba davranışların olağan karşılandığı ve eğitim politikası olarak işlendiği, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği olarak tartışılan sorunun odağında kadınların eğitimi ile karma eğitim ve laik eğitimin birlikte anılmasının rastlantıdan öte tarihsel bir arka plana dayandığı iddia edilmektedir (Sayılan, 2017). Kısaca eğitim ortamlarında her türlü uygulamanın kategorik ve indirgemeci bir kız erkek eşitliği bağlamında değerlendirilmeye ve eleştirilmeye çalışıldığı; toplumsal, kültürel, psikolojik ve gelişimsel özelliklerin göz ardı edildiği dikkatlerden kaçmamaktadır.

Bu ve benzeri eleştiri noktalarının arka planında kadınların hak mücadelesinin ötesinde kültürel ve ideolojik bir çıkış noktası olduğu satır aralarından anlaşılmaktadır. Yukarıdaki eleştiri noktaları içerik analizine tabi tutulduğunda karma eğitim, laik eğitim, imam hatip liseleri, LGBT duyarlığı, dindar nesil, fitrata dayalı ayırım, cinsel kimlik, muhafazakârlaşma gibi ideolojik bir bakış açısıyla kadın mücadelesinin yürütülmeye, bir anlamda maskelenmeye çalışıldığı görülmektedir. **Aslında eleştirilen nokta kadınların hak mücadelesinden daha çok toplumsal ve kültürel değerlerin eleştirisi ve iktidarın sahip olduğu siyasi görüştür.** Kadınlar üzerinden ideolojik bir mücadele verilmeye çalışılmakta, bunun için her türlü araç meşru görülmektedir. Bugün itibarıyla mevcut iktidarın politikaları, özellikle de eğitim politikaları eleştirilebilir ve eleştirilmelidir. Ancak söz konusu olan kızların okullaşması ve eğitimin yaygınlaşması ise 2000'li yıllardan sonra atılan adımlar önceki

dönemlere göre oldukça fazladır ve anlamlıdır. 4+4+4 sistemi, yönetici atama, öğretim programları, öğretmen yetiştirme sistemi gibi noktalar birçok açıdan eleştirilmeyi hak ederken ve genel eğitim sistemindeki problemler her geçen gün artmakta iken karma, laik, dindar eğitim gibi noktaların ön plana çıkarılması ve kadın eşitliğinin bu söylem üzerinden yürütülmeye çalışılması ideolojik ve politik bir amaca hizmet etmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Yerine Toplumsal Gerçeklik

Toplumları var eden ve kendine özgü kılan değerler vardır. Bu değerler insan kalabalığını topluma dönüştüren, onu diğer toplumlardan farklılaştıran ve özelleştiren niteliklerdir. Türk toplumu denildiğinde ilk akla gelen din, dil, tarih, gelenek gibi özelliklerin bir bütün olarak bir araya gelmesi ve kültürel yapıyı oluşturması anlaşılmaktadır. Kültürel yapı bir toplumun kimliğidir; bir toplumun var oluş amacı ve diğer toplumlardan ayırt edici özelliğidir. Yüzyıllar boyunca aynı coğrafya üzerinde, ortak dilleri kullanarak, aynı inanç sistemi etrafında ve benzer idealler üzerine yaşamı devam ettirmenin bir sonucu olarak oluşan toplumsal ve kültürel yapılar birbirlerinden ayrılmak üzere iç içe geçmiş ve kaynaşmış oluşumlardır. Tarihsel arka planın uzun geçmişi ve insanların gönüllü sahiplenmedeki hassasiyeti o kültürün derinliğini ve toplumsal yapının sağlamlığını gösteren özellikler arasında sayılabilir. İngiliz şair Shakespeare' in 16. yüzyılda yazdığı bir eserinde "Türbanlı Türkler" ifadesi ile Müslüman ordularını tanımlaması, benzer şekilde "Osmanlı" kelimesinin bütün Osmanlı coğrafyasında yaşayan ve kökeni ne olursa olsun bütün Müslüman halk için kullanılan bir kavram olması bu gönüllülüğün ve kaynaşmanın tezahürleri arasındadır. Toplumsal ve kültürel yapıların oluşturduğu ve yıllar içinde nesilden nesile aktararak bugünlere ulaşan anlayış, yargı, değer ve gerçeklikler vardır. Bu gerçeklikler her zaman doğruyu yansıtmayabilir, toplumun bütünü için geçerli olmayabilir, bir kesimin dezavantajına olacak şekilde gelişebilir veya zaman içerisinde anlamını yitirebilir. Kısaca toplumsal ve kültürel olarak yaşatılan ve gelenekselleşmiş olan her uygulama ve anlayış bugün için doğruyu yansıtmayabilir. Kadınlara ilişkin algılarda da ataerkil

bir bakış açısının etkilerini görmek mümkündür. Özellikle son yüzyılda kapitalist rekabet anlayışının bütün alanlarda yaygınlaşması her türlü eşitlik söylemine rağmen kadınlar açısından var olan dezavantajı arttırmaktadır. Modern hayatın hızlı temposu, kapitalizmin sınırsız üretim ve tüketim çılgınlığı, hümanizmin sınırsız özgürlük sloganı gibi son yüzyıla egemen olan anlayışların kadınlar aleyhine ortaya çıkardığı durum geleneksel ataerkillikten daha ileri boyutlara ulaşmıştır. Modern ve kapitalist bir dönemde tüketilen, metalaştırılan ve özünden uzaklaştırılan bir cinsiyet algısı söz konusudur. Eşitlik adına atıldığı düşünülen her adım bir anlamda ataerkilliği güçlendirmekte ve erkek projesi izlenimi vermektedir. Her eşitlik projesinin arkasında kendi konumunu güçlendirmeye çalışan kapitalist ve modern bir erkek aklı var gibi görünmektedir.

İnsanoğlunun yaşamı aşırı uçlar arasında geçmektedir. Geleneksel terminoloji ile ifade edildiğinde ifrat ile tefrit arasında bir yaşam tarih boyunca sıkça sergilenmiştir. Etki tepki doğurmuş, rekabet sürekli devam etmiş ve zıtlar arasındaki keskinleşme sürekli yaşanır olmuştur. 17. yüzyılda kilise ve krallıkların baskısına isyan eden Avrupa insanının imdadına aydınlanma düşüncesi yetişmiş, insanlar ortaçağ dini fanatizminin esaretinden dini reddeden, reforme eden veya vicdanlara hapseden realizm, liberalizm, hümanizm, varoluşçuluk, pozitivism gibi akımlara sığınmıştır. Benzer şekilde eğitim alanında da Rus bilim adamı Pavlov'un 1900'lü yıllarda köpekler üzerinde yaptığı çalışmalarla başlayan ve diğer hayvanlarla devam eden davranışçılık akımı, deneyler ve gözlemler sonucunda davranışı ortaya çıkaran en temel faktörün çevre etkisi olduğunu kabul eden modern-pozitivist bir bakış açısıyla gelişmiş ülkelerde 1950'lere kadar, ülkemizde ise 2000'li yıllara kadar hakim paradigma ve resmi eğitim politikası olarak devam etmiştir. Bunun alternatifi olarak üretilen post modern yapılandırmacı yaklaşımlar esnekliğe, çeşitliliğe, kuralsızlığa, otoritesizliğe ve bireyciliğe yaptığı aşırı vurgu ile kendi ifadesi ile bir çeşit "yapı bozumuna" neden olmuş ve toplumsal ve kültürel yaşamı tehdit eder hale gelmiştir. Tarım ve hayvancılığa dayalı, beden gücünün belirleyici olduğu, sürekli kol gücüne dayalı savaşların yaşandığı bir toplumsal hayatın doğal sonucu olarak

ortaya çıkan erkek egemen anlayışın 21. yüzyılda etkisini devam ettirmesi mümkün değildir. Değişen toplumsal şartlar, üretim ilişkileri, teknolojik gelişmeler, eğitim olanakları gibi faktörler ataerkil anlayışın sürdürülmesini zorlaştırmaktadır. Ancak kültürel ve toplumsal özelliklerin değişmesinin zaman alacağı, bir anda oluşmadığı gibi bir anda da yok olamayacağı gerçeği yok sayılarak ataerkilliğin panzehiri olarak feminist akımlar gündeme gelmekte, sonuç üzerinden hareket ederek kendine yeni bir ideolojik ve kültürel alan oluşturmaya çalışmaktadır. Sonuç itibarıyla bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür; kilise ve krallık fanatizmi mi, aydınlanma pozitivismi mi; davranışçılık otoritesi mi, yapılandırmacılık karmaşası mı; ataerkil gelenek mi, feminist cinsiyet özgürlüğü mü?

İnsan Hakları ve Hürriyetleri Temelinde Bir Özgürlük Anlayışı

Kapitalist toplumlarda bir tüketim nesnesi olarak üretilen ve uçlar arasında kurgulanarak meta'ya dönüştürülen bir cinsiyet algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Toplumsal şartların sonucu olarak uç veren ataerkil anlayışın değişen toplumsal şartlar ve ilişkiler sonucu değişmesi kaçınılmaz iken bir toplum mühendisliği çalışması olarak gündeme getirilen ve cinsiyet eşitliği mücadelesi gibi görünen toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi bir ideolojiye dönüşerek toplumsal, kültürel ve geleneksel değerler ile bunların beslendiği felsefi ve dini temelleri hedef almaktadır. Bu söylem, ataerkil zihniyetin problemleri noktalarını vurgulayarak adaleti sağlamak yerine batılı bir cinsiyet algısı ve bu algıya dayalı modern ilişkiler inşa etmeye çalışmakta, bu yönüyle post modern ve batılı ideolojilere hizmet etmektedir. Sosyolojik olan bir süreci ideolojik olarak dönüştürmeye çalışmak, diğer bir ifade ile toplum mühendisliği yoluyla kültürel ve geleneksel değerlerde karşılığı olmayan unsurları eşitlik adına gündeme getirmek yaklaşık 200 yıllık bir toplum mühendisliği çalışması olan batılılaşma projesinin farklı bir yorumu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği adına cinsiyetlere ilişkin bütün kabulleri tartışmaya açmak ve yeniden kurgulamaya çalışmak ideolojik amaçları olan bir projedir. Ataerkillikten kaynaklanan aşırı söylemler ile kadınlar aleyhine olan hukuksuzlukları ortadan kaldırmak her cinsin sahip olması gereken

insan hakları bağlamında tartışılmalı ve değerlendirilmelidir. Kilise ve krallıklara yönelik başkaldırının sonucu olarak ortaya çıkan aydınlanma düşüncesi akli ve bilimi tek yol gösterici kabul ederek, pozitivizm ve hümanizm sarmalında sınırsız bir özgürlükle her türlü dini anlayışı sekülerleştirme adına dünyevileştirerek nasıl uçlar arasında bir tür savrulma ise ataerkil zihniyetin eleştirisi adına kadın üzerinden yeni bir ideoloji üretmeye çalışmak da benzer nitelikte bir savrulmadır. Bu toplumda ve kültürde karşılığı olmayan, bir tür aşırılık olarak kabul edilen LGBT gibi grupları toplumsal cinsiyet eşitliği ve özgürlüğü adına normalleştirmeye ve meşrulaştırmaya çalışmak Batı kültürü ve değerlerini devşirmek anlamına gelmektedir. Rönesans, Reform, Aydınlanma, Sanayileşme, Fransız İhtilali gibi önemli dönüşümlerle sosyal hayattaki her türlü kutsalı reforme eden, sekülerleştiren ve dünyevileştiren Batılı toplumların sınırsız özgürlük, sınırsız üretim, sınırsız tüketim adına kutsalı, değeri ve geleneği metalaştırmasının ve tüketmesinin diğer bir

versiyonu ile karşı karşıyayız. Ataerkillik gibi erkek egemen bir toplum ve kültür tasavvuru nasıl ki Türk-İslam geleneğinde tarihi, felsefi ve dini bir temelden yoksun ise toplumsal cinsiyet eşitliği gibi kategorik bir eşitlik anlayışının da Anadolu kültür coğrafyasında bir karşılığı bulunmamaktadır. Nasıl ki ortaçağ olarak adlandırılan her türlü sömürü, katliam, zulüm, haksızlık, dini fanatizm dönemi Avrupa toplumlarına özgü bir tarihsel dönem ise cinsiyetle ilgili hak ve hukuk ihlallerinin de merkezinde ortaçağ batılı akli yer almaktadır. 8 Mart 1857’de ABD’nin New York kentinde kırk bin doküme işçisinin daha iyi çalışma koşulları için başlattıkları grevi polisin şiddetle bastırması ve işçileri fabrikaya kilitlemesi sonucunda 129 kadın işçinin yanarak hayatını kaybetmesi, insanlığın üretime

ve tüketime kurban edilmesi anlamına gelmektedir. Aynı anlayışın ileri boyutlarını bütün dünyaya sömürge politikaları ile ihraç etmeye çalışan batılı aklın eşitlikçi söylemleri geçerli ve güvenilir değildir. Problemleri ve eşitsizlikleri üreten beyinler ile çözüme ulaşmak mümkün değildir; aldatıcıdır ve kültürel emperyalizmin post modernleştirilmiş versiyonudur.

Son yıllarda Türkiye’de gerek resmi gerekse sivil toplum örgütü düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın-erkek eşitliği, iş hayatında ve yöneticilik pozisyonunda kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütülmekte ve gündem oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak kadınların erkekler tarafından ikinci sınıf pozisyonuna düşürüldüğü ve dolayısıyla cinsiyet eşitliği

iddiasını seslendiren dernek, topluluk vb. oluşumların ideolojik bir bakış açısıyla hareket ettikleri dikkatten kaçmamaktadır. Kadınların iş hayatında erkeklerle eşit haklara sahip olması ve kız çocuklarının mutlaka okutulması gerektiği mücadelesi içe-

risinde olan derneklerin başörtüsünden dolayı mesleğini yıllarca yapamayan ve üniversiteden uzaklaştırılan bayanlarla ilgili sesleri neredeyse hiç çıkmamakta veya oldukça kısık çıkmaktadır. 1990’lı yıllardan itibaren başlayan başörtülü kızların ve kadınların hak mağduriyetleri son yıllara kadar devam etmiştir. Halen yasal bir dayanağa sahip olmadan sadece iktidarın inisiyatifine bağlı olarak başörtülü olarak çalışılabilmekte ve okunabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışmalar yürüten ve kamuoyunda farkındalık oluşturmaya çalışan dernek ve toplulukların söz konusu başörtüsü olduğunda bir anda çağdaşlık ve modernlik adına ataerkilliştikleri ve egemen seküler ideolojinin söylemini dillendirdikleri görülmektedir. Benzer şekilde sürekli kadın cinayet-

lerini gündeme getiren, sadece kadının beyanına bağlı olarak erkeklerin evden uzaklaştırılması veya cezalandırılması yönünde yasal düzenlemelerin yapılmasına katkı sağlayan bu gibi derneklerin dizi, film ve sinema sektörüne yönelik aynı özeni göstermedikleri görülmektedir. Neredeyse her dizi ve film senaryosunda kadınların tecavüze uğraması ayrıntılarıyla anlatılarak görsel bir seyre dönüştürülmekte; kabadayı ve psikopat tipli karakterler tarafından adalet dağıtılmakta; kadını, erkek mi olduğu belli olmayan karakterlerin yaşadığı cinsiyet tercihi veya karmaşası normalleştirilerek sunulmakta kısaca aile hayatı ve hukuk düzeni aşındırılmaya çalışılmaktadır. Modernlik ve çağdaşlık adına lise düzeyinden başlamak üzere kız-erkek ilişkileri teşvik edilmekte, medya ve sanat dünyasında her yaşta nikâhsız yaşam sözde özgürlük adına özendirilerek sunulmakta iken bu yaşlarda ailelerin onayı ile evlilik, uzak durulması hatta yasaklanması gereken bir durum gibi lanse edilmektedir. Ailelerinin ve kendilerinin rızasıyla erken yaşta evlenmiş, çocuk sahibi olmuş ve aile geçindiren binlerce erkek bu durumdan dolayı hapis yatmaktadır. Bu ve benzeri durumlarda mağdur olan ve tüketilen sürekli kadınlar olmasına rağmen kadın derneklerinin ilgisini çekmemektedir. Anlaşıldığı kadarıyla toplumsal cinsiyet eşitliği gibi söylemler bu gibi durumları kapsamamaktadır. Dünyanın değişik coğrafyalarında yaşanan iç savaşlarda ve çatışmalarda en fazla zarar gören ve mağdur olanlar çocuklar ve kadınlardır. Irak, Suriye, Libya, Yemen gibi sınır komşusu olan ülkelerde yaşayan kadınların gerek muhaliflerce gerekse Batılı ülke askerleri tarafından tacize ve tecavüze maruz kalmaları yıllardır gündeme gelmesine rağmen kadın derneklerinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunanların ilgisini çekmemektedir. Bütün bu ve benzeri örnekler toplumsal cinsiyet eşitliği veya kadın erkek eşitliği gibi gündemlerin çelişkili ve çifte standartlı bir zemin üzerinden yürütüldüğünü göstermektedir. Bütün bu örneklerden çıkarılan anlam ve yapılan okuma göstermektedir ki: söz konusu kadın batılı, seküler, şehirli ve seçkin (tercihen başörtüsüz) ise desteklenmeli, eşitlik adına savunulmalı, mümkünse yönetici yapılmalı; bunun üzerinden gelenek, kültür, toplum ve din topyekün eleştirilmeli; bunun dışındaki kadınlar yok sayılmalıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın-erkek eşitliği, pozitif ayrımcılıkla yönetim kademelerinde kadın sayısının arttırılmasına yönelik eşitlik algısı, cinsiyete duyarlı okul gibi "eşitlik" üzerinden tasarlanan kategorik bir anlayış indirgemeci ve sorunlu bir zemin üzerinden tartışılmaktadır. Şekilsel ve kategorik bir eşitlik anlayışı eşyanın tabiatına aykırı olduğu gibi gerçek anlamda da mümkün değildir. Doğası, tabiatı, ilgisi, özellikleri, eğilimleri farklı ve kendine özgü olan varlıkları kategorik olarak eşitlemeye çalışmak bu gerçekleri yok saymak ve inkâr etmek olduğu gibi bir çeşit eşitsizlik ve adaletsizlik halidir. İnsanoğlunun binlerce yıllık yaşam deneyimine bağlı olarak gelişen üretim ve tüketim ilişkilerine, toplumsal şartlara ve yönetim anlayışlarına bağlı olarak kimi zaman ataerkillik, kimi zaman feodalite, kimi zaman pozitivizm, kimi zaman da sanayileşmeye dayalı olarak ortaya çıkan cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının yolu "cinsiyet eşitliği" gibi sloganlar yerine bütün insanlar için hak ve hukuk talebini yüksek sesle dile getirmek olmalıdır. Şiddet sadece kadınlar için değil; çocuk, yaşlı, erkek olmak üzere bütün canlılar için büyük bir hak ihlalidir ve cezalandırılmalıdır. Sadece kadının beyanı değil, mağdur olan herkesin beyanı şahitlerin desteği ile esas olmalıdır. Kadın yönetici sayısını arttırmak için değil, liyakatli ve ehliyetli yöneticilerin sayısını arttırmak için çaba gösterilmelidir.

Kaynakça

- Demirdirek, H. ve Şener, Ü. (2014). 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi, Mart 2014, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), İstanbul: Matsa Basımevi.
- Sayılan, F. (2017). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. <https://acikders.ankara.edu.tr> Erişim Tarihi 05.03.2019.
- ec.europa.eu (2018). [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained: Gender over all earnings gap \(GOEG\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained: Gender over all earnings gap (GOEG)) Erişim Tarihi 05.03.2019.
- hitit.edu.tr. (2019). Yüksek Öğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi. http://cdn.hitit.edu.tr/hukam/files/77145_1811182035621.pdf Erişim Tarihi 05.03.2019.
- MEB., (2018). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017/2018, Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Sayer, (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Star, (2019). MEB'den basında yer alan Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi ilgili açıklama. https://www.star.com.tr/eg_t_m/mebden-bas_nda-yer-alan-etcep-haberler Erişim Tarihi 23.02.2019.
- Star, (2019). YÖK'ten 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi' https://www.star.com.tr/eg_t_m/yokten-toplumsal-c_ns_yet-es_tl_g_tutum-belges_-haber-1094346/ Erişim Tarihi 23.02.2019.

Karma Eğitimin Tarihi ve Sosyal Gelişimine Kısa Bir Bakış

Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ
Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Eğitmek, eğitilmek, bilgi edinmek, varlık dünyasına ait bilgiyle irtibat kurmak insan olmanın temel niteliklerinden biridir. Eğitim insanoğlunun kadim olgularından biri olmasına karşın tarz ve yaygınlığı zaman içinde değişmiştir. İnsanlık tarihi XVIII. yüzyıldan sonra hemen her bakımdan yeni bir evreye girdi ve kadim bütün haller değişime uğradı. Modernite öncesi eğitimin mahiyeti, işlevi, yapısı ve felsefesi çoğu bakımdan bu günden farklıydı. Bugün herkes için zorunlu olan devlet merkezli, kamusal eğitimin tarihi ancak iki yüz yıl kadar gerilere gidebilir. Yakın zamanlara kadar özgün eğitimden toplumun yalnız seçkin kesimleri istifade edebiliyordu ve bunlar arasında erkeklerin belirgin bir ayrıcalığı söz konusuydu. Sanayi devriminin hem bir nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkan modern eğitim zorunlu, kısmen ücretsiz, devlet kontrolünde, farklı dinî ve etnik grupları içine alacak şekilde yapılandırılırken, aynı zamanda bu sistemin cinsiyet bakımından karışık/karma olmasına önem gösterildi ve bunda ısrar edildi. Bu ısrarın arkasında başta ekonomik olmak üzere dinî, sosyolojik, siyasal ve kültürel sebepler yatıyordu.

Dünya eğitim tarihinde geriye doğru gittikçe eğitim imkânlarından erkeklerin lehine bir eşitsizlikten bahsedilebilir. Hitit, Asur, Sümer, Mısır ve diğer antik çağ medeniyetlerinde eğitim büyük ölçüde sarayın, tüccarların ve din adamlarının erkek çocukları içindi. Bu durum, Antik Yunan, Helenizm, Hint, Çin, Roma ve Bizans medeniyetlerinde de benzer durumdaydı. Yedinci yüzyılda gelen İslâm, öğrenme ve öğretme bakımından kadın ve

erkek arasında hiçbir fark gözetmemesine karşın, pratikte ideal tablonun oluşmadığı söylenebilir. Modern dönem öncesine hatta çok yakın tarihlere kadar Batı dünyasında değil kadınların eğitimi, insandan sayılıp sayılmaması bile tartışılıyordu. Kadınların bilgi sahibi olması ve kız çocuklarının eğitilmesi bakımdan İslâm toplumlarının parlak bir geçmişe sahip oldukları görülebilir.

XVIII. Yüzyıl Sonrası Avrupa ve Dünya'da Karma Eğitim

Karma eğitim, kız ve erkeklerin aynı mekânda eğitim görmesine denir. Bunun yanında farklı din ve mezhepten olanların aynı mekânda eğitim almaları da bir tür karma eğitimidir. Farklı cinsten ço-

I. Jacobello Dalle Masegne, Öğrenciler Derste, Giovanni da Legnano'nun mezarından bir kabartma, y. 1386, Bologna, Museo Civico

Resim 1: Bologna Üniversitesi'nde ders. Bir İtalyan hukuk profesörünün mezarındaki mermer kabartma resimlerine bakılacak olursa dersler kız ve erkek karışık halde işlenmektedir.

(Kaynak: Ortaçağ 3, (ed.: Umberto Eco) İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, s.507).

cukların aynı çatı altında eğitim almaları öncelikle Protestan mezhebinin bir uygulaması olarak ortaya çıktı. Kendi dinî öğretilerinin hemen her tür ve hiyerarşiden insana ulaşabilmesi için sınırlayıcı kurallar getirildi. Kızların da İncil'i okuması önemli bir gereklilik olarak kabul edildi. Ortaçağ Avrupa'sının ilk üniversitesi olarak kabul edilen Bologna'da kız ve erkeklerin birlikte eğitim aldıklarına dair resimler bulunmaktadır. Batı dünyasında uzun süre her türlü olumsuzluğun kaynağı olarak görülen özür sahibi (engelli) insanların bile eğitim almasının gerekliliği böylesi bir arka plana dayanarak başladı. Karma eğitim öncelikle ilköğretimde başladıysa da ileri düzeylere çıkması yüzyıla yakın zaman aldı.

XVIII. yüzyıl sonlarına doğru devlet kontrolünde kamu eğitimi (public education) pratiğinin ortaya çıkmasıyla İngiltere'de sadece kızlara yönelik okullar açılmaya başlandı. Kızlar için ilk yükseköğretim 1869'da açılan Girton College oldu. Onu 1872'de Newnham College izledi. London School of Economic de 1874'te kapılarını kızlara açtı. İngiltere'de ilk yatılı karma okul (Blades School) 1893'te açıldı. İrlanda'da ise Scottish Dollar Akademiy 1818'de ilk defa karma eğitimi başlatan kurum olduğunu iddia etmektedir. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde İngiltere'de hemen her düzeyde karma eğitim verilmeye başlandı. Buna karşın bugün İngiltere'de kızlar ve erkekler için ayrı okullar bulunmaktadır ve karma eğitim konusunda kesin bir karar verilmiş değildir. Tartışmalar sürmektedir.

Fransa'da da karma eğitim on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başladı. Sorbonne Üniversitesi kızlara kapılarını 1860'ta açtı. Fransız eğitimini laikleştirici reformlarla tam bir devlet eğitimine dönüştüren Jules Ferry zamanında ilk ve orta öğretim karma hale getirildiyse de yasalaşmadı. Fransa'da ilköğretimin kanunla karma hale getirilmesi için 1957'ye kadar beklendi. Kuzey Avrupa ülkelerinden **Norveç** 1896'da zorunlu karma eğitim tasarısı hazırladı.

Almanya, karma eğitim konusunda daha geç davrandı. XIX. yüzyılın sonuna kadar kızlar için orta öğretim imkânı yoktu. Almanya'da kızların yükseköğretime ilk kayıtları 1901'de yapılmaya başlandı ve II. Dünya savaşı sonrası (1946) dış zor-

lamaların da etkisiyle bütün düzeylerde karma eğitime geçildi.

Japonya'da 1860'lara kadar geleneksel eğitim hâkimdi ve kızların genel okullara kabulü söz konusu değildi. Modernleşme döneminde ise kızlar okullara kabul ediliyor ancak ayrı sınıflarda eğitim görülmüyordu. II. Dünya Savaşından önce Japonya'nın çok az okulunda karma eğitim vardı. 1946'dan sonra onlar da tıpkı Almanlar gibi dış güçlerin zorlamasıyla karma sınıf eğitimine geçtiler. Kız ve erkekler aynı okulda okumaya başladı ancak sınıfları farklıydı.

Çin'de karma eğitim ilk olarak yükseköğretim düzeyinde ve 1920'de Nanjing Higher Institute'de uygulandı. Ancak bundan önce 1910'da kadınlar için Ginlig Women's University adında hususi yükseköğretim okulu açılmıştı. 1949 sonrasında kamu ve özel bütün okullar zorunlu olarak karma hale getirildi.

Karma eğitime ilk geçen ülkelerin başında **ABD** gelir. İlk karma yükseköğretim okulu olan Lancaster'daki Franklin College 1787'de kurulduğunda 78 erkek 36 kız talebe vardı. Bu okula zamanla Yahudi kızların da kabul edilmesi önemli bir yenilik oldu. Ancak okul kısa süre içinde ciddi maddi zorluklar yaşamaya başladı ve kapandı. Sonra sadece erkekler için açıldı ve ancak 1969'da yeniden karma eğitime geçebildi. Genel kabule göre 1870'lerden sonra ABD'de karma eğitim tartışmaları eğitimciler ve aydınlar arasında revaçta idi. Bu tarihten kısa bir süre sonra karma eğitime başlandıysa da hukuki zorunluluğu yoktu. 1960'lara kadar ABD'de yükseköğretimde karma eğitim hayli sınırlıydı. 1970'lerde karma eğitim hızla yaygınlaştı. 1972'de kamu okullarında karma eğitim zorunlu hale getirildi. Bugün Amerika'da cinsiyet, din ve mezhep farkı gözetmeksizin eğitim veren okulların yanında, sadece tek bir cinse ya da din ve mezhebe eğitim veren her düzeyden okullar vardır.

Osmanlı Eğitim Sisteminde Karma Eğitim

İslâm dünyasında karma eğitime yönelik tartışmalar, kadınların eğitim hakkıyla birleştirilerek açıklanacak bir durum değildir. Zira İslâm'ın eğitim ve öğretim ilkelerinde kadın ver erkek ayrımından söz edilemez. "İlim öğrenmek her kadın

Resim 2: Osmanlı'da karma eğitim. Osmanlı son döneminde karma eğitim sıbyan/ibtidâi ve bazı rüştiye mekteplerinde uygulanıyordu. Resimde kız ve erkekler bir arada hanım ve erkek öğretmenleriyle birlikte görülüyor.

(Kaynak: "Vidin Mekteb-i Rüştîyesi", *Şehbâl*, 1330/1914, S.100, s.75).

ve erkek için farz-ı ayındır" Hadis-i Şerifi her şeyin özetidir ve yorum yapılamayacak kadar hüccettir. Bu sebeple kadınların eğitim almalarında, ilim talep etmelerinde sınırlayıcı bir hüküm yoktur. Coğrafi olarak farklı kültür ve toplumlar içine hızla yayılan İslâm, bu çeşitliği koruyucu bir uygulama da sürdürmüştür. Bu durum, farklı kültürlerin varlıklarını sürdürmesinde imkân olmuştur. Diğer birçok kültür ve medeniyette son derece ağır şartlarda hayatta kalan, açık bir şekilde ötekileştirilen, ezilen, zulüm gören kadının statü ve rolü birçok Müslüman toplumunda yakın dönemlere kadar ideal düzeyde idi.

Emevî, Abbasî, Memluk, Endülüs, Selçuklu ve Osmanlı devlet ve medeniyetlerinde kadınların, kız çocukların eğitimine büyük değer verildiğini gösteren birçok delil vardır. X. yüzyıl ve sonrasındaki vakıf araştırmalarında, vakıf sahiplerinin % 30'a yakınının kadın olduğunu göstermektedir. Rivayete göre, Endülüs'te kadınlar kendi aralarında yazma ve okuma yarışması yapacak kadar eğitim imkânlarına sahiptirler. Osmanlılarda her ne kadar kadınlar için medrese olmasa bile, evlerde, özel eğitim ortamlarında kadınların ve kızların üst düzey eğitim alabildikleri ve bu sayede âlime, şaire ve hekim olabildikleri bilinmektedir.

Osmanlı eğitim sisteminde sıbyan mekteplerine kız ve erkek çocukları birlikte giderlerdi. Elbette yetişkinler için karma eğitimden bahsedilmezdi. Osmanlı devleti modernleşme döneminde kızlar için yeni okullar açtı. Başta kız rüştiyeleri, sonra

Darülmualimât ve Sanayi-i Nefise birbirini izledi. Bu okullarda karma eğitim yoksa da iptidai okullardan bazılarında karma eğitime izin veriliyordu. Osmanlı Devleti'nin karma eğitime geçiş süreci ile Batı dünyasında karma eğitime geçiş büyük ölçüde çağdaştır ve aynı zaman aralıklarına denk gelir.

Osmanlı eğitim sistemi bu güne göre hayli renkli, karmaşık ve bir o kadar da sivil ve bireysel nitelikleri olan bir yapıydı. Azınlık ve yabancıların eğitim ortamları kendi içinde farklı tecrübeler sunuyordu. Azınlık okullarında kız ve erkek cinsiyetler genelde ayrı tutulurken, yabancı okullarında karma eğitim teşvik ediliyordu. Örneğin Amerikalılar tarafından açılan misyoner okullarının çoğu karma eğitim yapıyordu. Bu uygulama ister istemez Müslüman toplumun önünde bir örnek oluşturmuş ve değişime öncülük etmiştir.

Osmanlı rüştiye (ortaokul) mektepleri bazen ibtidâi (ilkokul) kısmı da kapsayacak şekilde düzenlendi. Böylesi zamanlarda rüştiyeler altı, yedi ya da sekiz yıl eğitim yapıyordu. Bu durumlarda rüştiyelerin ilk kısmı genelde karma eğitim yapıyor, ama idadi (lise) kısmı ayrı eğitim veriyordu. 12 yaşını geçen çocukların idadilerde sınıfları ayrılıyordu. Osmanlı eğitiminde özel okullaşma oranı yüksekti. II. Meşrutiyet döneminde gelindiğinde 33 resmî, 39 özel olmak üzere toplamda 72 rüştiye eğitim veriyordu. Özel rüştiyelerden 15 tanesinin karma eğitim verdiği bilgisi 1909 *Devlet Salnamesi*'ne yansımıştır. İlk defa 1912'de kızlar için idadi açıldı. Cumhuriyet dönemine kadar da idadilerde karma eğitimden bahsedilmedi.

II. Meşrutiyet Döneminde Karma Eğitim Tartışmaları

II. Meşrutiyet dönemi gerek tartışmalar gerek se teşebbüsler bakımından en özgür dönemlerden biri olarak kabul edilir. 1913'te *Tedrisat Mecmuası*'nda "Muhtelit İbtidailerin Sınavları Hakkında" başlığıyla çıkan bir yazıda karma eğitim yapan ilköğretim okullarının sınav tatbikatıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Erken Cumhuriyet'in önde gelen simalarından Vedat Nedim (Tör), 15 Ağustos 1918'de *Muallim Mecmuası*'nda "Mekteplerde Cinslerin Birleşmesi" başlığıyla bir yazı kaleme almış ve karma eğitimi geniş bir şekilde tartışmıştır. Ona göre,

karma eğitim Avrupalı pedagoglar tarafından tartışılmış, denemeler yapılmış ve her iki cins için de müspet neticeler vermiştir. Dolayısıyla Osmanlı eğitim sisteminde de bu uygulamaya behemehâl geçilebilir. Vedat Nedim, bu teklifi yaparken, kültürel ve dinî farklılıklara değinmediği gibi, Türkiye’de bir pedagojik araştırmaya gerek olup olmadığına da yer vermemiştir. II. Meşrutiyet döneminde diğer yayın organlarında da dönemin önde gelen aydınları, eğitimcileri ve siyasetçileri “muhtelit” eğitim başlığında tartışmalar yapmışlar ve bir anlamda gelecek için ortam hazırlamışlardır. Seniha Nezahat, Emine Semiye ve Mükerrerem Belkis gibi kadınlar karma eğitimin kadınlar için elzem olduğunu dile getirmişlerdir.

Bu dönemde Abdülkadir Bey adında bir muallimin öncülüğünde Cağaloğlu’nda 1916’da açılan okullardan biri Darü’l-Elhan’dır (Müzik okulu ya da konservatuvar). Okulun açılış yönetmeliğine bakıldığında buraya kız ve erkeklerin kabul edileceği ancak bunların farklı ortamlarda eğitim alacakları ayrıntısına yer verilmiştir (Ergin, 1977: 1578-1581). Ancak uygulamanın nasıl olduğuna dair bilgiler henüz yeterli değildir. Cumhuriyet döneminde ise Musiki Muallim Mektebi karma eğitim yaparak eğitime devam etmiştir.

Cumhuriyet Öncesinde Karma Eğitime Geçiş

II. Meşrutiyet döneminde kız ve erkek çocukların sadece ilköğretim saflarında değil, ileri dönemlerde de bir arada okuyabilmelerine yönelik tartışmalar “muhtelit terbiye” kavramıyla yapılmaya başlandı. Daha önceden kızlara yönelik orta ve yükseköğretim düzeyinde okullar açılmıştı ancak kızlar henüz Darülfünûn’a kabul edilmiyordu. II. Meşrutiyet’in özgür ve siyasal istikrarsızlık ortamında İsmail Hakkı (Baltacioğlu) ve Samipaşazâde Süleyman Beyler, kadınların ilgisini Darülfünûn’a çekebilmek için burada “hanımların da katılabileceği” konferanslar vermeye başladılar. Konferans konuları genelde kadınların sosyo-kültürel sorunları ve ev hayatıyla ilgiliydi. Matematik ve kozmografyadan ziyade kadın hakları, terbiye-i bedeniye, tarih, sağlık ve terbiye bilgisi ön planda geliyordu. Darülfünûn’da herkese açık olan bu dersler büyük

bir teveccühe sebep oldu ve katılımcıları konferans salonu almamaya başladı.

Bunun üzerine kadınlar hem bu derslerin devam etmesini hem de kendilerinin de Darülfünûn’a talebe olarak kabul edilmesini daha yüksek sesle dillendirmeye başladılar. Tabandan gelen bu talep karşısında 1914-1915 eğitim öğretim sezonunda İnas-Darülfünunu adında kadınlara hitabeden dünyada türünün ilk örneklerinden biri olan kadın üniversitesi açıldı. Ancak savaş zamanının şartları ve en önemlisi de 1918 sonrası işgal kuvvetlerinin İstanbul’daki kamu binalarını kendi ihtiyaçları için kullanmaya başlamaları sebebiyle ciddi fiziki mekân sıkıntısı çekilmeye başlandı ve Darülinas birkaç kez yer değiştirdi. Bir türlü düzene kavuşamayan okulda istenilen nitelik sağlanamadığı ve zor koşullarla, yoksunluk ve mağduriyetlerle karşılaşıldığından, durumlarının düzeltilmesi için başını Şukufe Nihal’in çektiği bir grup kız talebe dönemin Maarif Nazırı Ali Kemal Bey’e (1922’de İzmit’te linç edilen) bir dilekçe verdiler. Maarif Nezareti Darülinas’ın geçici olarak Vezneciler’deki Zeynep Hanım Konağı’nda eğitime devam eden Darülfünun binasına nakledilmesi kararını aldı. Bu kararın verilmesinde kız talebelerin verdikleri dilekçenin etkili olduğu bilinmektedir. Nezaret kızların bu isteğini olumlu karşılayarak muhtemel bir karma eğitimin zımnen alt yapısını hazırlamış oldu.

Darülinas (Kadın üniversitesi) Darülfünûn’la Birleşiyor

Eylül 1918 tarihinde Maarif Nezareti’nin uygun görmesiyle Darülinas’ta okuyan kızlar Darülfünun binasında eğitim görmeye başladılar. Eğitim aynı binada olmasının yanında aynı vakitte olmayacaktı. Kızlar okula öğleden sonra devam edecekler ancak okulun bütün eşyalarını, laboratuvarları ve kütüphaneleri ortaklaşa, dönüşümlü olarak kullanabileceklerdi. Böylece kızlar ve erkeler aynı binada ancak zamanı gün içinde biraz farklı olarak eğitim almaya başladılar.

Bir mecburiyetten kaynaklanan uygulama beraberinde birçok sıkıntıyı da getirdi. Özellikle laboratuvarların kullanılması, uygulamalı derslerin zamanla sınırlanamaması ve bazı hocaların bir dersi iki defa anlatmak istememesi gibi sebeplerle Da-

Resim 3: 1918'de Darülinas talebeleri bina yetersizliğinden Darülfünun'da ders görmeye başladı. Kızlar derslerin çoğunu öğleden sonra yapıyordu. Bazı dersler ise dershane ortasına perde çekilerek işleniyordu. Bu durumu dönemin basını komik bularak eleştirmişti. *Büyük Mecmua*'dan alınan karikatürün üstünde "Bizde Darülfünun hayatı" altında ise: "Tramvay perdeleri Darülfünun'a nakledildi" yazıyor. (Kaynak: *Büyük Mecmua*, "Dârülfünun'da Harem", *Büyük Mecmua*, S. 5).Eco İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, s.507).

Resim 4: Darülfünun'da kız ve erkeklerin karma ders yapmaya başlaması 1918'den itibaren tartışılmaya başlandı. *Büyük Mecmua*'dan alınan bu karikatürde Darülfünun kapısında askerler bekliyor. Karikatürün altında "buraya öğleden sonra erkek giremez" yazılarak, uygulama istihza ile eleştiriliyor. (Kaynak: *Büyük Mecmua*, "Dârülfünun'da Harem", *Büyük Mecmua*, S. 5).

rülfünun hocaları Eylül 1919'da Maarif Nezareti'ne karma eğitimin bir zorunluluk haline geldiğini ve buna izin verilmesini istedilerse de Maarif Nezareti bu talebe müspet karşılık vermedi. Ancak aynı binada kız ve erkeklerin farklı zamanlarda eğitim görmeleri sorunları giderek arttırdı ve hocalar da buna çözüm aramaya başladı. Bu süreçte kızlar başta Hukuk Fakültesi olmak üzere diğer fakültelere de kayıt hakkı almaya başladılar.

Gittikçe zorlaşan eğitim şartları kızların ve erkeklerin karma eğitim yapmasını kaçınılmaz bir zorunluluğa dönüştürdü. Durum özellikle Tıp ve Fen Fakültelerinde mecburen pratiğe dönüştü. Kızlar da artık bu sıkışıklığa kesin bir sonuç üretilmesi için karma eğitim isteklerini arttırdılar. Bir ara çözüm olarak bazı büyük dershanelerde ortaya perde asılarak, kız ve erkeklerin birbirlerini görmeleri engelleniyordu. Darülfünun'da bazı hocalar yasak olmasına karşın dershaneleri birleştirerek eğitim yapmaya başladılar. Karma eğitimi şiddetle

savunan hocalardan biri coğrafyacı Faik Sabri (Duran) Bey idi. Bu zât kapıya nöbetçi koyarak karma eğitim yapmaya başlamıştı. Bu bir örnek oldu ve diğer hocalar da derslerini birleştirmeye başladılar. Bu arada Darülinas talebeleri kendilerine ayrılan dershanelere girmeyerek, ayrı eğitim yapmak isteyen hocalara da bir anlamda isyan ettiler ve erkek dershanelerine doluşmaya başladılar.

Bu uygulama idare tarafından haber alındı ve hemen dedikodular da çoğalmaya başladı. Kız ve erkeklerin aynı salonda eğitim görmeleri ahlâka aykırıdır denildi. Hatta söylentiye göre kız ve erkeklerin "zânu ve zânu (diz dize) oturtulduğu", ders yerine şamanın hâkim olduğu dedikodusu yayıldı. Bunun üzerine idare tarafından bir inceleme heyeti sınıflara gönderildi. İnceleme yapılacağı önceden haber alındığı için hocalar da tedbirlerini almışlar ve sınıfın bir tarafına erkekleri diğer tarafına da aralarında hayli mesafe kalacak şekilde erkekleri yerleşmişlerdi. Durumun anlatıldığı gibi

olmadığını gören tetkik heyeti olumsuz bir rapor tutmayarak ayrıldı ve bir anlamda bu pratiğin onayını vermiş oldu. Böylece kız ve erkekler Darülfünûn'da aynı sınıfta ve perdesiz bir şekilde ders yapmaya başladılar (Erdem, 370-375).

Görünüşe göre, oldubittiye getirilerek başlayan karma eğitimin ilk senesinde Darülinas talebesi kızlara okulu bitirebilmeleri için alternatifler sunuldu. İsteyenler Darülinas, isteyenler erkeklerin verdikleri sınavları vererek Darülfünun diploması alabileceklerdi. Fark derslerini vererek ilk Darülfünun mezunu kadın meşhur romancı ve eğitimci Şükûfe Nihal oldu. Artık sıra bu fiili durumun hukuki düzleme de taşınmasına gelmişti. Kızlar bazı mağduriyetlere uğradıklarını öne sürerek örgütlenip, kendilerine Darülfünun'un bütün şubelerine kayıt hakkı verilmesini istediler ve bazı konulara da devamlı olarak itiraz ettiler. Sürekli ve örgütlü mücadeleler sonunda netice verdi ve İstanbul Darülfünûnu Divanı 16 Eylül 1921'de verdiği kararla, kızların da Darülfünûn'a alınmasını kabul etti. Artık kız ve erkek talebeler üniversitede karma olarak yasal statüyle de tanınan bir halde okumaya başladılar.

1918 Sonrası Karma Eğitime Geçişte Tartışmalar

Karma eğitim ilk başlarda de facto olarak başladı. Ortaya çıkan mekân yetersizliğinin ürettiği fiili durumun emri vakiye dönüşerek kabullenilmesiyle çözüm kendini var etti. Ancak ardı arkası gelmeyecek tartışmaların da başlamasına sebep oldu. İlk olarak, bu fiili duruma Darülfünun Emmini (rektör) karşı çıktı ve Maarif Nezareti tarafından görevinden alındı. Darülfünun'da ve eğitim bürokrasisinde muhtelit/karma eğitime karşı olanlar ve destekleyenler olmak üzere iki taraf oluştu. "Tartışmalar büyük ölçüde, *din, ahlâk, asrılık* (çağdaşlaşma), *âdet, gelenek, feminizm, milliyet ve millilik* gibi dinî ve ideolojik eksenlerde cereyan etti" (Baskın, 2005). Belki de hiç gündeme gelmeyen pedagoji idi!

Darülfünun'da henüz yasallaşmadan başlayan karma eğitime ilk tepki Şeyhülislamlık makamından geldi. Buna resmî tepki de denilebilir. Karşı gelenlerin başında Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi

geliyordu. Şeyhülislam önce Sadarete bir dilekçe yazarak, kız ve erkek Darülfünunlarının birbirlerinden derhal ayrılmasını talep etti. Sadaret konuyu Maarif Nezareti'nden soruşturdu ve bu uygulamanın fizikî imkân yetersizliğinden kaynaklandığı, üstelik kız ve erkeklerin birbirlerini görmeden ayrı zamanlarda ders aldıkları cevabını verdi. Maarif Nezareti şartlar müsait olursa bu uygulamaya son verilebileceğini bildirdiyse de bu, zaman kazanmak için yazılmış bir cevap gibiydi.

Bunun yanında asıl tartışma basında cereyan etti. Liberal, feminist ve batıcı görüşleriyle tanınan yazarlar, gazeteciler ve eğitimciler Darülfünun'daki uygulamanın göstermelik olduğunu, karma eğitimin yasal olarak derhal başlaması gerektiğini dillendirdiler. Dönemin etkin yayın organlarından *Büyük Mecmua*'da başını sosyalist ve aşırı feminist Sabiha Sertel'in çektiği bir grup bu meseleyi uzun süre gündemde tuttu. *Büyük Mecmua* konuyu ciddiyle tartışmak için dönemin aydınları arasında geniş çaplı bir anket yaptı ve görüşler aldı.

Ankete katılan kadınlar meseleyi "yeni kadın", ilerleme, toplumsal ahlâk ve irfan ile çağdaşlaşma zaviyesinden ele almıştır. Sabiha Zekeriya (Sertel), Darülfünun'daki karma eğitimin asrileşme noktasında tartışmaya bile gerek olmadığını söyleyerek karşı çıkanları "irtica" ile suçlamıştır. Ona göre ahlâk adına kadın ve erkeği ayırmak, kadını tesettüre sokmak anlamsızdır yapılan bir tür karagöz oyunudur. Karma eğitim medenileşme yolunda ilmî bir ihtiyaçtır. Derginin aynı sayısında yer alan bir başka imzasız yazıda da kız ve erkeklerin aynı binada ancak farklı saatlerde ders yapmalarıyla inceden alay edilmiştir. Derginin açtığı ankete katılanların görüşleri "yenilikçi" ve "muhafazakâr" kategorilerine ayrılarak, ciddi bir tartışma sahasına dönüşmüştür.

Halide Edip (Adivar), "kadın ve erkek Darülfünunlarının birleştirilmesini, medreseden mektebe geçen bir millet için tabii gördüğünü ve kadın Darülfünununu lağveden radikal idareden de bunun beklendiğini, ancak sadece derslerin aynı tarzda aynı müderrisler tarafından fakat ayrı zamanlarda verilmekten ibaret olan bu girişimin fikrî değil yalnızca iktisadî bir karar olduğu görüşünü belirtti". Erken Cumhuriyet dönemi kadın aktivistlerinden

ve feminizmin ateşin savunucularından Müfide Ferid (Tek) de ankete katılanlardan biriydi. Müfide Ferid meseleyi sınıfsal kavramlarla ele alarak, kadının ekonomik özgürlüğünü kazanması noktasından izah etmeye çalışmıştır. Ona göre Darülfünun'a birinci kategoride bilgi öğrenmek için gelen, bir de meslek sahibi olmak niyetiyle gelen kadınlar vardır. İkinci kategoride gelenler için "erkeklerle aynı dershanede ders görmenin ne mahzuru olabilir?" diye sormuştur. Ona göre mesele nin çözümü böylesi basit ayrımlar yapmak değil, Anglosakson ahlâkında olduğu gibi fikrî ve ahlâkî terbiyelerde saklıdır.

Büyük Mecmua'nın karma eğitim dosyasında yazan Fevziye Mektebi müdiresi, uzun zamandan beri devam eden "asrileşme" meselesinin içselleştirilemediğine değinmiştir. Ona göre, çalışma hayatının tamamına kadınlar da erkekler gibi girebil melidir. Ankete katılanlardan biri de II. Meşrutiyet döneminin önde gelen Batıcılarından Abdullah Cevdet olmuştur. Cevdet'in çıkardığı İctihad dergisinde uzun zamandan beri kadın hakları, feminizm ve asrileşmek konusunda yazılar yazdığı bilinmektedir. Cevdet, *Büyük Mecmua'daki* yazısında dini bahane ederek böylesi uygulama yapanların başarılı olamayacağını söylemiştir. Ona göre İslâm ilim öğrenmeyi kadın erkek herkese farz kılmıştır, aralarında fark gözetmemiştir. Darülfünun hocalarından Köprülüzâde Fuad Bey de, "konuyu bir dedikodu haline getiren ve ortaçağı yaşatmak isteyen bir takım çevrelerin sahip olduğu ve bu zihniyetin karşısında duyduğu hayreti dile getirmekle beraber, bu gibilerin ilerleme ve gelişme fikrinin önünde çamurdan sözlerle duramayacağı görüşünü beyan" etmiştir. Feylesof lakabıyla meşhur Rıza Tevfik de tartışmaya katılarak "kadın ve erkeği toplumsal hayatta birbirinden ayırmanın artık imkânsız" olduğunu dile getirmiş ve yakın zamanda Darülfünun'da kadın ve erkeklerin aynı dershanede ders göreceklarını belirtmiştir. Avrupa'ya yaptığı seyahatler sırasında karma eğitimi gören Kazım Nami (Duru) ise, asıl yanlışın kadın ve erkeği birbirinden ayırmak olduğunu dile getirmiştir. Ona göre Darülfünun'da ilimle gelişen gençlerin ahlâk ve edepleri de güzelleşecektir.

Ankete katılanlar arasında konuyla ilgili aksi görüşün tek temsilcisi Rauf Ahmet'dir. Rauf Ahmet,

ilerleme yolunda geri kalmış memleketlere örnek olarak Japonya'yı göstermiş ve tesettür gibi bir konuya bağlı olmamalarına rağmen Japonya'nın bir kız Darülfünunu kurarak başladığını belirtmiştir. Bu gibi konularda toplumun fikrini dikkate almanın ve karşı görüşlü olanları da olur olmaz Kanun-ı Esasî ve dine riayetsizlikle suçlamanın yanlış olduğunu savunmuştur (*Büyük Mecmua'daki* tartışma; Baskın, 2007, s.170-180'den özetlenmiştir).

Bu tartışmalarda görüldüğü üzere karma eğitim gündeme geldiğinde gazetecilerin, akademisyenlerin ve aydınların meseleyi büyük ölçüde çağdaşlık, medeniyet, özgürlük, sınıf mücadelesi ve ekonomik hayatı kazanma zaviyelerinden ele aldıkları görülmektedir. Her ne kadar Darülfünun/ üniversitede karma eğitim söz konusu olmuş olsa da ilerleyen senelerde orta öğretim ve ilköğretimdeki karma eğitimin pedagojik, biyolojik, sosyolojik tartışması yapılmamıştır.

Cumhuriyet Dönemi ve Karma Eğitimin Yaygınlaşması

1919 Eylül'ünde gayr-i resmi olarak Darülfünun'da başlayan karma eğitim, 16 Eylül 1921'de yasal hale geldi ve İnas Darülfünunu ortadan kalktı. Kızlar yükseköğretimin diğer fakültelerine de kayıt hakkı elde ettiler ve böylece üniversitenin hemen her alanında karma eğitime başlandı. 1920-21 ders yılında riyaziye şubesinde 11 kız, 25 erkek; kimyagerlik bölümünde 13 kız, 23 erkek; tarih-i tabiiye bölümünde 16 kız 3 erkek; ulûm-ı hikemîye bölümünde 3 kız, 11 erkek; ulûm-ı hayatiyede 8 kız, 1 erkek; madeniyyâтта da 4 kız olmak üzere toplamda 43 kız 52 erkek kayıtlıydı. Aynı sezonda Edebiyat Fakültesinin farklı şubelerinde ise 184 talebeden 50'sini kızlar oluşturuyordu.

Karma eğitim uygulamasının simgesel değeri yüksek pratiklerinden biri 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Türkiye Muallim ve Muallime Dernekleri Birliği tarafından organize edilen Maarif Kongresi'nde yaşandı. Kongreye davet edilen 250 kadar kadın ve erkek öğretmen aynı salonda oturdular ve bu durum kısa süreli bir tartışmaya sebep oldu (Sarıhan, 2009). Karesi Mebusu Hasan Basri (Çantay) ve Karahisar-ı Sahib Mebusu Mehmet Şükrü Bey kongreye kadın-erkek birlikte katılmasının

“kadınlığı tahkir” olduğunu söylediler. Kısa süre devam eden mesele büyütülmeden çözüldü, toplandı karma olarak devam etti.

1923'te Cumhuriyet'in ilanının ardından eğitim sisteminde de köklü değişim kararları gelmeye başladı. Yapılan ilk değişikliklerden biri 1924 ilköğretim programının hazırlanmasıdır. *1924 İlkokul Programı* “erkek ilkokulları” ve “kız ilkokulları” şeklinde okulları ayırmıştı (Alp, 48). Ancak Ağustos **1924'te ilköğretim eğitiminin karma olması, kızların erkek okullarına, erkeklerin de kız okullarına kaydolabilmesi kararı alınmıştır.**

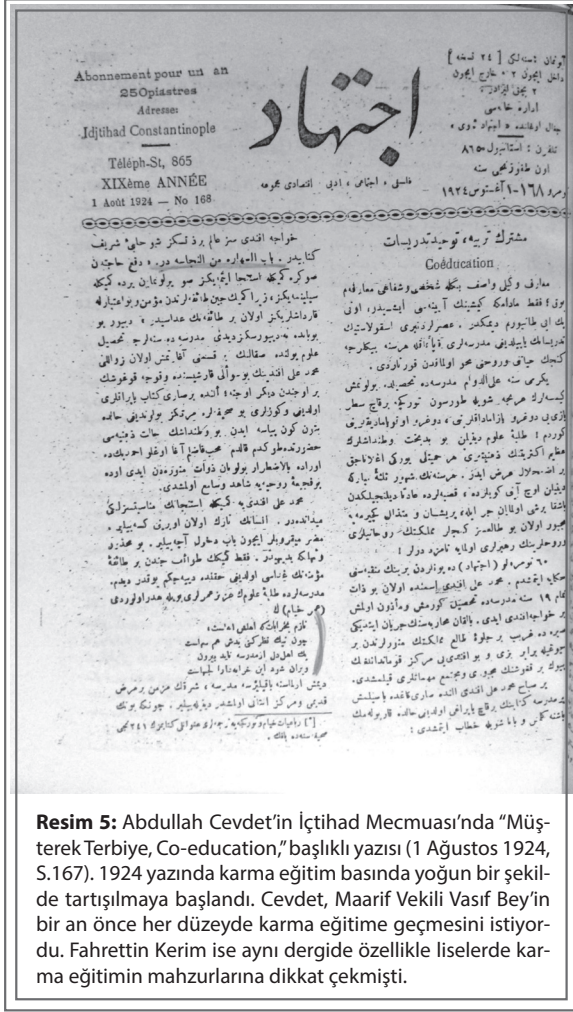
Karma eğitimin tartışma konusu olması, ilköğretimden ziyade orta öğretim için söz konusudur. Dolayısıyla da eğitimde karma uygulaması II. Meşrutiyet döneminden nerede ise günümüze kadar devam edegelmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk radikal değişimi kuşkusuz *Tevhid-i Tedrisat* yasasıdır ancak bu yasada eğitimin karma niteliğine ilişkin bir düzenleme yoktur. Karma eğitim tartışması ilk zamanlarda fiziki ortam, öğretmen ve kaynak yetersizliği gibi sebeplerle başlamıştır. Okul sayılarının çok az olmasından dolayı özellikle ortaokul ve liselere gitmek isteyen kızlar için okul olmayınca, erkeklerin gittiği okullara onların da kaydolması düşünülmüş ve bu da bu günlere kadar bitmeyen tartışmaların başlamasına sebep olmuştur.

1924'te Tekirdağ'da okul yetersizliğinden dolayı kızlar erkeklerin gittiği liseye kaydolmak istemiştir. Bunun üzere yerelden başlamak üzere ülke genelinde karma eğitim tartışması başlamıştır. Başta eğitimciler olmak üzere sosyologlar, politikacılar ve sivil toplum aktivistleri konuyu kendi zaviyelerinden ele almışlardır. Dönemin meşhur sosyologlarından Necmettin Sadak, karma eğitim konusunda bir fikir birliğinin olmadığını, meselelerin bilimsel olarak tartışılmadığını söylemiştir. Dışarıdan bir gözle, karma eğitimin her iki cins de faydalar sağlayabileceğini dile getirmiştir. Bu sebeple de söz konusu meselelerin şimdilik tartışılmamasının daha uygun olduğunu belirtmiştir. 1924'ün Haziran ve Temmuz aylarında Celal Sahir, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Mustafa Şekip (Tunç) Ahmet Cevdet Bey, Abdullah Cevdet ve Fahrettin Bey gibi isimler de basında canlı biçimde karma eğitimi tartışmışlardır (Kamer, 2013).

Dönemin Darülfünun Emini olan İsmail Hakkı Bey, 29 Haziran 1924 tarihli *Vatan* gazetesindeki yazısında, “coeducation”ın (karma eğitim) ortaya çıkış serüvenine, Amerika ve Avrupa'daki uygulamalarına değindikten sonra ilginç tespitler yapmıştır. Ona göre karma eğitimi akıl ve mantık ilkeleriyle izah etmek güçtür. Bu meseleyi fizyoloji ve psikoloji ile çözmeye kalkışmak zaman kaybindan başka bir şey değildir. Karma eğitim her şeyden önce kültürel bir meseledir, dolayısıyla da bir milletin tarihî, sosyal ve dinî bünyesi ve ahlâkî kavrayışıyla ilgilidir. Meseleyi bu zaviyeden ele alarak tartışmak anlamlı olacaktır. İlginç bir şekilde İsmail Hakkı Bey karma eğitim meselesini pedagojik ve sosyolojik olarak ele alan bir araştırmancının olmadığını bu alanda büyük bir eksikliğin olduğunu belirtmiştir (Aradan tam 96 sene geçmiş olmasına karşın aynı eksikliğin devam ettiği söylenebilir).

Atatürk ve Cumhuriyet inkılapları üzerinde etkisi olan batıcılardan Abdullah Cevdet 1 Ağustos 1924'te kendi yayımladığı *İçtihad Mecmuası*'nda “Müşterek Terbiye, Tevhid-i Tedrisat/Coeducation” başlıklı yazısında (1 Ağustos 1924, S.167) Maarif Vekili Vasıf Bey'in faaliyetlerini alkışlarken, müşterek/karma eğitim uygulamasını bütün kuvvetiyle desteklediğini ve bunun bütün eğitim kademelerinde olması gerektiğini savunmuştur. Terbiye-i müşterekede (karma eğitimde) tereddüt etmenin zaman kaybı olduğunu belirtmiş, eleştirenlerin sözüne kulak asılmamasını istemiştir.

Abdullah Cevdet'in görüşlerine yine kendi dergisinde Fahrettin Kerim (Gökay) bir sayı sonra (1 Eylül 1924, S.169) “Müşterek Tedrisatın Mahzûrları” başlıklı makale ile cevap vermiş ve karma eğitimin özellikle liselerde uygulanmasının sakıncalarına değinmiştir. Ona göre, muhtelit tedrisat (karma eğitime) aleyhtarlığı ile irtica/gericilik arasında hiçbir münasebet olamaz. Mürteci/gerici olmak, karma eğitimin değil, eğitimin karşısında olmaktır. Abdullah Cevdet'e kendi yazdığı eserlerden referanslar vererek karşılık veren Fahrettin Bey, “bize Amerika'dan misal getiremezsiniz, çünkü kitabınızın (*Hıfzıssıha, Dimağ ve Melekât-ı Akliye*) terbiye bahsinde, bir kavmin ihtiyacına mütetabık olan bir terbiye, aynen diğer bir kavme her zaman muvafık gelmez” diyorsunuz. Bugün Almanya ve Avusturya eğitimde çok ileri gitmiş olmasına karşın lise-

Resim 5: Abdullah Cevdet'in İçtihad Mecmuası'nda "Müşterek Terbiye, Co-education," başlıklı yazısı (1 Ağustos 1924, S.167). 1924 yazında karma eğitime yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandı. Cevdet, Maarif Vekili Vasıf Bey'in bir an önce her düzeyde karma eğitime geçmesini istiyordu. Fahrettin Kerim ise aynı dergide özellikle liselerde karma eğitimin mahzurlarına dikkat çekmişti.

lerde karma eğitime geçmemiş, anaokullarında ve yükseköğretimde karma eğitim benimsenmiştir. Fahrettin Bey liselerde karma eğitimin mahzurlarına uzunca değindikten sonra Abdullah Cevdet'i ilmî düşünmek yerine siyasî ve inkılapçı olmakla nitelemiştir (s.3415-3419). Yazının sonunda kısa bir karşılık veren Abdullah Cevdet, Fahrettin Kerim'in söylediklerinin görüşlerini değiştirecek bir içeriğe sahip olmadığını belirtmiştir. Dünyada hiç bir yerde olmasa bile bizde karma eğitimin olması gerektiğini tekrarlamıştır.

Erken Cumhuriyet'in önde gelen eğitimcilerinden Hıfzırrahman Raşit (Öymen) Viyana Maarif Şurası başkanı Otto Klöckel'den *Mektepçiliğin Kâbesinde* başlığıyla 1928'de tercüme ettiği eserinde Avrupa ve Amerika'daki gözlemlerine yer vererek karma eğitim uygulamalarını anlatmış ve bunun Türkiye'de de tatbik edilmesini önermiştir. Dönemin önde gelen eğitimcilerinden Mustafa Rahmi (Balaban), İzmir'de yayımlanan *Fikirler* dergisinde

1928'de "Muhtelit Terbiye" (S. 25) başlığıyla bir makale kaleme alarak, aynı Hıfzırrahman gibi o da Avrupa ve Amerika gözlemlerini aktarmış ve karma eğitimin Türkiye'de uygulanmasını istemiştir. Her iki eğitimcinin de meselenin sosyo-kültürel taraflarına değinmedikleri görülmektedir.

1926'da ilk ve orta öğretim programları yeniden değiştirilmiş ve burada köklü değişimlere gidilmiştir. Bunlardan biri de ortaokullarda karma eğitime geçilmesi kararı olmuştur. Aralık 1925 ve 8 Ocak 1926'da toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye'de "gündüzlü ortaokullarda karma eğitimin uygulanması" kararlaştırılmıştır. 1927'de Maarif Vekâleti, Orta Öğretim Dairesi, karma eğitimi öngören bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarı Talim ve Terbiye Dairesi'nde uzun tartışmalara sebep olmuş ve sonunda orta bir yol olarak üç ortaokulun seçilmesine ve buralarda karma eğitimin denemesine karar verilmiştir. Daha sonra Mustafa Necati tüm sorumluluğu üstüne alarak daha fazla ortaokulda karma eğitimin uygulanmasına karar vermiştir. Üçüncü Heyet-i İlmiye'de yatılı olmayan ortaokullarda öğretimin karma olarak yapılması görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Önce, 1927-1928 öğretim yılından itibaren erkek ve kız ortaokullarının yanında, karma ortaokullar kurulmaya veya bazı ortaokullar karma hâle getirilmeye başlanmıştır. Giderek tek başına kız ve erkek ortaokullarının sayısı azalmıştır (Kamer, 2013).

Cumhuriyet döneminde karma eğitime liselerde geçiş için 1930'larda yeniden tartışma başlanmıştır. 15-29 Temmuz 1930'da yapılan Maarif Eminleri Kongresi'nde liselerde karma uygulamaya geçilmesine ilişkin görüşler ortaya atılmıştır. Aynı tarihte bakanlığın resmi yayın organı *Terbiye Mecmuası*'nda (S. 23) Hıfzırrahman Raşit (Öymen) tarafından "Muhtelit Tedrisat ve Müşterek Terbiye" başlıklı tercüme yer almıştır. Dergide İhsan Bey, Selim Sırrı Bey, Ali Rıza Bey, A. Hilmi Bey, Münif Kemal Bey ve Celil Beyden oluşan komisyonun karma eğitimle ilgili bir proje hazırladığı haberi verilmiştir. Kamuoyunda karma eğitim tartışmaları başlayınca 22 Mart 1931'de Maarif Vekili Esat Segay, liselerde karma eğitime taraftar olduğuyla ilgili açıklamaları yalanlanmıştır (*Akşam* ve *Vakit* gazeteleri). Yaklaşık iki sene kadar çok fazla alevlenmeden yapılan tartışmalar neticesinde lise-

Cumhuriyet'e birliğle ortalağretimde de ileri adımlar atıldı. Orta devreli okullarda da karma eğitime geçildi, sanat enstitüleri (meslek liseleri) kuruldu. Ortaöğretim kararlarının sayısı arttırdı. Zorunlu din dersleri kaldırıldı. Karma eğitime geçişle paralel olarak kız orta mekteplerinde öğrencilerin başlarını açılması, saçlarını kısa kesilmesi kararlaştırıldı. İstanbul'da bir kız orta okulu.

Resim 6: 1926'dan itibaren ortaokullarda karma eğitime geçildi. Bu tarihlerde öğretmen okulları yanında bazı meslek liseleri de karma eğitim yapıyordu. Karma eğitimle birlikte cinsler arası kıyafet benzerliği yanında saçların kısaltılması da dikkat çekiyordu.

(Kaynak: Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: 2003, s.168).

lerde karma eğitim 1933-34 öğretim yılından itibaren tatbik edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde il merkezlerinde ve toplamda 19 adet olan liselerde karma eğitim uygulaması dönemin politikaları ve psikolojisi gereği çok fazla tepkiye de sebep olmamıştır.

Bazı meslek ve öğretmen okullarında karma eğitimin daha erken başladığı görülmektedir. Cumhuriyet'in ikinci senesinde Ankara'da açılan Musiki Muallim Mektebi'ne 1924-1925'te 12 erkek öğrenci kayıt yaptırmış, 1926-1927 öğretim yılından itibaren kızlar da kayıt yaptırmaya başlamıştır. 19 Kasım 1924 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin "Yüksek Muallim Mektebi muhtelit tedrisat yapıyor" başlıklı haberinden anlaşıldığına göre, Osmanlı'dan itibaren yüksekokul statüsünde olan ve İstanbul'da eğitim öğretim yapan öğretmen okulunda da karma eğitim verilmektedir. Genel liselerden en az iki sene önce (1931-32) bazı meslek liselerinin de karma olmasına karar verilmiştir. Tapu ve Kadastro Meslek Okulu 1930-1931 eğitim yılında 119 öğrenciyle eğitime başlamıştır. Bir sonraki yıl okula kız öğrenciler de kayıt yaptırmıştır.

1940'lara gelindiğinde özellikle Köy Enstitüleri'nin açılmasıyla karma eğitim bir kere daha gündeme gelmiş ve bazı yayın organlarında ortaokul ve liselerde karma eğitime son verileceğine dair haberler çıkmıştır (Kamer, 2013). Başta Hasan Âli

Yücel olmak üzere Sadri Ertem gibi eğitimciler karma eğitimin bir Cumhuriyet inkılabı olduğunu belirterek bundan asla taviz verilmeyeceği açıklamasını yapmışlardır. Asıl tartışma karma ve yatılı eğitim yapan Köy Enstitüleri üzerinde cereyan etmiştir. Bütün tartışma ve eleştirilere karşın karma ve yatılı uygulamadan taviz vermeyen Tek Parti eğitimcileri ve politikacıları, meseleyi çağdaşlık, ilerleme gibi kavramlarla savunmuşlardır. Köy Enstitüleri 1946'dan sonra özgünlüğünü kaybetmeye başlasa da karma eğitim 1950'ye kadar sürmüştür. Enstitülerdeki karma eğitim uygulamasına 1950-1951'den itibaren son verilmiş ve kız öğrenciler Kızılcıllu ve Beşikdüzü Enstitüleri'nde toplanmıştır.

1924'ten itibaren kademeli olarak başlayan karma eğitim uygulaması yönetmelikler ve Kanun Hükmünde Kararnamelerle hukuken meşru zeminde uygulanmıştır. Eğitim sisteminin bütününe yönelik kapsayıcı kanun ancak 1973'te çıkabilmiştir. Bugün de cari olan 1739 sayılı *Milli Eğitim Temel Kanunu*'nun 14 ilkesinden biri "karma eğitim"dir. Bu yasaya göre, Türkiye'de eğitimin bütün kademeleri karma eğitim uygulamak zorundadır. Hukuki ve pratik durum böyle olsa da Türkiye'de eğitimin cinslere göre düzenlenme durumu hâlâ tartışma potansiyeli olan bir konudur.

Pedagoji ve İdeoloji Kıskaçında Karma Eğitim Tartışmaları

Yukarıda kısaca değinildiği üzere *karma eğitime XIX. yüzyılda zorunlu olarak geçişin asıl sebebi*, ulus-devlet modelli modern devletlerin kolay bir yönetim için sadık vatandaşlar üretmek, herkese aynı bilgileri en kısa zamanda ve en az maliyetle aktararak tek-tip vatandaşlar oluşturmak, herkesi iyi tüketiciler ve üreticiler haline getirerek modern ekonominin çarkını döndürmeye uygun bireyler yetiştirmek içindi. Bu nedenle devletler toplumlarını yeniden oluşturup konsolide ederken cinsiyet, din ve mezhep hatta zenginlik ve fakirlik gibi ayrımları yok saymışlar, bütün toplumu eşit, sınıfsız ve imtiyazsız kaynaşmış kitleler olarak tasavvur etmişlerdir. Bir arada yaşayan insan toplumunun tabiatına aykırı bu ideolojik tasarım uzun süre katı bir şekilde uygulanmıştır. Uygulamaya farklı sebeplerle tepkiler de gecikmemiştir. Kimileri dinî

hassasiyetleri, kimileri ekonomik ve sosyal statüleri, kimileri ise tamamıyla pedagojik nedenlerle karma eğitimin karşısında durmuştur. Böylece, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir yumuşamaya gidilerek, birey, grup/cemaat ve toplum taleplerine cevap verme yoluna gidilerek, hem karma eğitim isteyenlere hem de istemeyenlere yönelik çözümler üzerinde düşünülmüştür.

Avrupa ve Amerika eğitim sisteminde bilimsel verilerle hareket etmek önemlidir. Bu bakımdan ülkelerin eğitimci, sosyolog, pedagoğ ve psikologlarının uzun deney ve gözlemler sonrasında öğrenme, sosyalleşme, meslekî bilgi edinme vb. konularda en iyi sistem ve yöntemin ne olabileceğine dair ürettikleri bilgiler son derece önem taşır. Kurumlar da bu verileri kullanmakta çekince görmezler. Burada asıl kritik mesele, beşeri alanda belli bir toplum için üretilmiş yöntem ve bilginin diğer toplum ve kültürler için ne ifade ettiğidir. "Bilimin evrenselliği" yanlısından hareketle Batı dışı toplumların eğitimci, bilim adamı, sosyolog ve psikologları kültürel, dinî hatta metafizik izler taşıyan yeni bilimsel verileri, hiçbir rezerv koymadan, en ufak eleştiri bile geliştirmeden almakta ve uygulamaya girişebilmektedir. Bu da önü alınamaz toplumsal meselelere sebep olmaktadır.

Karma Eğitimi Savunanlar ve Karşı Çıkanlar

Eğitim sistemlerini ideolojik yargılara dayalı sürdürenler herhangi bir izah getirmeden eşitlik mottosundan hareketle karma eğitimi savunabilmektedir. Eğitimi bilgilendirme, meslek edindirme, eleştirel düşünceyi geliştirme süreci olmaktan çok sosyalleştirme ve davranış değiştirme olarak düşünenler de bu amaçlarına hizmet ettiği gerekçesiyle karma eğitimin gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar.

Karma eğitime karşı çıkanların ise iki önemli argümanı vardır: Din, mezhep ve ahlâkî duyarlılık ile bilimsel veriler. Bazı pedagoğlar karma eğitimin öğrenmeyi engelleyici ya da zorlaştırıcı yönlerinin fazlalığına dikkat çekmektedir. Yine bazı sosyologlara göre ise farklı cinsler kendi aralarında daha sağlıklı sosyalleşme gerçekleştirmektedir. Karma sınıflardaki sosyalleşme, insanı bilinç ve psikolojisinde derin komplekslere sokabilmektedir.

Tek cins eğitimi savunanlar, kız ve erkeklerin beyin farklılıklarından dolayı, öğrenmenin daha kolay, verimli ve kalıcı olduğunu belirtmektedirler. Araştırmalar kız ve erkeklerin öğrenme sırasında farklı beyin segmentlerini kullandıklarını göstermektedir. (Örneğin bk: Michael Gurian *Boys and Girls Learn Differently!*) Bu da kız ve erkeklerin sorun çözmeye farklı yaklaştıklarını ve farklı çözümler ürettiklerini göstermektedir. Elbette bu farklılık, karma eğitimi savunanların da kullanabilecekleri bir argümandır.

Akademik başarının karma ve tek cins eğitimdeki durumunu görmek üzere Amerika'da yaklaşık üç yüz farklı okulda lise 12. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ilginç sonuçlar görülmüştür. Bu okullarda genel olarak karma sınıflar başarılı çıkmıştır. Ancak matematik ve fen bilimleri dersinde sadece kızların gittiği okullarda en yüksek başarının sağlandığı ortaya çıkmıştır. Aynı durum sadece erkek okullarında görülememiştir.

Konuyla ilgili bir başka araştırma Jamaika'da Marlane Hamilton tarafından yapılmıştır. Buna göre araştırmada kız okullarının akademik olarak en başarılı okullar olduğu ortaya çıkmıştır. Kız okullarını erkek okulları izlemiştir. Karma okullar son sırada gelmiş ve bu okullarda en başarısız kısım kızlar olmuştur.

Karma Eğitim Nasıl Ele Alınıyor?

Türk millî eğitiminin temel ilkelerinden biri olan "karma eğitim" tavizsiz bir şekilde uygulanmaktadır. Aynı listede "bilimsellik ve laiklik" de yer almaktadır. Karma eğitim uygulamasının bir mesele olarak düşünülmesi bu güne kadar söz konusu edilmemiştir. Farklı uygulama örneklerinin kamuoyu önünde tartışılması bile hem ideoloji hem de bilim bakımından mümkün değildir. Her şeyden önce farklı cinslere hitap eden eğitim ortamlarının düşünülmesi ideolojik önyargılara boğulmaktadır. Daha ilginç olan ise bu meseleyi 1908-1950 arasındaki tartışmalar ve uygulamalar bağlamında inceleyen bir eğitim tarihi doktora tezinin dışında (Kamer, 2013), Türkiye'de hiçbir ciddi bilimsel çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Karma eğitim iyi midir, kötü müdür, gerekli midir, değil midir vb. sorulara bilimsel yöntem ve imkânlar kullanılarak verilmiş cevap yoktur. Yapılmış araştırmalar olsa bile, devletin eğitim sistemini oluştururken bilimsel veriye itibar etmesi modern eğitimin doğası gereği pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple yapılan bütün konuşmalar ve tartışmalar çeviri, Batı tecrübesi yorumları ya da kişisel kanaat ve ideolojik önyargılardan öteye gidememektedir.

Türkiye'de karma eğitim -1921'deki yükseköğretim örneği hariç- toplum mühendisliğinin özgün örneklerinden biri olarak uygulamaya konulmuş ve ısrarlı biçimde de sürdürülmektedir. Her şeyden önce eğitim olgusunu toplumu biçimlendirici, bireyleri sosyalleştirici bir aygıt olarak görmekten vazgeçerek bilgilendirici, özgür düşünme melekelerini geliştiren, sorgulayıcı kişiliklerin yetişmesini sağlayan bir ortam olarak yeniden tasarlamak karma eğitim tartışmasına en doğru çözümlü getirecektir. Bu yapılabildiğinde, ebeveynlerin çocuklarına nerede ve nasıl bir eğitim aldıracakları yönünde verecekleri kararın önü daha sağlıklı açılmış olacaktır.

Kaynaklar

- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi, M.Ö. 1000-M.S.2015*, Ankara: PegemA Yayınları, 2015.
- Alp, Hayrûnisa. *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de İlköğretim Müfredat Programları*, Ankara: Nobel Akademi Yayınları, 2017.
- Baskın, Bahar. *2. Meşrutiyet'te Eğitim, Kadın ve İnas Darülfünunu (İlk Kadın Üniversitesi)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 2007.
- Batır, Betül. "Discussions in the Process of Transition to Co-education in Turkey", *International Journal of Turcologia*, V. XI, No: 22, 2016, ss.21-34.
- Büyük Mecmua. "Kadınlığa Dair-Darülfünun'da Kadın, Anket", *Büyük Mecmua*, S. 6, 24 Nisan 1335.
- Co-Education in Japan*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris: 1971.
- Erdem, Yasemin Tümer. *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Ergin, Osman Nuri. *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Kamer, S. Sunay. *Türk Eğitim Sisteminde Karma Eğitime İlişkin Fikirler, Tartışmalar, Uygulamalar (1908-1950)*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: 2013.
- Mahoney, Pat. *Schools for the Boys: Co-Education Reassessed*. Hutchinson Educational, 1985.
- Miller-Bernal, Leslie, and Susan L. Poulson (eds.). *Challenged by Coeducation: Women's Colleges Since the 1960s*. Vanderbilt University Press, 2009.
- Sarıhan, Zeki. *1921 Maarif Kongresi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.

Yükseköğretim Perspektifinden Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu

Prof. Dr. Burhan AKPUNAR
Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Şanlıurfa

Giriş

Birçok düşünür ve filozofa göre, insan, ancak ve sadece eğitimle (terbiye), insan olabilir. Zira insani tüm vasıflar, formal ve informal eğitimle kazanılmakta veya geliştirilmektedir. Burada kastedilen, fizyolojik ve biyolojik organizma olarak insandan ziyade, akıl, zihin, dil, duygu ve kalbi melekeler ile yeterlilikler anlamındadır. Eğer İnsan söz konusu meleke ve yeterliliklerle insan olabiliyor ise ve bunun yegâne vasıtası da eğitim ise, kadın veya erkek her insana zorunludur. Bu eğitimle insan olma durumunda cinsiyet, belirleyici özellik değildir. Nitekim bu itibarla olsa gerektir, İslam'da olduğu gibi, birçok hukuk sisteminde de eğitim (ilim) ve özellikle temel eğitim, kadın, erkek ayrımı olmaksızın herkese farzdır, zorunludur ve ücretsizdir. İnsan, sadece doğmakla bu temel eğitim hakkına sahip olur. Bunun için zorunlu eğitimde cinsiyet ayrımının ontolojik zemini yoktur. İlkçağ felsefesinde buna dair söylemlere rağmen, fitratin eşitliğe engel teşkil etmeyeceği kanaatine ulaşılmıştır. Aksine, fitrat, eşitliği aşarak adalet konusunda pekiştirici rol üstlenebilir (Martı, 2015).

İlim ve eğitime konu olması ha-

sebiyle insan fitratında kadın ve erkek ayrımının anlamı yoksa tartışılması gereken, eğitimle kazanılan kimlik, kişilik, sosyal ve mesleki formasyonda cinsiyetin rolü olmalıdır. Nitekim gündemdeki cinsiyet ayrımcılığı tartışmaları da, eğitimle kazanılan formasyonun günlük hayata yansıtılmasında cinsiyetin, daha doğrusu toplumsal cinsiyetin pozisyonu ve rolü üzerinedir. Ancak buna ilişkin tartışmaların yalın insan fitratı, zamanın ruhu ve kültür düzleminde değil de, daha çok ideolojiye gömülü küresel politik argümanlar çerçevesinde sürdürülmesi, sorunun anlaşılmasını müşkilleştirmektedir. Çünkü şirazesinden çıkmış, fitratından taşmış, kendine yabancı insan veya çağın ve kültürün adeta yapay ve kurgu insan haline getirdiği bireyin üzerinden yapılacak tartışmalar beyhudedir. Zira kadın konusunun sıklıkla ideolojik istismar konusu yapıldığı ve sömürgecilerin, işgallerini haklı çıkarmak için Müslüman toplumlarda kadının çok kötü durumda olduğu söylemini kullandıkları va-

kıadır (Koyuncu, 2018).

İlim ve temel eğitimden ziyade, bireye sosyal ve mesleki formasyon kazandıran eğitim sürecinde cinsiyetin rolü tartışmalarının, doğru zeminde yapılması kadar,

bu tartışmaların eğitimin, bireye has ve özgü hale getirilmesi amacıyla yönelik olması da önemlidir. Şimdilerde sağlık sektöründe telaffuz edilen *bireye has tedavi* anlayışı, eğitime, *bireysel farklılıklar* dikkate alma anlayışı biçiminde yansıtılabilir. Bu yansıtımda cinsiyet, görmezden gelme gibi ayrımcılık vesilesi değil, tam tersine dikkate alınması gereken bir insani özellik olarak öne çıkar. Nitekim formal eğitimde müfredatın psikolojik veya bireysel temeli, muhatap kitlenin cinsiyet dâhil tüm özellikleri, ihtiyaçları ve ilgilerinin dikkate alınması anlamındadır. Bu bakımdan, formal eğitimin, amaç, içerik ve uygulama olarak bireye özgü hale getirilmesinde cinsiyet; insanın fitratı, mizacı, kimliği, kişiliği ve kültürünün analiz edilmesi gerekir. Bu analizlerde, tarihte örneklerine rastlanan ve günümüzde de bazı toplumlarda kısmen uygulanan cinsiyet temelli okul uygulamalarının detaylı olarak incelenmesi önemlidir. Farklı kültürlerde uygulanan veya uygulanmış cinsiyet temelli okul uygulamalarının ontolojik, pedagojik, kültürel, siyasi ve ekonomik dayanakları ile bu uygulama sonuçlarının analizi, konuya dair tartışmalara ışık tutabilir. Analizler için Osmanlıdaki "Dar-ül Muallimat", "Dar-ül Muallimin", "Kız Sanayi Mektepleri" ile cumhuriyet dönemindeki "Kız Enstitüleri", "Kız Lisesi" ve "Erkek Lisesi" ile dünyadaki "Women University" örnek olarak zikredilebilir (Altın, 2017; Özkan, 2018; Sayılan ve Akşit, 2018; Soydan, 2002).

Bireye, toplumdaki çeşitli görev ve sorumluluklara taalluk eden, eğitimle kazanılan sosyal ve mesleki formasyonda cinsiyet konusu, çoğunlukla yapıldığı gibi ayrımcılık vesilesi olarak değil, kadın olsun erkek olsun *biricik* olan her insanın, yaradılıştan getirdiği ham potansiyelini açığa çıkarmaya aracılık etme bağlamında ele alınmalıdır. Diğer bir bağlam da, eğitimle kazanılan sosyal ve mesleki formasyonun günlük yaşama yansımaları noktasındadır. Birinci boyut ontolojik, pedagojik, dini, psikolojik ve sosyolojik ağırlıkta bir perspektif iken; ikinci boyut, sosyal rol ve görevler, istihdam ve üretim zemininde yürütülebilir. Nitekim günümüzde cinsiyete dair tartışmaların ikinci noktada yoğunlaştığı görülmektedir. Pragmatizmin eseri olan bu yoğunlaşma, sözü geçen birinci boyuta dair analizleri gölgelemiş durumdadır. İnsanı üre-

time eş değer kabul eden, üretim sürecinin çarkına indirgeyen ve itibarı ekonomik kazanç ile ölçen Pragmatizmin, insanı tüm boyutlarıyla anlamak diye bir derdi yoktur. Bu yüzdendir ki ülkemizde, okula giden çocuk veya gence "ne okuyorsun veya ne öğreniyorsun?" sorusundan ziyade, "ne olacaksın?" sorusu sorulmaktadır. Büyük oranda Pragmatizmin eseri olan bu anlayıştaki eğitimin ekonomiye ilişkin mesleki formasyon kazandıran boyutu, diğer tüm boyutları gölgede bırakmıştır. Vaki bu ise, eğitimde cinsiyet tartışmalarının da bu kulvarda yürütülmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Nitekim bu çalışmada da konu, yükseköğretim düzeyinde formal eğitimin ürünü ve çıktısı olan mezunların istihdamı bağlamında ele alınmıştır.

Yükseköğretim Mezunlarının İstihdamında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Türkiye, uzun yıllar eğitimde okuma-yazma sorunu, öğretmen ve fiziki altyapı yetersizliği gibi nicel sorunları tartıştıktan sonra bugün, daha çok eğitimde kalite odaklı nitel sorunları tartışmaktadır. Çok kapsamlı ve karmaşık bir konu olan eğitimde nitelik sorununda, mezunların istihdamı başat problemler arasındadır. Benzer şekilde eğitimde istihdam sorunu da çok boyutlu bir problem olduğu için bu çalışmada, yükseköğretim mezunlarının istihdam sorunu cinsiyet eksenli olarak ele alınmıştır. Aslında birçok ülkenin de sorunu olan üniversite mezunlarının istihdamında cinsiyet problemi, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimi bakımından irdelenmesi gereken bir meseledir.

Türkiye'de son yıllarda politik alan açmaların da tetiklemesiyle, hemen her saha ve sektörde kadının rol ve pozisyonunun yükselmesine rağmen, iş piyasasında üniversite mezunu kadınların dezavantajlı durumlarında gözle görülür bir düzelme görülmemektedir. Elbette ki bunun birçok sebebi vardır. Bunlar arasında sosyolojik ve kültürel sebepler, eğitim ve ekonomi dengesini gözetmeyen yanlış planlamalar, tutarsız kamu politikaları, ekonominin yapısal sorunları, küresel ve bölgesel bazlı konjektürel gelişmeler sayılabilir. Bu noktada yeni yeni telaffuz edilmeye başlanan "aşırı eğitim-

lilik" (over education) sorununu da unutmamak gerekir. Zira üniversite mezunlarının istihdamında yaşanan aşırı eğitimlilik sorununda da kadınlar daha dezavantajlı durumdadırlar. Bilinen klasik işsizlikten çok farklı olan bu sorun, yükseköğretime erişimin artmasıyla diplomanın eskisi kadar değerli olmamasıyla alakalıdır (Kurnaz, 2015). Kısaca mezun enflasyonu olarak nitelenebilecek olan bu durumda, üniversite mezunları, pozisyonlarından daha düşük statülerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu zorunluluk daha çok kadın mezunları mağdur etmektedir.

Sebebi ne olursa olsun, yükseköğretim mezunlarının yaşadıkları istihdam sorununun birçok boyutundan birisi de, cinsiyet ayrımcılığıdır. Zira konuya yakından bakıldığında, kadın üniversite mezunlarının, erkeklerden daha fazla soruna muhatap oldukları görülmektedir. Ancak yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için burada zikredilen cinsiyet kelimesi, İngilizcedeki bir bireyin psikolojik ve hormonal karakteristiklerinin biyolojik yönüyle ilgili olan "sex" kelimesinin değil; toplumsal cinsiyet kelimesinin karşılığı olan "gender" kelimesinin karşılığıdır (Akgül-Gök, 2013). Toplumsal cinsiyet, bireyin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye, bu bilgi dâhilinde olmak üzere toplumsal düzlemde bireyden beklenenlere ve toplumda bireye biçilen konuma işaret eder (Vatandaş, 2007). Bu anlamda kadın, toplumun ona yüklediği beklenti ve sorumluluklara ilişkin rolüne dairdir.

Türkiye, ekonomide arzuladığı noktaya ulaşmak için eğitim, iş ve istihdama dair tüm konularda olduğu gibi, iş piyasasındaki cinsiyet ayrımcılığının önce farkına varmalı ve akabinde de bu sorunu çözmek üzere adımlar atmalıdır. Zira Türkiye nüfusunun yaklaşık yarısı kadındır. Kadın işgücünün ekonomiye katılmasındaki sorunlar, doğrudan ekonomiyi zedeleme potansiyeline sahiptir. Hele hele nüfusun gittikçe yaşlandığı dikkate alınırsa... Kaldı ki kadınların işgücüne katılımı emek arzının artışında önemli bir faktör olarak ekonomik büyüme sağlayan temel unsurların başında gelmektedir (Karaçuka, 2018). Kadınların işgücüne katılımı hem ekonomik hem de sosyal açıdan kalkınmayı sağlayan ve yoksulluğun azaltılmasını

da rol oynayan en önemli etkenlerden biridir (Kılıç ve Öztürk, 2014). Sorunun daha iyi anlaşılması için öncelikle mevcut durumun irdelenmesinde yarar vardır.

Türkiye, genel istihdamda cinsiyete ilişkin veriler itibarıyla gelişmiş ekonomilerden negatif yönde ayrılmaktadır. ILO (2017)'ya göre, küresel düzeyde işgücüne erkek ve kadın katılım oranları arasındaki cinsiyet farkı %26,7 iken, Türkiye'de ise bu oran %39,5'tir (Dedeoğlu, 2018). TÜİK'in 2016 yılı işgücü verilerine göre, Türkiye'de işgücüne katılım oranı erkeklerde %72 iken, kadınlar için bu oran %32.5 düzeyindedir. Buna göre işgücüne dâhil olan her on kişiden yaklaşık olarak sadece üçü kadındır (Emiş, 2018). Aynı paralelde, Dünya Ekonomik Forumu'nun "Küresel Rekabetçilik Endeksi" 2016-2017 verilerine göre Emek Piyasalarının Etkinliği bileşeninde en kötü performans kadın işgücüne katılım oranlarında gerçekleşmiş ve Türkiye Moritanya'yı takiben 125. sırada yer almıştır (Serel ve Özdemir, 2017). Benzer tabloyu konumuz itibarıyla yükseköğretimde görmek mümkündür. Yükseköğretimde lisansta fazla olmasa da, lisansüstü düzeyde durum kadınların aleyhinedir. 2011 TÜİK verilerine göre, toplam 401.773 yüksek lisans mezunundan 238.359'u erkek; 163.414'ü kadındır. Doktorada ise toplam 121.923 mezunun 75.473'ü erkek, 46.450'si kadındır (Özaydınlık, 2014). Türkiye'de yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı ise %71,3 (Zeren ve Kılınc-Savrul, 2017); üniversite düzeyinde eğitim almış erkeklerde işsizlik oranı %7,6 iken; bu eğitim seviyesindeki kadınlarda işsizlik oranı %15,5'tir (Öztürk, 2015). Cinsiyet eşitsizliği konusunda kamudan bir örnek de, okullarda yönetim kademelerinde bulunan kadın ve erkek yönetici sayıları arasında uçurumdur. Okul müdürlerinin %94.73'ü erkek; %5.27'si kadındır (Ergin & Çınkır, 2005, Akt: Sağlam ve Bostancı, 2012). TÜİK (2014) verilerine göre, lise, mesleki lise ve yükseköğretim kadın gruplarında işsizlik, erkeklerin aynı gruplarındaki oranların iki katı civarındadır (Karaçuka, 2018). Benzer durum genel işsizlik için de geçerlidir (Kılınc, 2015). BETAM (2017)'in araştırmasına göre, Türkiye'de okuryazar olmayanlar dışında kalan tüm eğitim seviyelerinde kadın işsizliği, erkek işsizliğinden daha yüksek-

tır. Bunun anlamı, kadınların aynı eğitimi almış olsa da, erkeklere göre daha şanssız olduğu, yani istihdamda cinsiyet eşitliğinin olmadığıdır (Halaç, 2014). Bu durumda akla acaba “Türkiye’de üniversite eğitimi, genç işsizliği özellikle de kadınlar için işsizliği tetikliyor mu?” sorusu (Özdemir, 2017) gelmektedir. Türkiye’deki kadının istihdam oranlarındaki düşüklüğün diğer bir sebebi de tarımdaki dönüşümdür (Kılınç, 0000). Daha önce tarım sektöründe çalışan kadınların, bu dönüşüm sonucunda istihdam alanları daralmıştır. Bütün bunlardan hareketle, sorunun eğitim, ekonomi, hukuk, siyasi, sosyal ve kültürel birçok boyutunun olduğu söylenebilir. Ancak Özer ve Biçerli’nin (2004) vurguladığı gibi, sorun, makro değişkenlerden ziyade, mikro değişkenlere bağlı gibi görünmektedir. Bu mikro değişkenler arasında da, kadının toplumsal cinsiyet rolü çerçevesindeki sosyo-kültürel faktörler öne çıkmaktadır. Bunu destekler nitelikte TÜİK (2012), kadınların işgücüne dâhil olmamasının başlıca üç nedenini; ev işleriyle meşgul olmak (%61.3), eğitim/öğretim (%11) ve iş arama (%5.4) şeklinde sıralamaktadır (TBMM, 2013). Ancak sebep ne olursa olsun, bu durum, ekonomi için ciddi bir sorundur (Zeren ve Kılınç-Savrul, 2017). Çünkü Türkiye nüfusunun kabaca yarısı kadın olduğun-

dan, toplam işgücünün de yine kabaca yarısını da kadınlar oluşturmaktadır. İstihdam edilemeyen kadınlar çok önemli, ancak kullanılmayan bir ekonomik güç potansiyelidir (Üçler ve Kızılkaya, 2014). Bu potansiyelin kullanılması ekonomiye güç katmaktadır. Konuyla ilgili ABD’de yapılan bir araştırmada, yönetim kurulunda en az 3 kadın bulunan şirketlerin yatırım getirilerinin %60 daha fazla olduğu saptanmıştır (Dedeoğlu, 2018). Dolayısıyla, 2023 yılında dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olmayı hedefleyen Türkiye’nin kadınları ortak etmeden bu hedefi gerçekleştirme mümkün gözüküyor (Apple, 2014). Zira dikkatle incelendiğinde görülecektir ki “gelişmiş ülkeler” olarak adlandırılan ülkelerin hemen hepsinde ortak olan nokta, bu ülkelerdeki yüksek kadın istihdam oranlarıdır (TBMM, 2013).

Sonuç

Ekonomi, iş piyasası ve istihdamda kadın konusu, gelişmiş toplumların aşına olduğu, bizim ise yeni yeni yüz yüze geldiğimiz ve çok da iyi bilmediğimiz bir konudur. Bunun muhtemel bir sebebi, konunun Modern Çağda zuhur etmesi ve Türkiye’nin de bu Çağ tam olarak anlamadan ve yaşamadan atlamış olması olabilir. Buna, yanlış veya

eksik bilgilere dayalı kanaatler ve kültürel kodlar gibi sosyolojik sebepler ile ekonomimizin yapısı ve üretim alışkanlıklarımız gibi iktisadi ve idari sebepler de eklenebilir. Ancak sebebi ne olursa olsun kadının sosyal yaşamdaki rolünden kopuk olmayan cinsiyet eşitsizliği veya ayrımcılığı sorunu, hem ekonomik ve hem de sosyal açıdan sürdürülebilir değildir. Zira kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Bozkaya, 2013). Türkiye, nüfusunun yarısını teşkil eden kadınlara taalluk eden meselelerin çözümünü daha fazla öteleyemez. Eğer Çağa damga vuracaksa, 21. yüzyılın ilk on ekonomisi arasında yer alacaksa. Çünkü bu amaçlara ulaşmak, diğer sebeplerden başka, topyekün beşeri sermayenin harekete geçirilmesine de bağlıdır. Kaldı ki kırılğan bir yapıya sahip ekonomimizin (Soysal, 2010), kadın işgücü kaybına tahammülü yoktur. Bu yüzden, cinsiyet eşitsizliği gibi sorunların aşarak, sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma için nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların işgücüne katılımında artış sağlanması gerekmektedir (Serel ve Özdemir, 2017). Bu noktada başta ekonomide, eğitimde, hukukta ve siyasi platformda harekete geçmek elzemdir. Eğitimle ilişkili olarak Brigham Young'a atfedilen "Bir erkeği eğitirseniz bir adamı eğitirsiniz. Bir kadını eğitirseniz, bir kuşağı eğitirsiniz..." ifadesi (Özaydınlık, 2014), dikkat çekicidir. Benzer şekilde Ağçoban'ın (2016) aktardığı, "Bir medeniyetin seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadının hayat şartlarına bakınız"

ifadesi de dikkate değerdir. Zira kadın, insanlığın yarısı ancak bütün insanoğlunun anasıdır (Kaval, 2016). Cinsiyet eşitsizliği nedeniyle, isteyen kadınların işgücü potansiyeli olarak ekonomiye dâhil edilememesi, sadece ekonomik bir sorun değil, bütün toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gelişmesi ve refahı bakımından da ciddi bir problemdir (Özaydınlık, 2014; Yıldırım ve Doğrul, 2008). Konuyla ilgili BETAM (2010) raporuna göre, Türkiye'yi kısır döngüden kurtaracak çözüm, kadının işgücüne katılımından geçmektedir. Zira kadınların tasarruf oranı erkeklerden daha yüksek olduğu için bütçenin cari açığı azalabilir (Akt: Serel ve Özdemir, 2017).

Son tahlilde, Türkiye'de, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan gelişebilmesi için kadın işgücünü ekonomiye katmak ve bunun için de, kadının sosyo-kültürel rol ve sorumlulukları ile üretimi destekleme rolleri arasında hassas bir denge kuracak politika ve planlamalara ihtiyaç vardır. Bu politikalara veri sağlayarak destek vermek için de cinsiyet eşitsizliği bağlamında, kadının 21. yüzyıl Türkiye'sindeki rol ve pozisyonuna dair geniş katımlı çalışmalara ihtiyaç vardır. İlahiyatçı, ekonomist, sosyolog, psikolog, eğitimci, hukukçu ve siyasetçiler başka olmak üzere çok katımlı ve uzun soluklu çalışma ve tartışmalara ihtiyaç vardır. Zira başkalarının tarihi deneyimi ve gerçekliğini yansıtan verilerin ithal edilerek aynen kullanılması ve bunların politikaya dönüştürülmesinin çok da faydalı olmadığını yakın tarihi yaşamış herkes

tecrübe etmiştir. Bu tartışmalarda üzerinde durulması gereken bir nokta da Türkiye'deki toplumsal yaşam biçimi olan, büyük ölçüde erkeğin eve gelir getirdiği, tek kazananlı aile modelinin (Küçük, 2015), sürdürülebilir olup olmadığıdır. Cinsiyet eşitsizliği konusundaki tartışmalarda, görüşümü zü buğulaştırıran bir yanılığa da dikkat etmek gerekir. Bu yanılığ, yıllarca kültürel bazı kodları dini zannettiğimiz gibi, benzer şekilde yine, kadına yönelik kültürel kodlarımız ve alışkanlıklarımızın farkında olmamız önemlidir. Zira bu, nesilden nesile aktarılan dini ve ilmi olmayan kültür ve geleneklerimize bağlı gelişen hatalı cinsiyet algısı, bazı gerçekleri bütünüyle görmemizi geciktirebilir veya zorlaştırabilir. Bir örnek olarak, İktbal, İslâm'ın kadına gereken değeri verdiğini daha sonra âdet ve toplumsal geleneklerin baskısıyla bu değerin üzerinin örtüldüğüne vurgu yapmaktadır. Bize düşen, İslâm'ın kadına bakışını doğru bir şekilde anlayıp İslâm medeniyeti algısıyla onu konumlandırmak olmalıdır (Terzioğlu, 2016). İnsan fitratının doğru okunmasıyla, cinsiyetin, ayrımcılık vesilesi değil; kadın ve erkeğin birbirini tamamlayıcı cinsler açısından ele alınması mümkün olabilir. Bu durum, konumuz itibarıyla ekonomide ve istihdamda kadın-erkek dengesinde eşitleyici bir geleneğin oluşması için önemlidir.

Kaynaklar

- Ağcoba, S. (2016). Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslâm'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2 (1), 1-24.
- Akgül-Gök, F. (2013). Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansıması. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Altın, H. (2017). Osmanlı Eğitim Tarihinde Dârülmualimât (Açılış ve Gelişim Süreci). *Akademik Matbuat*, 1(1), 20-37.
- Apple, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çözümü eğitimde. <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/toplumsal-cinsiyet-e-sitsizliginin-cozumu-egitimde-27805268>
- Bozkaya, G. (2013). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 1-13.
- Dedeoğlu, S. (2018). Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Önemi. Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitim Rehberi. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi.
- Emiş, E. (2018). Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu. Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitim Rehberi. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi.
- Halaç, U. (2014). Eğitim Artıkça Kadınlarda İşsizlik Artıyor. <http://www.milliyet.com.tr/egitim-arttikca-kadınlarında-issizlik-izmir-yerelhaber-301338/>
- Karaçuka, M. (2018). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı ve İstihdamı. *International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences*, 1 (2), 134-150.
- Kaval, M. (2016). İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi. *Akademik Bakış Dergisi*, 55, 306-324.
- Kılıç, D. ve Öztürk, S. (2014). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- Kılınç, N. Ş. (2015). Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9), 120-135.
- Koyuncu, M. (2018). *Osmanlı Kadını ve Çalışma Hayatı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 701.
- Kurnaz, I. (2015). İşgücü Piyasasında Nitelik Uyumsuzluğu: Düşük Nitelikli İşlerde Yüksek Nitelikli İşgücü. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Özel sayı, 83-121.
- Küçük, M. (2015). Çalışma Hayatında Kadınlar Ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışan Emekçi Kadınlara İlişkin Bir Araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-17.
- Martı, H. (2015). Toplumsal Cinsiyet Tablosunda Perspektifin Eşitlikten Adalete Kayışı -Dini Referanslar Eşliğinde Bir Okuma Denemesi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, 133-149.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 1-14.
- Özdemir, Ö. (2017). Türkiye'de üniversite eğitimi genç işsizliğini tetikliyor mu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42053683>
- Özer, M. ve Biçerli, K. (2004). Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 55-86.
- Özkazanç, A., Sayılan, F. ve Akşit, E.E. (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Mesleki Eğitim: Mesleki Teknik Lise Kız Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Fe Dergi*, 10(2), 150-164.
- Öztürk, Ö. (2015). Üniversite Mezunu Kadınların İşsizlik Süreçlerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Sağlam, Ç. A. ve Bostancı, B. A. (2012). Millî Eğitim Bakanlığı Merkez ve Taşra Örgütleri Yönetim Pozisyonlarında Kadınların Temsil Edilme Düzeyine Yönelik Yönetici Görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 140-155.
- Serel, H., ve Özdemir, B.S. (2017). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 132-148
- Soydan, A. (2002). Kadın Kimliğinin Oluşması Çerçevesinde Mesleki ve Teknik Eğitim (Cumhuriyet İdeolojisinin Kuruluş Sürecinde Kız Enstitüleri 1923-1940)". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl:1, Sayı:1.
- Soysal, A. (2010). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.
- TBMM, (2013). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları. Ankara, No:12.
- Terzioğlu, H. (2016). İslâm'da Kadının Konumuna Modern Yaklaşımlar-Mûsâ Cârullah Örneği. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVIII (33), 91-109.
- Üçler, G. ve Kızılkaya, O. (2014). Kadın İstihdamının Boşanma ve Doğurganlık Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bölgesel Panel Veri Analizi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (2/2), 28-43.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.
- Yıldırım, K. ve Doğrul, G. (2008). Çalışmak ya da Çalışmamak": Türkiye'de Kentel Alanlarda Yasayan Kadınların İşgücüne Katılmama Kararlarının Olası Belirleyicileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 239-262.
- Zeren, F. & Kılınç-Savru, B. (2017). Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 87-103.

Boşanmalara Karşı Değerler Temelli “Aile Eğitimi”

Prof. Dr. Zakir AVŞAR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Türkiye genç ve dinamik sayılabilecek bir demografik yapıya sahip. Bu yönü ile dünyanın geleceğinde var olacak ülkelerden birisi.

Nüfus çalışmaları toplumların geleceğine yönelik projeksiyonlar bakımından büyük önem taşır. O nedenle de başta toplumu yönetenler, aile ve eğitim kurumları, ilgili bilim insanları pek çok açıdan nüfus konularını irdeleyerek ülkelerin, devletlerin, toplumların geleceğini öngörme çabası içinde olurlar.

Türkiye’de de bu konuda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) vasıtasıyla genel nüfus sayımları dışında, Adalet Bakanlığı dava istatistikleri, diğer bakanlıklara ve kurumlara ait veriler ve adrese dayalı nüfus kayıt sisteminin getirdiği kolaylıklardan da yararlanmak suretiyle sürekli demografik yapı kayıtları ve istatistikleri tutulmaktadır.

Bu verilerin hepsinin bizim için vazgeçilmez tarafı, geleceğimizi görebilmemiz, yarınlara hazırlık yapabilmemiz, tedbir geliştirebilmemiz için fikir vermesidir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın katıldığı her nikâh töreninde çiftlere en az üç çocuk tavsiyesi tam da bu noktada anlam ve önem kazanmaktadır.

Demografik verilere ve gelecek öngörüsüne sahip bir devlet ve siyaset adamının sorumlu ve duyarlı tavrı ile ülkenin geleceği bakımından nüfusun gerekliliğine vurgu için bu seramonik ortamlar fevkalade önemlidir.

Mesajın geniş kitlelere ulaşması, her ailenin sahip olduğu çocuk sayısını üçün altında tutmaması

için yapılan bu öğüt/çağrı bir tek sayısal gerçeklerle de ilgili değildir.

Burada bir husus daha öne çıkmaktadır ki, ailelerin çözülmesini zorlaştırmak, ev hayatında çocuklar üzerinden ebeveynlerin birbirlerine sınımsız sarılmasını ve karşılıklarına çıkan sorunlarda ayrılmayı kolaylıkla kabullenilebilen bir çözüm seçeneği olmaktan çıkarmak için de bu çağrının anlamı ve önemi bulunmaktadır.

Ancak evliliklerde ailelerin üç çocuktan az evlat sahibi olmaması hususu kadar, kurulan bu yuvaların sürdürülebilirliğinin temini için gençlerin evlilik öncesi değerler temelli bir evlilik eğitiminden geçmeleri gerektiği görülmektedir.

İstatistikler göstermektedir ki, evlilikle neticelenen ilişkilerde fark edilecek derecede bir azalma vardır. Evlilikle neticelenen ilişkilerde de boşanmalarda yükselen bir grafik görülmektedir.

Değerler temelli eğitim üzerinde ısrarla durmamızın nedeni çok açıktır; çünkü Türkiye İstatistik Kurumu’nca “Ailelerin yaşam biçimi ve değer yargılarına ilişkin araştırma” verileri boşanmada etkili olan hususların aile bakımından tam bir çöküşe işaret etmektedir.

Araştırmada bireylerin aile ortamındaki yaşam biçimlerine ve aile hayatına ait değer yargılarına ilişkin bilgi derlenmesi amacıyla yapılan araştırma kapsamında en az bir kez boşanmış kişilerin boşanma nedenleri incelenmiştir. Bu araştırmaya göre, Türkiye’de boşanma nedenleri ve en önemli boşanma nedenlerinin oranları şu şekilde ortaya konulmuştur:

Eşin tedavisi güç bir hastalığa yakalanması: Kadınların eşin tedavisi güç bir hastalığa yakalanması nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 2,5 - Erkeklerin eşin tedavisi güç bir hastalığa yakalanması nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 2,4

Aile içi cinsel taciz: Kadınların aile içi cinsel taciz nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 2,8 - Erkeklerin aile içi cinsel taciz nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 0,2

Hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, taciz vb. suçlar: Kadınların hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, taciz vb. suçlar nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 2,9 - Erkeklerin hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, taciz vb. suçlar nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 1,1

Aldatma: Kadınların aldatma nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 32,2 - Erkeklerin aldatma nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 8,7

Madde bağımlılığı: Kadınların madde bağımlılığı nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 4,3 - Erkeklerin madde bağımlılığı nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 0,7

Çocuk olmaması: Kadınların çocuk olmaması nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 3,1 - Erkeklerin çocuk olmaması nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 3,7

Ailedeki çocuklara karşı kötü muamele: Kadınların ailedeki çocuklara karşı kötü muamele nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 9,2 - Erkeklerin ailedeki çocuklara karşı kötü muamele nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 2,6

Kumar: Kadınların kumar nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 12,9 - Erkeklerin kumar nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 0,6

İçki: Kadınların içki nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 23,0 - Erkeklerin içki nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 3,5

Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama: Kadınların evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 42,6 - Erkeklerin evin ekonomik olarak geçimini

sağlayamama nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 17,8

Terk etme/edilme: Kadınların terk etme/edilme nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 17,4 - Erkeklerin terk etme/edilme nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 12,2

Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması: Kadınların eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 24,6 - Erkeklerin eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması nedeniyle boşanma oranı: 24,0

Dayak/ kötü muamele: Kadınların dayak/kötü muamele nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 36,4 - Erkeklerin dayak/kötü muamele nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 2,5

Sorumsuz ve ilgisiz davranma: Kadınların sorumsuz ve ilgisiz davranma nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 61,5 - Erkeklerin sorumsuz ve ilgisiz davranma nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 40,2

Eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması: Kadınların eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 24,6 - Erkeklerin eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması nedeniyle boşanma oranı: Yüzde 24,0

Diğer: Kadınların diğer nedenlerle boşanma oranı: Yüzde 8,2 - Erkeklerin diğer nedenlerle boşanma oranı: Yüzde 20,2. (Kaynak: TÜİK, TRT Haber)

Boşanmalarda kadınlara yönelik kötü muamele, şiddet ve aldatmaların çok öne çıktığı bu çalışmada da öne çıkmaktadır.

Yine TÜİK tarafından yapılan çalışmalar göstermektedir ki, bir önceki yıla göre evlenen çiftlerin sayısı düşerken, bir önceki yıla göre boşanmaların oranı artmaktadır. 2018 yılında evlenen çiftlerin sayısı önceki yıla göre yüzde 4,2 azalarak, 569 bin 459'a geriledi. Evlenme hızı binde 7,09 olarak gerçekleşti. Söz konusu dönemde, boşanma sayısı bir önceki yıla göre yüzde 1,8 artarak 128 bin 411'e yükseldi. Boşanma hızı binde 1,6 oldu.

En yüksek evlenme hızı binde 9,6 ile Kilis'te görüldü. Bu ili binde 8,29 ile Adıyaman, binde 8,2 ile Şanlıurfa izledi. Evlenme hızı en düşük binde 4,14 ile Gümüşhane'de oldu. Bu ili binde 5,26 ile Kastamonu, binde 5,39 ile Bayburt takip etti.

Ortalama ilk evlenme yaşı, geçen yıl erkekler için 27,7, kadınlar için 24,6 olarak kaydedildi. Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı 3,1 oldu.

İlk evlenme yaş farkının ortalama en yüksek olduğu il 4,7 yaş ile Kars çıktı. Bu ili 4,4 yaş ile Ağrı, 4,3 yaş ile Muş izledi. Ortalama ilk evlenme yaş farkının en düşük olduğu iller 2,4 yaş ile Zonguldak, Karabük ve Tunceli olarak kayıtlara geçti. Bu illeri 2,5 yaş ile Kastamonu takip etti.

Yabancı gelinlerin sayısı 2017'de 20 bin 972 olarak kaydedilirken, toplam gelinlerin yüzde 3,7'sini yabancılar oluşturdu. Yabancı gelinler uyruklarına göre incelendiğinde, yüzde 19,4 ile Suriyeli gelinler ilk sırada yer aldı. Suriyeli gelinleri yüzde 13,3 ile Azerbaycanlı gelinler ve yüzde 12,4 ile Alman gelinler izledi.

Yabancı damatların sayısı geçen yıl 3 bin 782 olurken, bu rakam toplam damatların yüzde 0,7'sini oluşturdu. Yabancı damatlar uyruklarına göre incelendiğinde, yüzde 36,5 ile Alman damatlar birinci sırada yer aldı. Alman damatları yüzde 8,5 ile Suriyeli damatlar ve yüzde 8 ile Avusturyalı damatlar takip etti.

Boşanma hızı 2017'de en yüksek il, binde 2,57 ile İzmir oldu. Bu ili binde 2,51 ile Antalya ve Muğla izledi. Boşanma hızı en düşük il ise binde 0,2 ile Hakari oldu. Bu ili binde 0,21 ile Bitlis, binde 0,22 ile Şırnak takip etti. Bir başka değerlendirme daha

bu konuda nereden nereye geldiğimizi görmemiz açısından önem taşımaktadır.

2008-2018 yılları arasında yani son on yıla yönelik olarak yapılan değerlendirmede TÜİK verilerine göre, son 10 yılda evlenen çift sayısı yüzde 7,09 gerileyerek 2018 yılı itibariyle 596 bin 459 oldu. 2008 yılında bu rakam 641 bin 973 olarak kaydedilmişti (AA ve TRT Haber Evlenme Boşanma İstatistikleri).

Söz konusu dönemde boşanan çift sayısında ise yüzde 28,9 artış görüldü. Buna göre, 2008 yılında 99 bin 663 olan boşanma sayısı, geçen yıl sonu itibariyle 128 bin 411'e yükseldi.

Boşanma sayısı 2009 yılında 114 bin 162, 2010 yılında 118 bin 568, 2011'de 120 bin 117, 2012'de 123 bin 325, 2013'te 125 bin 305, 2014'te 130 bin 913, 2015'te 131 bin 830, 2016'da 126 bin 164 düzeyindeydi. Böylelikle 10 yılda boşanan toplam çift sayısı 1 milyon 218 bin 458'e ulaştı.

Geçen yıl Türkiye genelinde kaba boşanma hızı binde 1,6 olarak gerçekleşti. Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il binde 2,57 ile İzmir oldu. Bu kenti, binde 2,51 ile Antalya ve Muğla takip etti. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu il ise binde 0,2 ile Hakari olarak belirlendi. Bu ili binde 0,21 ile Bitlis, binde 0,22 ile Şırnak izledi.

Geçen yıl nüfus oranlarına paralel en çok boşanma 28 bin 175 ile İstanbul'da gerçekleşti. İstanbul'u 10 bin 939 ile İzmir, 10 bin 748 ile Ankara, 5 bin 899 ile Antalya, 5 bin 242 ile de Bursa takip etti.

Boşanan çift sayısı Adana'da 3 bin 803'ü, Mersin'de 3 bin 715'i, Konya'da da 3 bin 525'i buldu. Ardahan ise 46 ile son sırada yer aldı. Boşanma sayısı Bayburt'ta 52, Hakari'de 53, Bitlis'te 71, Gümüşhane'de 84 olarak kayıtlara geçti.

Türkiye'de boşanmaların daha çok 30-39 yaşında gerçekleşmesi dikkat çekti. Boşanmalar kadınlarda en çok 30-34, erkeklerde 35-39 yaş grubunda görüldü. Boşanmaların yüzde 38,7'si evliliğin ilk 5 yılında, yüzde 20,7'si ise 6-10. yılında gerçekleşti. Buna göre, geçen yıl boşanan 128 bin 411 çiftin 4 bin 74'ü bir yıldan az sürede yollarını ayırırken, 45 bin 647'si 1-5 yıl, 26 bin 599'u 6-10 yıl, 18 bin 485'i 11-15 yıl, 14 bin 229'u 16-20 yıl, 9 bin 131'i 21-25 yılda boşandı. Evliliğinin 26'ncı yılından sonra boşanan çift sayısı da 10 bin 107'yi buldu.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013'te "Boşanma Süreci Danışmanlığı" uygulaması başlatmıştı. Bugüne kadar 12 bin 144 çift bu hizmetten yararlanırken, çiftlerden 3 bin 405'i evliliğin devamı yönünde karar almış. Söz konusu danışmanlıkla çiftlerin evlilikte yaşadığı problemlerin çözüme kavuşturulması, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise boşanma sürecinin sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi için destek sağlıyordu. Bakanlık, evliliğin ilk 5 yılında "geçimsizlik" nedeniyle gerçekleşen boşanma oranlarının en yüksek olduğu 12 ilde, çiftlere evlilik öncesi eğitimlerini bu yıl yaygınlaştıracak. (Kaynak: AA – ve TRT Haber)

Sonuç olarak baktığımızda, birbirlerini severek evlenen, birbirleri ile bir gelecek tasavvur ederek yola çıkan insanların evliliklerinin ilk beş yılı ağırlıklı olmak üzere pek çok sorun yaşamaması, bu sorunlardan kurtuluş yolu olarak da ayrılmayı tercih etmeleri ve bu yöntemin her geçen yıl daha da artıyor olması bizi aile konusuna odaklanmaya, evlilik öncesi evliliğe dair değerler temelli bir eğitim sürecini dinamik tutmaya mecbur kılmaktadır.

Eğitim öğretimde cinsiyetçi yaklaşımlara itiraz vurgusu ile yola çıkanların, sosyal yapı ve dokudaki bu çözülmeyi de dikkate almaları, ülkenin, milletin ve toplumun geleceği için atılması gerekli adımları teşvik etmeleri gerekmektedir.

Cinsiyetçi eğitim vurgusu ile değerler eğitimine karşıtlık sergileyenlerin Türkiye'nin bu gidişinin temellerinin esasında sürekli cinsiyeti öne çıkaran kendi tavırları olduğunu fark etmeleri lazımdır.

Kız çocuklarının eğitimi, toplumun yükselmesi, ailenin gelişmesi ve daha sağlıklı nesillerin yetişmesi için elzemdir. Keza, kadınların toplumsal hayatın her alanında var olması, üretim süreçlerinin her yerinde bulunması da geleceğimiz açısından çok önemlidir.

Ancak, ailenin olmadığı bir toplumun geleceğinden bahsedebilmek mümkün değildir. Toplumsal dokuda çözülmeyi önleyebilmenin yolu erkekler için de, kızlar için de her kademedeki değerler eğitimi yükleyebilmekten geçmektedir.

Lise ve özellikle yükseköğrenim gençliğine yönelik olarak ise evliliğin önemi ve evlilik hayatının sürdürülebilir kılınmasına yönelik seçmeli derslerin konulması toplumun geleceği açısından önem taşımaktadır.

Şehirleşmenin etkisi ile geniş aile modelinden çekirdek aileye geçiş, teknoloji ve bilişim dünyasındaki gelişmelerin ve kurmacaların (televizyon dizileri, sinema filmleri vs) etkisiyle insanların kendi aile modelleri dışında aile modelleri ile karşılaşmaları, kafalarında idealize ettikleri evliliklere ilk anda ulaşamamaları gibi problemlerin evliliklerin bitişini tetiklediği de görülmektedir.

Evlilik yaşı gittikçe ileri çekilmektedir. Evlilik oranlarındaki düşüşler de bunu göstermektedir. Uzun eğitim yılları, kariyer beklentileri, daha yüksek hayat standartlarına ulaşınca evlenme arzuları gibi hususlar gençler arasında evlilik fikrini sürekli erteleyen faktörlere dönüşmektedir.

Bu nedenle gerek aile içinde, gerekse toplumsal yapının her aşamasında evlilik fikri ve evliliklerin sürdürülebilir olması için gençlerin değerlerle yüklenmesi esastır.

Boşanma nedenlerine baktığımızda bile değerler eğitiminin önemini kavramak mümkündür. Sözelimi düşük oranda bile olsa "iyi ve kötü günde birlikte olmak üzere yola çıkan" çiftlerin birbirlerini hastalık anında yüzüstü bırakması kabul edilebilir bir durum değildir. Madde bağıllığı, cinsel taciz, aldatma, kumar, diğer yüz kızartıcı suçlar gibi konular ortaya çıktığında evliliğin devamı imkânsız hale gelebilir ama "şiddetli geçimsizlik" başlığı altında gerçekleşen boşanma vakalarının iyi incelenmesi ve bu şiddetli geçimsizliğin esasında hangi konuları ihtiva ettiğinin ve bu şiddetli geçimsizliğin olmaması için neler yapılması gerektiğinin de araştırılması gerekmektedir.

Kadın ve erkek ayrımcılığı noktasından uzaklaşmak ve çocuklarımıza geleceğimizin inşasında iyi eğitim verecek şartları oluşturmak mutlaka lazımdır ama çocuklarımızı hayatın gerçeklerinden koparıp ilerleyen yaşlarında da yalnızlıklara ve pişmanlıklara mahkum etmek hiç de makul bir şey değildir.

Kaynakça

- <https://t24.com.tr/haber/tuik-acikladi-iste-turkiyede-bosanma-nedenleri,511202>.
- <https://www.trthaber.com/haber/yasam/turkiyede-son-10-yilda-12-milyon-cift-bosandi-353637.html>
- <https://www.trthaber.com/haber/yasam/evlenme-bosanma-istatistikleri-353356.html>
- <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/79-turkiye-bosanma-nedenleri-arastirmasi-2014.pdf>

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Üzerine

Şener GÖNÜLAÇAR

Kadınlar, hangi coğrafyada yaşarlarsa yaşasınlar, sosyal hayatta gördükleri itibar, toplumsal statüleri ve kendilerine verilen değer, içinde yaşadıkları medeniyetin onlara sunduğu fırsat ve sorumluluklarla sınırlıdır. Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların cinsiyet ayrımcılığı sonucu ikinci sınıf insan muamelesi görmelerini ve toplumsal statülerinin zayıflatılmasını kabul etmek mümkün değildir. Siyasi, ekonomik, sosyal veya kültürel sahalardaki görünür ve görünmez bariyerler yüzünden kadınlar, ayrımcılığa maruz kalabilmekte, katılımın belirli şartlara bağlanması ya da belirli şablonlarla sınırlandırılması yoluyla dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Dünya genelinde kadınların eğitim, çalışma, seçme ve seçilme, eşit işe eşit ücret ve kültürel hayata serbestçe katılma hakları gibi temel alanlarda, geride bıraktığımız yüzyıla kıyasla tatminkâr düzeyde ilerleme sağlandığını söylemek mümkündür.

Kadın okuryazarlık oranının erkek okuryazarlığına oranı, okula kayıt, devam ve terk, eğitimin niteliği, okuma, matematik ve fen becerisi oranlarının cinsiyete dağılımı, ortalama öğrenim süresi, yükseköğretime ve mesleki eğitime erişim ve geleneksel olmayan işlerde eğitim alma, kadınların parlamentoda temsili ile çalışma hayatında özellikle yargı ve bürokraside üst karar ve yönetim düzeylerinde istihdam oranları gibi temel göstergelerin uluslararası endekslerle sistematik olarak ölçülmesinin önemi büyüktür.

1935 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye'deki erkeklerin yüzde 29,3'ü, kadınların ise ancak yüzde 9,8'i okuma yazma bilmektedir. Okuma yazma bilen kadın erkek farkı

ise yüzde 19,5'tir. Son eğitim göstergelerine göre (TÜİK, 2016) ülkemizdeki erkeklerin yüzde 98,9'u, kadınların ise yüzde 94,1'i okuryazardır. Okuma yazma bilen kadın erkek farkı yüzde 4,8'e kadar gerilemiştir. Kız çocuklarının eğitime katılmaları yönünde devlet ve sivil toplum örgütlerinin yürüttüğü faaliyetler son yıllarda sonuç vermiş, okuma yazma düzeyinde kadın erkek arasındaki uçurum neredeyse kapanmıştır.

1979'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) 1985 yılından bu yana taraf olan Türkiye, Pekin Deklarasyonu (1995) çerçevesinde eğitimde cinsiyet ayrımını ortadan kaldıracığını taahhüt etmiştir. Bunun için oluşturulan eylem planında, eğitimin bütün düzeylerinde erişim engellerini ortadan kaldırmak için kız çocuklarının temel eğitime erişiminin sağlanacağı, kız çocuklarının eğitime daha fazla kaynak ayrılacağı, gerektiğinde pozitif ayrımcı politikaların geliştirileceği ve okuma yazma eğitiminde dezavantajlı kadınlara öncelik tanınacağı gibi hedefler ortaya konulmuştur.

Eşitsizlik ve ayrımcılık, önlenebilir olması nedeniyle gereksiz ve aynı zamanda adil olmayan farklılıktır. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim sürecinde fırsatlara ve kaynaklara erişimde kadın ve erkeklerin cinsiyete dayalı herhangi bir ayrımcılığa uğramamaları, eşit fırsatlardan yararlanmaları ve eşit muamele görmeleri anlamına gelmektedir. İslâm medeniyeti, kadın ve erkeği insan olma temelinde eşit, toplumsal düzlemde ise birbirini tamamlayan çiftler olarak konumlandırır. İslâm, kadın üzerinde erkeklerin egemen ve tartışılmaz

hiyerarşik üstünlüğünü kırmış ve öğretisiyle kadının özerk kişiliğini teminat altına almıştır. Kur'an-ı Kerim, insanlara cinsiyetlerine göre değil, takvalarına göre üstünlük vermiş ve buna göre değer biçmiştir. İslâm'da akletme hususunda erkek ve kadının eşit olduğu kabul edilir. Bilenlerle bilmeyenler aynı kefeye konulmaz. Sosyal farklılıklar ve eşitsizliklerin adaletsizliğe ve haksızlığa yol açmaması için gerekli tedbirlerin alınması istenir. Kur'an'da kadınların aktif olarak hayata katılmalarını engelleyen, kadınların eğitim öğretim ve çalışma haklarını ellerinden alan ve yönetici olamayacakları yönünde tek bir hükmün bile bulunmadığı; Peygamber Efendimiz (SAV) hayattayken, okuryazarlığın çok düşük olduğu o dönemde, kadınların okuryazar olmasının teşvik edildiği ve istedikleri alanda çalışma hakkına sahip oldukları tarihi kaynaklardan aktarılmaktadır. Asr-ı Saadet'te gerek toplum gerekse aile içinde erkeklerle kadınlar arasında cinsiyet açısından bir ayırım yapılmadığı gibi hem yaratılış hem de hak ve mükellefiyetler bakımından erkeklerle eşit statüde bir kadın portresi karşımızda durmaktadır.

Kadın, insan olarak birçok toplumda Allah'ın kendisine verdiği değeri, erkeklerin nazarında görememiştir. İslâm'ın kadına verdiği değerün üzeri, daha sonra yanlış yönelimler, farklı kültürlerden etkilenmeler ve sekülerleşme nedeniyle örtülmüştür.

Devletlerin toplumsal katmanlar arasındaki her türlü eşitsizliği ortadan kaldırması, adaleti sağlama, görev ve sorumlulukları liyakate göre dağıtması, uluslararası insan hakları belgelerinin bir gereği olmasının yanı sıra, demokrasinin ve sürdürülebilir kalkınmanın da ön şartlarından biridir. Herhangi bir eşitsizlik, cinsiyete bağlı olarak ele almak yerine, bir insan hakları sorunu olarak değerlendirilmeli, bu konunun toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren temel bir insan hakları sorunu olduğu kabul edilmelidir.

Kadınların mevcut toplumsal statülerinden kaynaklanan engeller aşılanmalı ve bunun için gerekli tüm önlemler alınmalıdır. Ancak, toplumsal cinsiyetin anlamı, toplumsal cinsiyet rolleri, gelecekteki cinsiyetçi değer yargıları ve kalıp yargıların sorgulanması bahanesiyle; aileyi ve anneliği küçümsemek, değersizleştirmek hatta ortadan kaldırmaya çalışmak, toplumun geçmişiyile olan bağlarını koparmak, kadın hakları ile aileyi çatıştırmak yönündeki bir kısım toplum mühendisliği projeleri, bizi biz yapan değerlerin ve meziyetlerin temelini dinamit koymaktan farksızdır. Doğu dünyasının medeniyet ve kültür havzasının bir parçası olan Anadolu coğrafyası ve insanına yönelen, sonunun nereye varacağı belli olmayan ve bireyciliği çok fazla öne çıkaran bu tür konseptlere karşı dikkatli olmakta fayda vardır.

Okuryazarlıkta kadın erkek arasındaki farkı kapatmak, kadına düşük bir statü atfeden ve eğitimi önemsiz gören yaklaşımlarla mücadele etmek, erken çocukluk eğitimi yaygınlaştırmak, okullaşmada tüm çağ nüfusunu kapsamak, yetişkin eğitimine erişimi

kolaylaştırmak, millî gelirden eğitime yeterli kaynağı ayırmak, herkes için ulaşılabilir kaliteli eğitim hizmeti sunmak, bölgeler arasındaki eğitim fırsat ve imkân eşitsizliğini ortadan kaldırmak ve kadına yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek toplumların yarınları için hayati değere ve öneme sahiptir.

Toplumda var olan herhangi bir ayrımcılığı sosyal bir sorun olarak değerlendirmek gerekir. Açık ya da örtük bir biçimde var olan tüm eşitsizliklerle etkili bir şekilde mücadele edilmelidir. Dönüştürücü gücü ve potansiyeli ile toplumsallaşmanın en stratejik aracı olan eğitimde, kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kadının güçlendirilmesi ve konuyla ilgili farkındalığın, duyarlılığın ve bilinçlenmenin sağlanması, dünyayı herkes için daha yaşanılabilir, daha adil ve daha hakkaniyetli bir yer hâline getirecektir.

Eğitim-Öğretimde Cinsiyet Ayrımcılığı (Cinsiyet mi? İnsaniyet mi?)

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN
Akademisyen / Yazar

Bakış Açısı

Eğitim gibi çok boyutlu ve bir o kadar da hassas bir konuda hüküm vermek, bir hayli zordur. Bu denli incelikli konuya cinsiyet gibi daha da özen gerektiren bir kavramı eklemek için olağanüstü bir duyarlık göstermek gerekiyor. Eğitim ve cinsiyet kavramları, çok özenle ele alınmazsa, yanlış anlaşılma ve suistimale son derece açıktır. O bakımdan konuya yaklaşım tarzı, son derece önem arz etmektedir. Bizim eğitimde cinsiyet konusuna yaklaşım tarzımız iki ana başlıkta özetlenebilir: Birincisi; konuya inancımız ve kültürümüz penceresinden bakmak. İkincisi ise; insan fitratına uygun, günümüzün şartlarına cevap verebilecek bir çözüm önerisi sunmaktır.

Kavram Çerçevesi

İnsanın iki farklı cins olarak birbirini tamamladığı hilkate uygun bir gerçekliktir. Evrenin Yaratıcısı ve Sahibi, tıpkı bir elmanın iki yarısı gibi insanoğlunu, iki ayrı cinsten yaratmış ve ancak iki cinsin bir araya gelmesiyle insanın tamamlanacağını hükmetmiştir. Tam da bu noktada zihnimi meşgul eden birtakım sorular var: Burada üzerinde hassasiyetle durulması gereken kavram; cinsiyet eşitliği veya cinsiyet ayrımcılığı mıdır? Yaratılışları farklı olan kadın ve erkeklerin eşitliğini istemek ve beklemek ne derece doğrudur? Burada üzerinde durulması gereken kavram eşitlik mi, ayrımcılık mı, yoksa adalet midir? Bu türden sorular, yazımızın kavram çerçevesini oluşturacaktır.

Kadın ve Erkek

Her şeyin Mutlak Sahibi olan Yüce Mevlamız, Hâlik (Yaratıcı) sıfatıyla evreni yaratmış, tüm canlıları yaratmış ve eşref-i mahlukat (yaratılmışların en seçkini) diye nitelediği insanoğlunu Dünya'ya hâkim kılmıştır. Bu durum, bütün insanlar için büyük bir itibardır. Ve Yüce Allah (C.C.), insanoğlunu, birbirlerini tamamlasınlar, sağlık, huzur ve güvenlik içinde yaşasınlar, çoğalsınlar diye iki ayrı cinsten yaratmıştır. İşte temeldeki ortaklık budur. Her iki cinsin, bu muhteşem ortaklığı yanında, kendine özgü farklılıkları da vardır.

Kadın; iffet, nezaket ve zerafet timsali; değerli, hassas ve becerikli insan cinsidir. Kadın; bir nesli yetiştiren, bir nesle örnek olandır. Kadın; "saygı gören ve saygı duyabilendir". Diğer bir ifadeyle; kadın, saygı duyabilen ve saygı görmeyi hak edendir. Kadın; her şeyden önce bir nesildir ve bu da zaten her şeyin temelidir. Kadın; evin hem bilgesi hem de bilicisidir. Kadın; ninedir, anadır, yârdır, abladır, haladır, teyzedir; her zaman fedakâr bir insandır. Hepimizin baş tacı, dertlerimizin ilacı, ciğerimizin köşesi, evimizin neşesidir...

Erkek; güç ve kuvvetin timsali; vakur, çalışkan, edepli, hayalî, itimatlı insan cinsidir. Kendisini eşi ve çocuklarına adayan; evini, eşini, işini çok seven, koruyup kollayan; arkada her daim başı dumanlı karlı dağlar gibi duran; değeri yokluğunda anlaşılan bir güvencedir. Erkek; dededir, babadır, abidir, kardeştir, dayıdır, amcadır. Her işe çözüm bulan insan cinsidir. Evlerin direği, kadınları dileğidir...

Kısacası; kadın da erkek de aynı cinsin iki farklı temsilcileridir. Rakip veya düşman değil; birbirinin

dostlarıdır. Yeter ki herkes yerini ve değerini bilsin! Diğer bir ifadeyle; kadın, kadınlığının farkında ve bilincinde olursa; erkek de erkekliğinin farkında ve bilincinde olursa, ortaya harikulade bir iş ve güç birliği imkânı çıkar. Kadın ve erkek, yaratılıştan getirdiği özellikleriyle, sonradan kazanacaklarını birleştirebilirse, güçlü bir birliktelik sağlanabilir. İşte insaniyet, bu iki muhteşem cinsin uyumlu birlikteliğiyle yükselecektir.

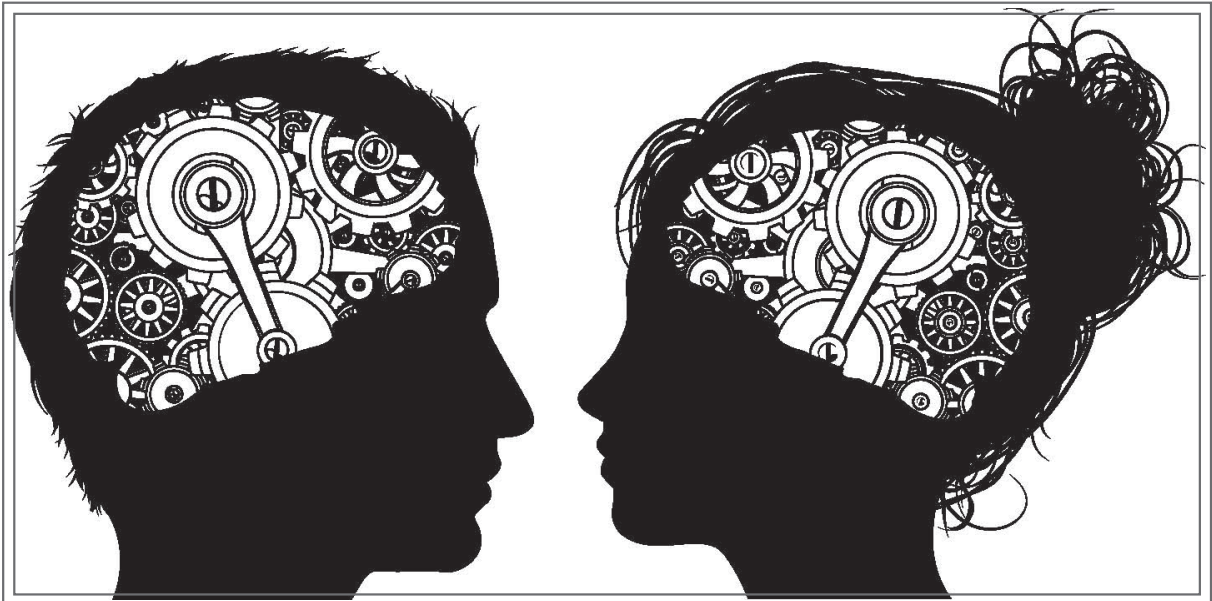
Toplumda Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği konusu, kadın ve erkeklerin hayatın her alanına eşit katılımları olarak ifade edilmektedir. Özünde iyi niyetli olan bu beklenti; kadın ve erkeklerin eşit hak ve imkânlar sahip olmaları bağlamında doğru ve yerindedir. Kâğıt üzerinde de olsa eğitim, sağlık, hukuk vb. alanlarda sanal bir eşitlikten söz edilse de yetki ve karar alma süreçlerindeki etki bakımından tam anlamıyla bir eşitlikten söz etmek mümkün görünmemektedir. Konuya gerçekçi yaklaşmak gerekirse, kadın ve erkeklerin doğuştan getirdikleri farklılıklar, tam anlamıyla eşitlikçi uygulamalara engeldir. Hoş, biyolojik ve psikolojik açıdan farklı yaratılmış olan iki cinsin tümüyle eşitlenmesi pek de uygun görünmemektedir. Yazının sonunda daha ayrıntılı ifade edecek olsak da sanıyorum bu konunun temel kavramı, cinsiyet değil, insaniyet olmalıdır.

Toplumda Cinsiyet Ayrımcılığı

Cinsiyet eşitliği ne denli zorlayıcı bir kavramsa, cinsiyet ayrımcılığı da o kadar karşısında duracağımız bir kavramdır. Cinsiyet ayrımcılığı; bireylere cinsiyetlerinden dolayı adaletsiz davranılmasıdır. Kadın-erkek fark etmeksizin, bireyleri salt cinsiyetinden dolayı, insan haklarından yararlanmasını engellemek, dışlamak veya kısıtlamaya maruz bırakmak, hiçbir şekilde kabul edilemez. Kaldı ki kimi zaman, bu tür kısıtlamalarla yetinilmekte, zaman zaman şiddete başvurulduğu da gözlenmektedir. Sözü edilen cinsiyet ayrımcılığı; toplumda daha çok kadınlar aleyhine tezahür etmektedir. İslâm inancıyla tam olarak meczolmuş bir bireyin -kadın veya erkek- üzerinde duracağı en hassas konu, hiç şüphesiz kul hakkıdır. Bu bağlamda, bırakınız cinsiyet vb. açılardan ayrımcılığı, inancımız hakkın teslimini son derece önemseyen bir yaklaşımdadır. O açıdan ilim ve hilim sahibi olarak her canlıya, her cinse, her varlığa karşı müşfik, rikkat ve hassasiyet göstermek boynumuzun borcu, insanlığımızın gereğidir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, yaratılıştan gelen farklılıklar cinsiyet eşitliğinin önündeki en büyük engel gibi durmaktayken bu içsel sebep toplumsal cinsiyet ayrımcılığına bir temel de teşkil etmemelidir. Burada en hassas nokta, bakış açısıdır. Kadın ve erkeği ayrı ayrı veya hatta birbirine zıt canlılar olarak mı göreceğiz; yoksa birbirinden farklı ama birbirini tamamlayan iki bütünleyici olarak

mı değerlendireceğiz? Kadın veya erkekler adına zıtlıklar üzerinden pozitif ayrımcılığa gidildiği anda, doğası gereği bir eşitlikten söz edilemediği gibi, hâliyle bir ayrımcılığa da yol açılmış olacaktır. Öyle sanıyorum ki konuya kadın ve erkek penceresinden bakmaktan önce insanlık ortak paydasıyla yaklaşmakta yarar görmekteyiz. Her türlü kural ve uygulamada cinsiyet yerine insaniyet esas alınır, ayrımcılık ve ondan doğan çatışmalar ortadan kaldırılmış olabilir. Nitekim; kadın ve erkekler birbirlerinin rakip ya da düşmanları değil, hayat ve yol arkadaşlarıdır!

Eğitimde Cinsiyet Ayrımcılığı

Eğitimde cinsiyet ayrımcılığı, cinsiyetleri yüzünden bireylerin eğitim olanaklarından yoksun bırakılması anlamında ortaya çıkmaktadır. Eski dönemlerde eğitim fırsatlarından yararlanma konusunda kızlar ve erkekler açısından ciddi haksızlıkların olduğu bilinen bir konudur. Bu durumu tümüyle eğitimde cinsiyet ayrımcılığına bağlamak da çok doğru değildir. Geçmişin yaşam koşulları, eğitime ulaşım imkânlarındaki kısıtlar, geleneksel bakış açıları, eğitimdeki olumsuz örnekler vb. bu eşitsizliği doğuran sebepler arasında yer almaktadır.

Günümüzde ise, eğitimde kız ve erkek öğrenciler arasında ayrımcılığın büyük ölçüde giderildiği gözlenmektedir. Türkiye özelinde kız-erkek ayrımı yapmadan bütün çocuklarımız için eğitimde fırsat eşitliği sağlanmış durumdadır. Bu arada; kız ve erkeklerin yaratılış, mizaç vb. doğal farklılıklarından dolayı belli okul veya alanlara yönlendirilmeleri ya da kendilerinin bu tür tercihlerde bulunmaları "cinsiyet ayrımcılığı" kategorisinde değerlendirilmemelidir. Bireylerin veya ailelerin özel tercihleri, ayrımcılık değil; tarafların kendi hakları veya tasarrufları olarak düşünülmelidir.

Yaratılıştan verili olan erkek ve kadın kimliğinin dillendirilmesi ve buna uygun uygulamalar yapılması, hiçbir şekilde cinsiyet ayrımcılığı olarak düşünülmemelidir. İster teolojik açıdan, isterse ontolojik açıdan nereden bakılırsa bakılsın, kadın ve erkekler hem biyolojik hem de psikolojik açıdan farklı yaratılmışlardır. Örneğin; bir kadının annelik içgüdü ve davranışları, hemen hiçbir erkek ta-

rafından tam olarak algılanamaz. Çocuklarla anne arasındaki ilişki, çocukla baba arasında aynı şekilde cereyan etmez. Aynı şekilde; kadınların duygusal yoğunluğu, erkeklerin kas gücü farklılığı birer gerçekliktir. Bütün bu ve benzeri farkların dile getirilmesi ve bunlara uygun davranılması, ayrımcılık değil; hilkat, fitrat ve adaletin gereğidir.

Okuma Alışkanlığı ve Okullaşma Oranları

"İlim, kadın-erkek her Müslümana farzdır." diyen bir dinin mensupları olan bizler; ne yazık ki ilim tahsil etme, bilgiyi arama, bilimi üretme, uygulama vb. noktalarda, yukarıdaki emrin tam aksine bu konularda bir hayli zayıf durumdayız. Bu durumun gerçek sebebi; dinin yanlış yorumlanması ve hayatın farklı değerlendirilmesiyle ilgilidir. Dünyadaki varlık sebebini doğru anlamlandıramayan bizler; bilginin peşine düşmek yerine, rızık endişesine kapılarak maddeyi yücelten bir anlayışla, zamanın çok gerilerinde kalmış bulunmaktayız. Oysa; Yaratıcı'nın açık beyanlarında; aslı görevin kulluk olduğu, rızık yalnızca Kendisine ait olduğu; okuyup araştırmanın, düşünüp çalışmanın her iki dünya huzuru için şart olduğu açıklıkla ifade edilmiştir.

İnsan, doğası gereği öğrenme ve anlama merakı içindedir. Bu bağlamda, Yaratıcımız, zaman zaman insanlara elçiler göndererek emir ve yasaklarını bildirmiş; bir yönüyle onlara öğrenme ve anlama yollarını açmıştır. Kur'an-ı Kerim'in ilk emri olan 'İkra' (Oku!) "Rabbinin adıyla oku" hitabında okumaya ve öğrenmeye açık bir çağrı vardır. Bu açık hükme rağmen, okuma ve okullaşma oranlarında istenilen noktalarda değiliz. Kadın veya erkek ayrımı yapmaksızın, öncelikle kitap okuma oranlarının arttırılması ve arkasından cinsiyet ayrımı yapmaksızın, herkes için eğitim imkânlarının (evde, okulda, iş yerinde, sokakta, yolculukta, tatilde vb.) yükseltilmesi en önemli hedef olmalıdır.

Toplumda yaygın olan kimi yanlış anlayışlardan hızla kurtularak kız-erkek ayrımı yapmadan onları hayata hazırlayacak bilgi, beceri, değer, davranış, deneyim, uygulama vb. açılardan eğitmek, geliştirmek asıl işimiz olmalıdır. Eğer bunları yapmaz isek, çağın gerisinde kaldığımız gibi çocuklarımızı kendi ellerimizle mutsuzluğa, karanlığa, bedbahtlığa terk etmiş oluruz. Bu amaçla, cinsiyeti değil,

insaniyeti; eşitliği değil, adaleti esas almalıyız. Cinsiyet güdüsüyle değil, yaratılıştaki farklılıklar ve insan doğasına uygun olarak kadın ve erkekler için ortak eğitim imkânları yanında, kadınlara ve erkeklere, hatta kimi meslek ve toplum gruplarına özel eğitim fırsatları oluşturulabilir.

Ayrı ve Karma Sınıflar

Eğitimde cinsiyet ayrımcılığı denildiğinde, akla ilk gelen konulardan birisi de en başta meslek okulları olmak üzere kız ve erkeklerin aynı veya ayrı sınıf ya da ortamlarda eğitim görmeleri gelmektedir. Bir hayli hassasiyet kazanmış olan bu konuda, önyargı veya kalıp düşüncelerden çok nesnel ve hayata aktarılabilir çözüm önerileri üretmek gerekir. Söz bu noktaya geldiğinde, doğal olarak gündeme özellikle İmam-Hatip okulları gelmekte/getirilmiştir. İşin doğrusu; İmam Hatip okulları başta olmak üzere, meslek okullarında kızların ve erkeklerin birlikte ya da ayrı sınıf ve ortamlarda okutulması bir yönüyle inanç ve değerler konusu iken; diğer yönüyle hayatın gerçekliğine uygunluk ve kalite konusudur.

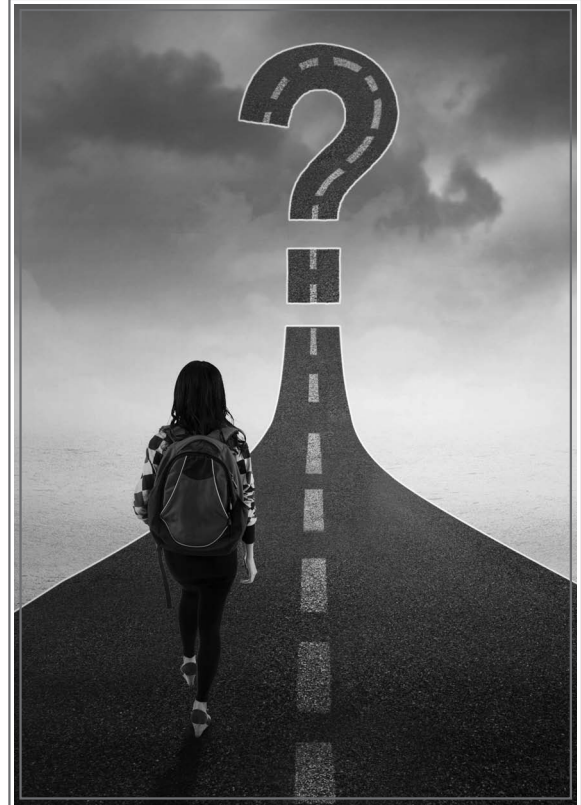
Kız ve erkek öğrencilerin ortam birlikteliğinin en somut yararı, karşı cinsi çok yakından tanıyor olmak, hayata ve evliliğe uyumu kolaylaştırmaktır. Öte yandan; "cinsiyet eşitliği" düşüncesinin benimsenmesini ve bu uygulamanın kolay kabulünü sağlıyor. Bu tür olumlu etkileri varken; öbür yandan aynı ortam, öğrencilerin kaba hantal davranışlarını kısmen kontrol ediyormuş gibi görünse de bir taraftan da kızlarda hanımefendi kimliğinin oluşumunu etkiliyor. Bazı kız öğrencilerin erkeklerin söz ve davranışlarını taklit ettikleri gözlemlenirken; kimi erkeklerin de kızlara hoş görünmek adına kızların davranışlarına öykündükleri görülmektedir. Bütün bunlar; en önemli değerlerimizden olan "haya"nın yitirilmesine kadar gidebilir.

Eksileri ve artıları yan yana getirildiğinde, ortam birlikteliğinin yararlılık açısından daha ağır bastığı söylenebilir. Kaldı ki bu çocuklar/gençler bahçede, otobüste, parkta, AVM'de düğünde dernekte ve en önemlisi sosyal medyada her an bir arada olabiliyorlar. Herkesin herkese kolaylıkla eriştiği bir zamanda, uzak tutma tedbirleri de bir işe yaramıyor. Bütün bunlar dikkate alındığında,

aynı ortamlarda, yaratılış kimliğini göz önünde bulundurarak sınıfları ayırmak, bir yöntem olabilir. Bu noktada; inancımızı ve değerlerimizi esas kabul ederek hayatın gerçekleriyle örtüşen, gelecek hayatlarında çocuklarımızı daha dirençli ve güçlü kılacak yol(lar) bulmak zorundayız. Kısacası; amaç bağcıyı dövmek değil, üzüm yemek olmalıdır. Biz, bu konuyla ilgili görüş ve önerimizi sonuç kısmında ortaya koyacağız.

Anne-Baba Eğitimi

İnsanların yaratılıştan getirdiği farklılıklara dayalı olarak ortaya çıkan anne veya babalık gibi rolleri, cinsiyet ayrımcılığı olarak değerlendirilemez. Kadın veya erkeğe, hem yaratılıştan getirdiği özellikler açısından hem de hayatta üstlendiği roller bakımından eğitim süreçlerinde farklı, pozitif ayrımcılıklar yapılabilir. Nitekim; anne ve babalık hem doğuştan getirdiğimiz özelliğimiz hem de hayatta üstlendiğimiz rollerin başında gelmektedir. Bu bağlamda; daha evlilik öncesinde her iki cinse ortaklaşa veya gerekiyorsa ayrı ayrı eğitimler verilmesi şarttır. Evliliklerin sağlam zeminde yürütülmesi, cinsiyet kavgaları yerine, insaniyet üst başlığının aileye hâkim kılınabilmesi için bu

tür eğitimler son derece gereklidir. Sağlam temelli aileler kurmak amacıyla evlenecek bireylere evlilik öncesinde birtakım eğitimler verilmelidir. **Evlilik Okulu, Anne-Baba Okulu** projesiyle evlilik öncesinde çiftler, haftalık eğitimlerden geçirilerek evlilikteki sorumlulukları anlatılabilir. Genç çiftlere, evliliğin görünen ve görünmeyen birçok yönü uzmanlarınca anlatılmalıdır. Gençlere; eşler arası ve aile içi iletişim, çocuk bakımı ve hassaten ev ekonomisi mutlaka evlilik öncesinde öğretilmelidir.

Ev Hanımlarının Eğitimi

Kişisel kanaatim odur ki bizim aile yapımızda, çalışmayan erkek olabilir; ancak, çalışmayan kadın yoktur. Gerek geleneksel anlayışımız ve gerekse hayat şartları kadınlara -ister düzenli bir iş hayatının içinde olsun ister olmasın- evde çok özel ve ağır bir sorumluluk yüklemektedir. İş çıkışı erkek, ayaklarını uzatıp dinlenebilirken kadınların bunu yapma şansları pek zayıftır. Bu yükü azaltmak için en başta erkekler olmak üzere, hanımlara ev hayatıyla ilgili özel eğitimler vermek gerekir. Bu eğitimler; ev ortamında kitap, gazete, dergi, tv, bilgisayar, cep telefonları vb. üzerinden olabileceği gibi, daha gerçekçi olarak evlere yakın mekânlarda da olabilir. Böylelikle erkeklere eşlerine yardımcı olabilecekleri beceriler kazandırılırken; öte yandan kadınlar da tv'lerdeki sakıncalı evlilik programlarına bağımlı olma riskinden de kurtarılmış olurlar.

Sonuç ve Değerlendirme

Yukarıdan beri verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, cinsiyet eşitliği konusu bir yönüyle kulağa hoş gelirken diğer yönüyle birçok riski de içinde barındırmaktadır. Bu konu, çok hassas ve dikkatli olmayı, önyargısız düşünmeyi gerektirmektedir. Konunun akılcı ve uygulanabilir çözümü için inatçı veya rekabetçi cinsiyet kavgaları yerine, daha genel ve ortak dayanak noktaları üzerinden gitmek, çözümü kolaylaştırabilir. Örneğin; konuyu cinsiyet meselesi değil, şahsiyet meselesi olarak ele aldığımızda, insaniyet ortak paydası çözüm için iyi bir zemin olabilir. Bu konudaki görüş ve önerilerimiz şu şekilde özetlenebilir:

Görüş ve Öneriler

√ Bizler; inancımızın gereği olarak insanları cinsiyetinden önce Yüce Yaratıcı'nın en seçkin varlıkları olarak kadın ve erkekleri değerli görürüz.

√ Kadın ve erkekler, birbirinin zıttı ya da rakibi değil, birbirlerinin can yoldaşı, hayat arkadaşı, akrabası, eşi dostu... kısacası tamamlayıcıdır.

√ Eğitim meselesi, özellikle çocukların ve gençlerin eğitimi çok ciddi bir konu olup biz yetişkinler, bu konuyu özel üstünlük ya da haklılık alanımız olarak göremeyiz.

√ Sosyal hayatta ve eğitim uygulamalarında kadın ve erkekleri tümüyle eşitlemek, kimi zaman eşitliği değil, adaletsizliği doğurur. Çünkü, mutlak eşitlik, eşitlik değil, adaletsizliktir!

√ Eğitimdeki uygulamalarda cinsiyet farklılığı; hilkat, fitrat ve adaletin gereği olarak düşünülmeli ve uygulamalar ona göre yapılmalıdır. Aksi takdirde; bütün bunları uygulayabileceğimiz bir nesil kalmayabilir ortada!

√ Cinsiyet ayrımı yapmaksızın okuma alışkanlığını kazandırmak ve eğitim imkânlarını adilce sunmak, en temel işlerimizden birisi olmalıdır.

√ Yine; cinsiyet ayrımı yapmaksızın bütün çocuklarımıza ve gençlerimize en başta "edep, haya, iffet, saygı, sevgi, hoşgörü, hakkaniyet, çalışkanlık, düzen-intizam, sorumluluk..." gibi değerlerimizi benimsetmek ve içselleştirmek ana hedefimiz olmalıdır.

√ Karma eğitim veya ayrı ortamlar konusunda zorlayıcılık/dayatmacılık yerine, aile ve öğrencilere tercih hakkı vermek iyi bir çözüm olabilir. İsteyen ayrı ortamlarda isteyen farklı ortam ya da sınıflarda eğitim alabilmelidir.

√ Örgün eğitim dışında, özellikle evlenecek çiftlere yönelik eğitimler verilmesi, cinsiyet farklılığından kaynaklanan birtakım sorunları ortadan kaldıracaktır. Bu durum aynı zamanda sorunsuz ve uyumlu çocukların yetişmesine zemin hazırlar.

√ Doğal bir farklılık olan cinsiyet vb. konuların eğitim yoluyla insan doğasına uygun olarak çözümlenmesi, toplumsal huzur ve refah açısından da son derece önemli bir kazanım olacaktır.

Bir Ayrımcılık Olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçiliği ve Eğitim

Ejder OKUMUŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Dini İlimler Fak. Öğretim Üyesi

Giriş

Bu makale, toplumsal cinsiyet eşitlikçiliğinin nasıl bir ayrımcılık demek olduğunu eğitimle ilişkili olarak tartışmaya açmaktadır. Çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitliğini bir ideoloji ve politika olarak savunmanın, son tahlilde bu savunuyu ortaya koyanların karşı çıkararak kendilerini temellendirdikleri cinsiyet ayrımcılığı anlamına gelen boyutları olduğu ileri sürülmektedir. Söz konusu ayrımcılığın ise eğitimde hem eğitimci ve öğretmenler, hem öğrenciler, hem de idari kadro için ciddi olumsuzluklar getireceği iddia edilmektedir. Hiç şüphesiz cinsiyetle ilgili konuşmak veya yazmak, çok tehlikeli sulara yüzmekle hemen hemen aynı anlama gelir. Cinsiyeti bir konu, problem veya olgu olarak ele almaya çalışmak, son derece karmaşık, problemlili ve bir o kadar da zor bir işe girişmek demektir. Son cinsiyet tartışmaları ve cinsiyete toplumsal eşitlik temelindeki yaklaşımlar ise konuyu daha da zorlaştırmaktadır.

Toplumsal hayat, insanların birbirlerini, birbirlerinin yapıp ettiklerini geçerli görmeleri, haklılaştırmaları, onaylamaları, yani meşrû kabul etmeleriyle gerçeklik kazanan ve devam eden bir durumdur. Denilebilir ki toplumsal hayatta münasebetler, meşruiyete dayalıdır. Meşruiyetin sağlanmasında ise liyakat, ehliyet, sadakat, adalet ve güven en önemli etken veya unsurlardandır.

Toplumsal hayata eğitimin layıkıyla yürütülmesi de meşruiyete ve dolayısıyla liyakat, ehliyet, sadakat, adalet ve güvene bağlıdır. Eğitimin adaletle fırsat eşitliğine dayalı olarak başarıyla

yapılması için meşruiyetin söz konusu etkenlere bağlı olarak sağlanması şarttır. İşte bu çalışmada eğitim bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği problemi, ayrımcılık açısından meşruiyet ve bahsi geçen etkenlerle ilişkilendirilerek anlaşılmasına ve tartışılmaya gayret edilmektedir. Bu nedenle öncelikle liyakat, ehliyet, emanet, sadakat, adalet ve meşruiyet konuları üzerinde durulmakta, sonra da bunlara bağlı olarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitlikçiliği ele alınmaktadır.

Liyakat ve Ehliyetin Önemi

İnsanın toplumsal hayatta kendini güvende hissetmesi, birlikte aynı evren ve çevreyi paylaştığı insanların nasıl davranacaklarını önceden kestirip ona göre davranması, toplumda görev, sorumluluk, rol ve statü dağılımının liyakat ve ehliyet esasında yapılmasıyla doğrudan ilgilidir. Bu durumda liyakat ve ehliyetin, toplum ve dolayısıyla tek tek bireyler için hayati derecede önemli olduğu söylenebilir. Görev alma ve vermede liyakat ve ehliyet prensibi ise emanet anlayışı ve ilkesiyle doğrudan ilgilidir. Emanet, liyakat ve ehliyet de adalet, sadakat ve meşruiyet boyutlarıyla anlam kazanır.

Genel olarak toplum için belirtilen hususları eğitime uyarlamak gerekirse, denilebilir ki; eğitim ilişkilerinin sağlıklı ve hedef yolunda başarılı bir şekilde kurulabilmesi, öğretmenin doğru bir şekilde seçimi, eğitim öğretim işini gerektiği şekilde pedagojik ilke, yöntem ve yaklaşımlarla yürütmesi, öğrencilerin ve toplumda eğitime muhatap/tâbi olan diğer bütün toplumsal aktörlerin doğru

bir şekilde eğitim ve öğretimden yararlanması, liyakat ve ehliyet ile adalet, sadakat ve meşruiyete bağlıdır.

Emanet

Liyakat ve ehliyetin anlaşılması emanetin anlaşılmasına bağlıdır. Liyakat ve ehliyetin geçerli olduğu bir toplumsal düzende ve toplumun eğitim öğretim sisteminde emanet anlayışı ile bilinci yüksek düzeydedir. Emanet, insanın üstlendiği görevi, Allah'a, mahlûkata ve insanlara bir borç olarak ve de onlara karşı sorumluluk bilinciyle ifa etmek demektir (Bkz. Ahzab 33/72).

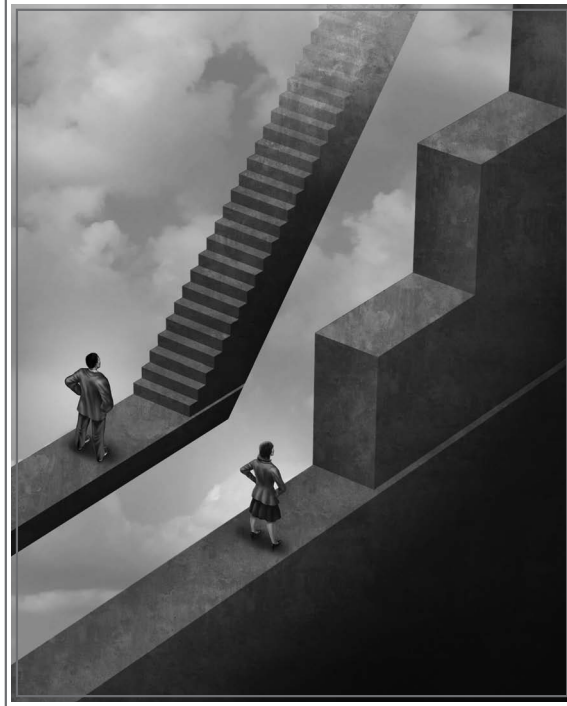
En son İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) bir hadis-i şerifinde belirttiği üzere "görev bir emanettir, hakkının verilmemesi, kıyamet günü perişanlık ve pişmanlık demektir. Ancak kim onu hak ederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz ederse, o günün perişanlığından kurtulur." (Müslim, İmaret 17; Ebu Davud, Vesaya 4).

Bir görevi üstlenen kişi, emanetin geçici olduğunu, kendisine borç olarak verildiğini bilmez veya düşünmezse, liyakat sahibi bir insan değil demektir. Gerçek anlamda ehliyet sahibi de olmaz; çünkü emanet bilincinden yoksun olan kişi, işi, mesleği ya da makamına dair sahip olduğu donanımını da emanet olduğu bilinciyle hareket etmeyeceğinden dolayı yanlış veya eksik olarak devreye sokacaktır.

Emanet bilincine sahip kişi, emin kişi olup kendisine tevdi edilen görevi dürüst, güvenilir bir insan olarak sadakat ve adaletle yerine getirir. Bir işi yapmanın, bir sorumluluğun gereğini yerine getirmenin, bir makamı taşıyabilmenin olmazsa olmazlarından biri emin olma, diğeri sadakat, bir

diğeri ise adalettir. Oturduğu makamı, emanet olarak gören bir insan ancak, emanete ihanet etmez, sadakatle makamda oturur ve görevini adaletle yürütür.

Özel anlamda eğitimde öncelikle öğrenciler, anne babalara, öğretmenlere, toplumun bütün yetişkin aktörlerine emanettirler. Aynı şekilde öğretmenler de topluma ve öğrencilere emanettirler. Öğretmenler ve öğrenciler, eğitimde organizasyon ve yönetimde sorumlu olanlara emanettir. Eğitimde yönetim ve organizasyonda sorumluluk makamında olanlar da öğretmen ve öğrencilere ve de toplumun diğer aktörlerine emanettir.

Cinsiyet bağlamında toplumsal hayatta ve eğitim sistemi içinde kadınlar erkeklerle, erkekler de kadınlara emanettirler. Kadın öğretmenler erkek öğretmenlere, erkek öğretmenler de kadın öğretmenlere emanettirler. Kız öğrenciler erkek öğrencilere, erkek öğrenciler de kız öğrencilere emanettirler.

Liyakat

Liyakat, bir kişinin insan olarak bir emaneti, bir görev ve sorumluluğu

üstlenmeye layık, yaraşır veya uygun olma durumunu, insanî ve ahlâkî anlamda yeterlilik niteliğini ifade eder. Liyakat ile kişinin insanî, ahlâkî ve erdemsel nitelikler itibarıyla yaptığı veya atandığı işi yapabilecek, tayin edildiği makamı bir emanet bilinciyle doldurabilecek donanımda olmasına işaret edilir.

Liyakat sahibi kimse, kendisine tevdi edilen görev ve makamı, sadakatle ve emin olarak korurken, liyakatli olmayan kişi ehliyet sahibi olsa dahi makama, emanete ihanet edebilir (Enfal 8/27). Toplum için, insanlık için yapılacak görevlere ihanet etmeyecek kişiler, emanet bilinci olan, sadakat sahibi olan, emin ve sadık kimselerdir. Makam

ve görevler böyle kişilere verilir. Kendisine verilen emanetleri, onları koruma sözü verip koruyacak, gözetecek, onların gereğini yerine getirecek olanlar, yalnızca liyakat sahipleridir (Meâric 70/32; Mü'minûn 23/8). Liyakat sahibi insanlar; inanç sahibi, ahitlerine bağlı, iffetini koruyan, maddi ve manevi imkânlarını insanlarla paylaşan, boş iş ve boş sözlerden yüz çeviren, hakkın safını tutan kişilerdir (Mü'minûn 23/1-11 vd.). Bu anlamda liyakat sahibi kişi, üstlendiği emanete sahip çıkar, onu korur, onun gereğini yerine getirir, ona ihanet etmez.

Eğitim işini üstlenen bütün aktörlerin hedeflenen doğru eğitimi ve öğretimi layıkıyla yürütmeleri için liyakat sahibi olmaları şarttır. Herkes eğitimci ve öğretmen olmaz. Her sınıfa giren, her okula gelen öğretmenlik yapamaz. Her öğrenci her eğitim ve öğretim kademesinde bulunamaz. Bütün bunlar için liyakat şarttır.

Ehliyet

Ehliyet, bir kişinin bir emaneti, bir görev ve sorumluluğu üstlenebilecek meslekî niteliklere sahip olma durumunu, bilgi ve becerisiyle o görev ve sorumluluğa özgü uygunluk ve yeterlilik durumunu ifade eder. Ehliyet ile insanın yaptığı veya atandığı işi veya mesleği yapabilecek, uhdesine tevdi edilen görev veya makamın emanet bilinciyle gereğini yapabilecek ustalık, uzmanlık, bilgi ve meslekî yeterlilik donanımında olmasına işaret edilir. İslam'da emanet olarak görülen iş, görev ve makamlara, toplumun, toplumda ilgili ve yetkili insanların, yöneticilerin, ehline, ehliyet sahiplerine verilmesi farzdır. Emanetleri ehline vermek adaletin bir gereği olduğu gibi makamında adaletle oturmak, makamının gereği olarak yönetimini ve işlerini adaletle yürütmek de ehliyet sahiplerinin yapabileceği bir

şeydir. Nitekim "Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (Nisa 4/58) ayeti, emaneti, emanetle ehliyet ve adalet arasındaki sıkı ilişkiyi açıkça ifade etmektedir.

Bütün bunlara bakılırsa, eğitimcinin, öğreticinin, öğretmenin, eğitimci rolü ifa eden kişilerin, ailede anne babaların, bütün toplumda büyüklerin eğitimde liyakatin yanında ehliyete sahip olmaları elzemdir. Rastgele herkes eğitimci yapılamaz. Her fakülte mezunu öğretmenlik yapamaz, öğretmenlik makamına getirilemez.

Emanet, Sadakat, Adalet, Liyakat ve Ehliyet

Daha önce ifade edildiği gibi emanet, doğru- dan doğruya liyakat ve ehliyet ile bağlantılıdır. Emanet bilincinin olmadığı bir yerde liyakat ve ehliyetten bahsetmek mümkün değildir. Üstlendiği görevi Allah'ın ve insanların emaneti olarak görmeyen bir kişinin liyakatından ve ehliyetinden bahsedilemez.

Liyakat ve ehliyet, toplumda üstlenilen görev ve sorumlulukla, görev ve sorumluluk da emanetle doğrudan bağlantılıdır. İnsanlar, öncelikle birbirlerine emanettirler. Üstlenilen görev ve sorumluluk, emanetin üstlenilmesi demektir. Bu çerçevede liyakat, emaneti üstlenebilme, taşıyabilme bilincine ve diğer insanî niteliklere sahip olmaya işaret etmektedir. Ehliyet ise emaneti taşıma konusunda emanetin kendisiyle ilgili donanıma sahip olmaya göndermede bulunmaktadır.

Emanet bilinciyle göreve gelme veya atanma varsa, orada sadakat var demektir. Emanet ile sa-

dakatin olduğu yerde güvene, doğruluğa, vefaya dayalı bir ilişki var demektir. Emanet ile, emanet bilinciyle, emanet olarak verilen ve alınan görev ve makam, sadakatle, bağlılıkla, dürüstlük, güven ve vefa ile yürütülür.

Bir makama veya göreve atanmada liyakat ve ehliyet sahibi olma, adaletin, toplumsal ve siyasal adaletin, cinsiyet adaletinin, eğitim adaletinin bir gereğidir. Adalet, toplumda; ailede, siyasette, ekonomide, eğitimde vs. liyakat ve ehliyet sahiplerine görev veya makam verilmesini gerekli kılar. Toplumsal ilişkilerde, siyasette, yöneten-yönetilen münasebetlerinde, eğitim sisteminde, eğitim ilişkilerinde, eğitim kurumlarında liyakat ve ehliyet ilkesi yürürlükteyse, o toplumsal evrende, o eğitim sisteminde adalet yürürlükte demektir.

Adalet, her şeyi yerli yerine koymak demektir. Adalet, eşitlik değil, denge demektir. Adalet, toplumsal hayatta insanlara maddi ve manevi bütün özelliklerini veya niteliklerini dikkate alarak muamele etmek demektir. İnsanların her birinin kendine özgü durumlarını dikkate almadan eşitlikle muamele edilmesi, paradoksal olarak eşitliğe aykırıdır, ayrımcılık anlamına gelir. Eğitimde adalet, eğitimin zaman ve mekânını, derslerin layıkıyla yapılmasını, öğretmenlerin işini en iyi şekilde yapmalarını, öğretmenlere ve öncelikle öğrencilere yerinde, zamanında olması gerektiği şekilde davranmalarını, yönetim işini yapanların öğretmenlere ve öğrencilere ve tabii ki diğer eğitim çalışanlarına hakkaniyet ölçüsünde muamelede bulunmalarını, eğitimin bir parçası olan herkesin, tabii ki başta öğretmen ve öğrencilerin, cinsiyet farklılıklarına bağlı olan hususları dikkate alarak hareket etmelerini, fakat cinsiyet farklılıklarını insanlara haksızlığın bir aracı kılma-
malarını ifade eder.

Adalet, liyakat, hakkaniyet ve ehliyet esaslı görev vermelerle toplumsal eşitsizlikleri de dengeleyen bir sistemdir. O halde liyakat ve ehliyete dayalı makam verme, toplumsal adaletle doğrudan ilgilidir. Adalet ile toplumda hangi insanın ne gibi liyakat özelliklerine sahip olduğu, neleri hak ettiği ve sahip olduğu ehliyet durumuna göre hangi mevki, görev ve makamı hak ettiği gibi hususların belirlenmesinde temel bir ölçüttür.

Bir görev veya makama, emanet bilincine sahip emin, yani liyakatlı bir kişi, ehliyet sahibi olması durumunda atandığında, o görevi emanet olarak görecektir ve dolayısıyla sadakat ve adaletle yürütecektir; elinin altındakilere sadık, dürüst ve adil davranacak, zulmetmeyecektir. Aynı şekilde toplum, liyakat ve ehliyet ilkelerine göre görev verilen kişinin de adalet dağıtacağına bakarak hareket eder.

Meşrûiyetin Temeli Olarak Liyakat ve Ehliyet

Biraz daha farklı kelimelerle ifade etmek gerekirse; liyakat insanın üstlenilecek görevi hak etmesi, ona layık olmasıyla ilgili bir özelliği ifade

ederken, ehliyet kişinin verilen veya üstlenilen görevle uyumunu, denliğini, o görevi yapabilecek donanıma ve yeterliliğe sahip olma özelliğini ifade etmektedir. Bu bağlamda liyakat, daha çok kişinin görevle bağlantılı olarak kendi kişisel özellikleriyle ilgili iken, ehliyet daha çok kişinin görevle ilgili yetkinliğiyle ilgili olmaktadır.

Bütün bu boyut ve içerikleriyle liyakat ve ehliyet, bir göreve gelmeyi, bir sorumluluğu üstlenmeyi meşrûlaştıran, haklı kılan, emanete riayet edildiğini ortaya koyan iki varoluşsal niteliktir. Bir görev veya makama gelme veya getirmede liyakat ve ehliyet, o görev veya makama gelen kişi-

nin toplum katında meşruiyetinin temelini teşkil eder. Layık ve ehil olma niteliğinden yoksun bir kişi, toplum tarafından meşrû, makul, geçerli, açıklanabilir olarak görülmez. Bu durumda o kişinin aldığı kararlar ile yaptığı işler de meşru kabul edilmez, tersine gayri meşru görülür. Gayri meşru görülen kişinin yaptığı işe muhatap olan kişiler, kendilerini güven içinde, adaletin şemsiyesi altında görmezler.

Eğitimde meşruiyet, eğitimin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesinin temel şartıdır. O nedenle öğretmen atamalarının, öğrencilerin yeri ve zamanına göre öğrenci olmalarının meşruiyet ilkesi ve mekanizmasının gereğine göre düzenlenmesi önemlidir. Öğretmen-öğrenci ilişkileri, eğitimin bütün boyutlarında meşruiyet ilişkisine dayanır. Meşruiyet ilişkilerinin doğru kurulmasında da emanet bilinciyle hareket edilmesi, liyakat, ehliyet, adalet, sadakat ve güven ile mücehhez olunması gerekir.

Emaneti Liyakat ve Ehliyet Sahibine Vermenin Önemi

Her liyakatli, ehliyetli değil; her ehliyetli de liyakatli değildir. Bir insan, liyakat sahibiyse, ehliyet sahibi olup olmadığına bakılır. Liyakat sahibiyse, ehliyet sahibi olduğu da tespit edilirse, emanet ona teklif edilir. Ehliyet sahibi, ama liyakat sahibi olmayan kişiye asla emanet teslim ve tevdi edilemez. Ehliyet sahibi olmayan, ama liyakat sahibi olan kişiye ise, emaneti üstlenecek liyakat sahibi başka hiç kimse yoksa ancak emanet teslim ve tevdi edilir. Yani zorunluluk varsa böyle yapılır. Onun dışında liyakat sahibi, dürüst bir insan, emin bir kişi, ehil olmadığı bir makama getirilmez.

Ehliyet sahibi insanda aranan liyakat özellikleri ise belli ölçütlerle belirlenir. Liyakat, dar, belli bir

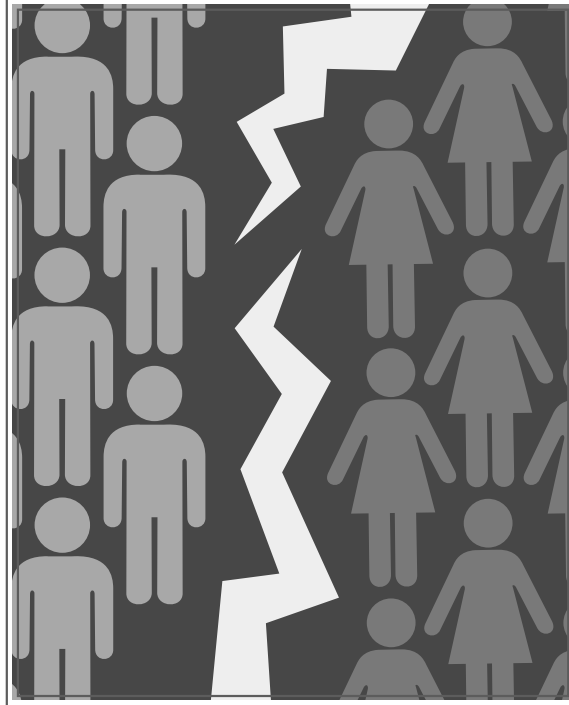
ideolojik veya siyasal grubun belirlediği sınırlarla tanımlanamaz. Liyakati belirleyen ölçütler, geneldir ve o ölçütlerde de ahlâki vasıflar çok önemlidir. Kişilik sahibi, sağlam karakterli, güzel ahlâklı, emin, sadık bir insan, hangi görüş ve düşünceden, hangi inançtan olursa olsun liyakat sahibi demektir.

Emanetin liyakat ve ehliyet sahibine verilmesi durumunda, toplum hayatında; ailede, ekonomide, siyasette, dinde, eğitimde, hukukta vd. sadakat, eminlik, şeffaflık ve adalet geçerli olur. Bunların geçerli olduğu bir toplumsal sistemde insaf, güven, adalet duygusu, moral ve motivasyon güçlü olur; daha da önemlisi bunlara bağlı olarak her boyutta sağlıklı üretim olur.

Emanetin, iş ve görevin liyakat ve ehliyet sahibi kimseye verilmemesi durumunda o işe emanet gözüyle bakılmaz; o işin gereği layıkıyla ve hakkıyla yerine getirilmez. Bu durumda toplumda emanet bilinci zayıflar, insaf ve adalet duygusu azalır; güven ve sadakata dayalı ilişki zedelenir; meşruiyet ilişkisinde kayıplar meydana gelir. Daha ileri boyutlarda emanete ihanet edilir hale gelir; bu da toplumsal çöküşü hızlandırır.

“İş, ehli olmayan kişilere verildiğinde, kıyameti bekle, kıyametin kopması pek yakındır.” (Buhârî, İlim, 2.) hadis-i şerifi bunu çok güzel izah etmektedir. Bu hadisin de açıkça ortaya koyduğu üzere emanetlerin liyakatli ve ehliyetli kişilere verilmemesi durumunda toplumsal düzen bozulur, toplumsal hayat alt üst olur; toplumda güvensizlik, sadakatsizlik, vefasızlık, adaletsizlik ve zulüm yaygınlaşır; güçlü olan haklı, güçsüz olan haksız sayılır. Bu da insan için, fert ve toplum için bir yıkım, bir kıyamet demektir.

Eğitimde bilhassa eğitilen kişiler, çocuklar, gençler, öğrenciler, eğitimcilere, anne babalara,

büyükler, yetişkinlere, kurumsal anlamda öğretmenlere emanettir. Kuşkusuz sonrakiler de öncekilere emanettirler. Emanet bilinciyle kurulmayan bir eğitim sisteminin sağlıklı ve başarılı bir şekilde yürümesi mümkün değildir. Emanetin layık ve ehil olana verilmesi, eğitimin emin ellerde, liyakat ve ehliyet sahibi insanlarda olduğu anlamına gelir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eşitlikçiliğinin Toplumsal Anlamı

Toplumsal hayatın temeli ailedir. Aile ise cinsiyet farklılığına dayalı olarak kurulur. İnsanlar, bir erkek ve kadından dünyaya gelirler (Hucurat 49/13). İnsanlığın kadın ve erkek insanlara dayalı olarak kurulması, insanların bedenlerinin, renklerinin, dillerinin, zevklerinin vs. farklı olması gibi varlığı var kılan, varlığa hükmeden tek mutlak İrade'nin varlığının, kudretinin ve birliğinin delilidir. Cinsiyet farklılığı da dahil bu farklılıklar, ayrışmak için değil, tanışmak, tanış olmak, ünsiyet etmek, yaklaşmak, toplumsal varlığı ve dolayısıyla insani varlığı devam ettirmek içindir.

Toplum denilen varlığın devamını sağlaması, kadın ve erkek olarak iki farklı cinsiyet sahibi kişilerin varlığına bağlıdır. Bilim bu gerçekliğin dışında bir veri ve bulguya sahip değildir. O halde top-

lumsal hayatta herkes kendi cinsiyet özellikleriyle yaşar, toplumsal münasebetlerini kurar, toplumdaki görev ve sorumluluklarını adalet temelinde kadın ve erkek olarak, tabii ki her şeyden önce insan olarak yerine getirir. Kadın ve erkek, temel toplumsal kurum ve grup olarak ailede ve bütün toplumda kadın ve erkek olmaklığıyla varolur, varlık kazanırlar. Bu, hayatta her şeyde kadınlığı ve erkeklığı devreye sokmanın lazım geldiği anlamına gelmez. Adalet temelinde olması gerektiği zamanda, olması gerektiği yerde, olması gerektiği şekilde cinsiyetin, cinsiyet farklılığının gündeme gelmesi veya alınması, dikkate alınması demektir.

Kadın ve erkek olmak ontolojik olarak birinin diğerine üstün olması demek değildir. Bu insanlığın, insan olmanın, insan soyunun devamının zorunlu ve tabii bir şartıdır. Bu bağlamda kadın kadındır, erkek de erkektir. Kadının kadın olması, erkeğin erkek olması, hep birlikte bize insanı, insanlığı, toplumu, toplumsal hayatı, sevinci, üzüntüyü, mutluluğu, huzuru ve üzüntüyü verir. Bu durum, insanlığın, toplumsal hayatın varoluşsal bir boyutudur. Bunun dışındaki durumlar veya yaklaşımlar patolojidir. Eğer böyle bir patoloji savunulur veya yaşanırsa, bu olsa olsa patolojinin normalleştirilmesi olur.

Bütün bunlar dikkate alınarak denilebilir ki, toplumsal cinsiyet eşitliği ile, toplumsal hayatta kadın ve erkeğe sırf cinsiyet farklılıklarından dolayı ayrımcılık yapılmaması, kadın ve erkeğin sosyal haklara insan olarak adalet temelinde erişmede aynı olmaları kast edilirse, burada bir sorun görülmeyebilir. Fakat eğer bununla, cinsiyetlerin eşitlenmesi, önemsizleştirilmesi, cinsiyet farklılıklarının dikkate alınmaması, ailenin dağıtılması, tarumar edilmesi, toplumda patolojik cinsiyet ve cinselliklere meşruiyet tanınması, erkeğin kadın haline gelmesi ve kadının da erkek haline gelmesi, yani erkeğin kadınlaşması ve kadının da erkekleşmesine yol açan mekanizma ve ilişki sistemlerinin kurulması, kadınlık ve erkekliğin inkâr edilmesi kast edilirse, bu toplumsal cinsiyet eşitlik değil, olsa olsa tam tersine cinsiyet ayrımcılığı olur. İnsanı fitrat ve özünden kopararak, fitrat ve özüne yabancılaştırarak eşitlik olmaz, ayrımcılık olur.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini savunma, onu toplumda hakim hale getirmeyi ideoloji ve hayat tarzı haline getirme anlamında toplumsal cinsiyet eşitlikçiliği, Batı'daki bazı kadın hareketlerinin geldiği noktayı da düşünerek söylemek gerekirse, son belirtilen yabancılaşmaya yol açan bir akımdır. Bu eşitlikçilik, aslında cinsiyetleri sıfırlayarak insanlığı sıfırlamaktadır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitlikçiliği, aileye, toplumsal hayata büyük bir tehdittir. Toplumsal hayatın sağlıklı olarak devamı, böyle bir eşitlikçilik endüstrisi, yaklaşımı, stratejisi, ideolojisi, rejimi ve siyasetiyle mümkün değildir. Bu manada eşitlikçilik, bir yok oluş, bir kıyamet çağrısıdır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kimlik ve Bedenler

Toplumsal cinsiyet eşitliği, aslına bakarsanız, kadına da erkeğe de kendi asli bedenleri ve ruhlarıyla bakmayı, toplumsal hayatta kadının kadın olmak itibarıyla, erkeğin de erkek olmak itibarıyla, ama insan olarak var olmalarını yadsımayı ve bunun tersi bir durum yaratmayı ima eder, hatta kendi ortaya çıkış bağlamını düşünürseniz, doğrudan doğruya ifade eder. Bu yönüyle cinsiyet eşitliği ve eşitlikçiliği, doğrudan insan bedenini hedef alır ve bedenleri eşitleyerek tektipleştirir, bedenleri asli

özelliklerinden çıkarır. Dolayısıyla insanı toplumda, bir arada yaşadığı diğer insanların içinde kimliksizleştirir. Toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde cinsiyetler üzerinde oynamak, her toplumsal ortamda kurgulanan farklı cinsiyet yaratılarına, daha doğrusu cinsiyetsizliklere ve cinsiyet patolojilerine yol vermek, meşruiyet kazandırmaktır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçiliği ve Aile

Yukarıda da ifade edildiği üzere cinsiyete toplumsal temelde eşitlikçi yaklaşım, aile mefhumuna karşı konumlanan bir yaklaşımdır. Aile, böyle bir eşitlikçi yaklaşımda anlamını yitirir. Bu da eğitimin sonlandırılması veya anlamsızlaştırılması demektir. İnsanı insanıyetinden, kendi asli kimliğinden arındıran bir eğitim, eğitim değildir.

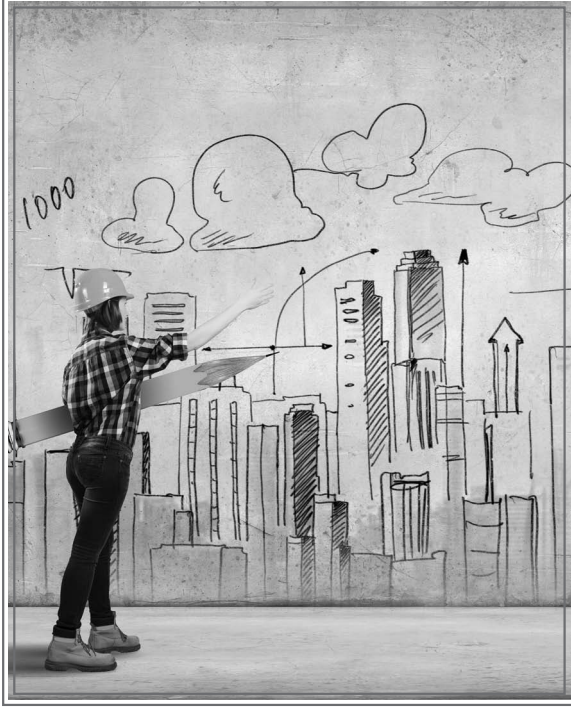
Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçiliğiyle İnsana Yapılan Ayrımcılık

Yukarıda ele alınan bütün boyutları düşündüğünde, genel olarak toplumda, özelde ise eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmak demek, insanlara ayrımcılık yapmak demek değil midir? İnsanı kendi kimliğinden, bedeninden, kadınlığından, erkekliğinden etme veya bunu meşrulaştırma, eşitlik mi yoksa ayrımcılık mı? Esasen bu bütün bir insanlığa karşı ayrımcılıktır.

Eğitim sistemi ve kurumu özelinde cinsiyet eşitlikçiliği, öğretici ve eğitimciler açısından da, eğitilen ve öğretilenler açısından da ayrımcılıktır. Bir öğrencinin cinsiyetini diğerinin cinsiyetiyle eşitlemek, ikisinin cinsiyetlerini dikkate almadan konumlandırmak, eğitime tâbi tutmak, ikisine de adaletsizliktir, haksızlıktır. Toplumsal anlamda patolojik cinsiyetleri dikkate almadan normal, sağlıklı cinslerle ve sağlıklı, anormal cinsleri aynı kategori içine koyup öyle eğitmek, esasen büyük bir adaletsizliktir, anlamsızlaştırıcıdır, ayrımcılıktır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçiliği ile Patolojinin Toplumda Egemen Kılınması

Cinsiyet temelinde toplumu eşitlemek, toplumsal hayatta cinsiyet eşitliğini savunmak, patolojiyi savunmak demek değil midir? Bunu eğitim-

de savunmak ve uygulamak, eğitimde patolojiyi egemen kılmak demektir. Kadın ve erkeğe eğitimin her aşamasında adalet temelinde kadın ve erkek olmalarını dikkate alarak yaklaşılmadığı zaman, değerler, değerler sistemi, ahlaki ilkeler, inanç sistemi, tarumar olur.

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçiliği/ Ayrımcılığı

Bütün bu hususlardan hareketle denilebilir ki toplumsal cinsiyet eşitlikçiliği, genel olarak toplumda olduğu gibi eğitimde de ayrımcılık anlamına gelir. Eğitimde görev alan aktörler, eşitlikçilik yaklaşımının geçerli olması halinde, özne olmaktan çıkar, nesneleşirler, kendilerine, bedenlerine, ruhlarına, toplumlarına, hatta tabiata, varlığa yabancılaşırlar. Öğretmen öğretmen olmaktan, öğrenci öğrenci olmaktan çıkar. Kız öğrenci diye bir mana kalmadığı gibi erkek öğrenci diye bir anlam da kalmaz. Böyle bir eşitlikçilik, yani ayrımcılık yaklaşımı, öğrenci ve öğretmendeki güzel, estetik, sanat ve edebiyat duygu ve yaklaşımı tersine çevirir, daha doğrusu anlamsızlaştırır.

Sonuç Yerine: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği mi Toplumsal Cinsiyet Adaleti mi?

Adaletin her şeyi yerli yerine koymak anlamına geldiği hatırlanırsa, mutlaka bir toplumsal cinsiyet vurgusu yapılacaktır, adaletle tamamlanmalı ve tanımlanmalıdır. Bu durumda toplumsal cinsiyet eşitliği değil, toplumsal cinsiyet adaleti demelidir. Varlıkta, özellikle toplumsal hayatta eşitlik, çoğu zaman adalet değil, adaletsizlik getirir. Varlık eşitlik üzere değil, farklılıklar üzerine kuruludur; dolayısıyla varlığa adaletle yaklaşmak, son tahlilde mutlaka öyle kullanacak ancak o takdirde, yani adaletle yaklaşarak eşitlik sağlanır.

Eğitimde cinsiyet farklılıklarına adaletle yaklaşmak, adalet üzere muamele etmek, öğretmen ve öğrencilerin daha sağlıklı eğitim faaliyeti yürütmelerini intaç eder. Özellikle öğretmen, nerede olursa olsun, nerede öğretmenlik yaparsa yapsın, öğrencisine adaletle yaklaşır. Öğrencisine adaletle yaklaşan öğretmen, onun cinsiyet farklılığı da dahil bütün kişilik ve kimlik özelliklerini dikkate alan öğretmendir. Bu öğretmen, eğitim sürecini adaletle takip ederek öğrencisini eğitimden yararlanmada ve başarı durumunu değerlendirmesinde diğer öğrencilerle aynı ölçülere, aynı ölçütlere dahil eder. Aksi halde bugün çoğu zaman olduğu gibi çok farklı durumlara sahip olan bütün öğrencileri, bu farklılıklarını dikkate almadan aynı sorumluluklardan sorumlu tutan patolojik bir eğitim sisteminin kurbanları olmaya devam ederiz.

Cinsiyeti, erkek ve kadın olmayı inkâr etmek, eşitlemek, toplumsal hayatta ve eğitimde cinsiyetlere adalet temelinde yaklaşmamak, liyakat, ehliyet, sadakat, güven, emanet yerine liyakatsizlikleri, ehliyetsizlikleri, sadakatsizlikleri, güvensizlikleri, ihanetleri ve dolayısıyla gayri meşrulukları, dengesizlikleri, haksızlıkları, zulümleri etkili kılar. Bu ise sağlıklı toplumsal münasebetleri, her şeyden önce aileyi bitirir. Ailenin bitmesi, insanlığın ve insanlığın bitmesi demektir.

Eğitim Felsefesi, Politikası ve Uygulamaları Bağlamında Cinsiyet Eğitliği

Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ
Fırat Üniversitesi Eğitim Fakóltesi

İnsan varlığı, kadın ve erkek cinsiyetinden müteşekkil bir topluluk/toplum oluşturur. Toplumu oluşturan kadın ve erkek birbirinden farklı mizaç ve tabiatta yaratılmıştır. Fitrî olarak doğuştan sahip olunan bu özellikler *cinsiyet* kavramı ile ifade edilir. Bu bağlamda cinsiyet kavramı; bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişıyi ayırt ettiren yaradılış özelliği (Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük) şeklinde tanımlanmaktadır. Doğuştan getirilen ya da fitrî özellikler seti olan cinsiyeti reddetmek akla ziyan bir bakış açısıdır. Fitrî olan cinsiyette cinslerin herhangi birine bir üstünlük verilmemiş, aksine kadın ve erkek cinsi birbirine denk olarak yaratılmıştır. Buna bağlı olarak, toplumda cinsiyet ayrımcılığı ya da cinsiyet eğitsizliği olgusunu dile getirenlerin itiraz ettikleri noktalar cinsiyetin kendisine değil, kadın cinsiyetine yönelik yapılan ayrımcı politikalar ve uygulama üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu bağlamda dile getirilen görüşler *toplumsal cinsiyet* kavramı ya da rolleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Temiz ve Cin (2017) toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarına bağlı olmaksızın kültürel, sosyal, ekonomik ve tarihi nedenlere dayalı olarak kadın ve erkeklere yüklenen rollerden ve sorumluluklardan oluştuğunu ifade etmektedir. Bu bakış açısına göre, cinsiyet, biyolojik bir olgu olmasına rağmen, toplumsal cinsiyet rolleri toplum tarafından kadın ve erkek bireylere öğretilir. Birey, toplum tarafından empoze edilen toplumsal cinsiyet rollerini çok küçük yaştan itibaren öğrenmeye başlar. Bebeklikten itibaren kız çocuklar için pembe, erkek çocuklar

için mavi rengin seçilmesi gibi kültürel kodların ileri yaşlarda kadın ve erkeklerin yeterlilikleri konusunda doğal olmayan ayrımlar oluşturduğu savunulmaktadır. Bu araştırmayı gerçekleştiren uzmanların ulaştıkları sonuçlar çarpıcı bir gerçekliği, başka bir deyişle doğru bilinen bir yanlışı ortaya koymaktadır. Zira, 152 okul öncesi öğretmeni üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmının sonuçlarına göre, okul öncesi eğitim öğretmenleri sınıflarında cinsiyetçi kalıp yargılara ve önyargılara yer vermektedirler. Bu bulgu, eğitim sürecinde cinsiyet eğitliğinin gözetildiğini ve ayrımcılık yapılmadığını göstermektedir.

Gözütok, Toraman ve Acar-Erdol'a (2017) göre, kadın ve erkeklere ait roller, normlar ile kadın ve erkek grupları arasındaki ilişkiler gibi niteliklerin sosyal yapılanması anlamını taşıyan *toplumsal cinsiyet*, sosyal olarak belirlenme, kültürden kültüre ve toplumdan topluma değişiklik gösterme yönünden evrensel bir olgu olan *cinsiyetten* farklı bir olgudur. Erkek ve kız çocukların öğrendikleri, toplumun cinsiyetlerine uygun bulduğu duygu, roller, davranış ve tutumlar arasındaki farklılıklar toplumsal cinsiyet farklılıklarını oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları toplumsal ve zamansal bağlama göre değişiklikler gösterir. Erkek öğrencilerin matematiğe ve fene kız öğrencilerden daha yetenekli olduğunun düşünülmesinin bu farklılıklara örnek gösterilebileceğini söyleyen bu yazarlar, araştırmaların bu düşünceyi doğrulamadığını ifade etmektedirler. Buna kanıt olarak, PISA 2003 ve 2012 sonuçlarında kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha başarılı, PISA 2015'de

ise erkeklerin kızlardan daha başarılı olmasını verilerle göstermektedirler. Hem PISA 2012'de hem de 2015'de kız öğrencilerin fen alanı puan ortalamaları erkek öğrencilerden yüksek çıkmıştır. 2012'de kız ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark varken, 2015'de istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Buradan hareketle toplumsal cinsiyet olgusunun varlığını ileri süren görüşlerin iyice irdelenmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında hazırlanan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013" başlıklı belgede eğitim ve istihdam politikaları açısından cinsiyet eşitliğine/eşitsizliğine yönelik önemli verilere ulaşmak mümkündür. Bu belgeye göre: "Çağımızda birçok ülke insan haklarından vazgeçilemeyeceği olgusunu benimsemiş durumdadır. Bu anlayışın emen olduğu ülkelerde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları; siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata katılmalarını artırmanın yolları aranmaktadır. Ancak insan hakları belgelerinde, uluslararası sözleşmelerde, ülkelerin yasalarında yer almasına rağmen bu anlayışın hayata geçtiğini söylemek pek mümkün görünmemektedir. Ülkemizde de kadın haklarının hayata geçirilebilmesi açısından uygulamada bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu bağlamda, kız çocuklarının okula kayıt ve devamlarının sağlanması, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi, istihdama ve yetki-karar alma süreçlerine eşit katılımı gibi alanlarda halen önemli sorunlar mevcuttur." Ancak bu belgenin yayımlanmasından bu yana 11 yıl geçtiğini göz önüne aldığımızda belgede belirtilen hususlardan bazılarının bugün için söz konusu olmadığı söylenebilir. Örneğin; kız çocuklarının okula kayıt ve devam durumları ile kadınların sağlık hizmetlerine erişebilme durumları 2008 yılından çok daha iyi durumdadır. Erkek ve kız çocukların okula kayıt ve devamları ile ilgili istatistiksel veriler ile konuya açıklık kazandırmaya çalışacağız.

Bu makalede ülkemizin eğitim felsefesinde, politikalarında ve uygulamalarında cinsiyet ayrımcılığının olup olmadığı resmi belgeler üzerinde yapılacak değerlendirmeler ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Eğitim Felsefesi

Ülkemizde, Anayasa ve yasalarla kadın-erkek eşitliğini güvence altına alınmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi öncelikli olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ulusal mevzuatına aktarması gereken kadın-erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri doğrultusunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir (Başbakanlık, 2008, 13).

Bir toplumun bütün kurumlarına yön gösteren temel hukuksal belge anayasadır. Ülkemizde, birçok değişiklikler yapılmasına rağmen, hâlâ 1982 Anayasası yürürlüktedir. Mevcut anayasanın 10. maddesi "Kanun önünde eşitlik" başlığını taşımakta; "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar." hükümlerini taşımaktadır.

Diğer bütün yasalar gibi, Anayasadan dayandığını alan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 4. maddesi, tıpkı Anayasanın 10. maddesi gibi genellik ve eşitliği vurgulamaktadır. Maddenin başlığı genellik ve eşitliktir. Madde metni "Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz." hükmünü içermektedir. Anayasanın 10. maddesi ve 1739 sayılı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 4. maddesi birlikte ele alınıp değerlendirildiğinde cinsiyet ayrımcılığının hem anayasal hem de yasal bir suç olduğu görülmektedir.

23 Ekim 2018 tarihinde açıklanan 2023 Eğitim Vizyonu belgesi incelendiğinde bu belgenin

bütün başlıklarında birey/fert kavramı üzerinde yoğunlaştığı, kadın ya da erkek cinsiyetine yönelik negatif ya da pozitif bir ayrımcılığın olmadığı rahatlıkla görülebilmektedir. Belgede yer verilen; 2023 eğitim vizyonu felsefesi, temel politika, içerik ve uygulama, okul gelişim modeli, öğrenme analitiği araçlarıyla veriye dayalı yönetim, ölçme ve değerlendirme, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi, teftiş ve kurumsal rehberlik hizmetleri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, özel eğitim, özel yetenek, yabancı dil eğitimi ve diğer başlıkların tamamında hem çalışanlar hem de öğrenciler açısından tam bir eşitlik ruhu ve felsefesi benimsenmiştir.

Bütün bu yasal dayanaklar, Türk milli eğitim sisteminde cinsiyet eşitsizlik ya da cinsel kayırmacılığının olmadığı göstermektedir. Eğitim felsefemizde kadınlara yönelik olumsuz bir bakış açısı yoktur ve kadın ile erkek cinsiyeti her açıdan eşit olarak kabul edilmektedir.

Eğitim ve Cinsiyet Eşitliği

Bir ülkenin refahı ve mutluluğu, başka faktörlerin yanında, söz konusu ülke halkının nitelikli ve sürekli eğitim almasına bağlıdır. Bilgi ve beceriler, bir ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına eklenen katma değerlerdir. Günümüzün dünyası bilgi tabanlı bir topluluktur ve rekabetin yoğunlaşmasıyla, eğitim hiçbir zaman olmadığı kadar önem kazanmıştır. Kadınların eğitim düzeyinin güçlendirilmesi, onların öz-gelişimine ve refahına katkıda bulunmakla beraber, Türkiye'nin ekonomik potansiyelini de arttırmakta ve aynı zamanda, kadınların küreselleşme sürecine katılmasını da kolaylaştırmaktadır. Bunların yanı sıra, eğitim sistemi toplumsal cinsiyet kalıplarının aşılmasında da önemli bir role sahiptir (Başbakanlık, 2008, 27).

Türkiye'de 2017-2018 öğretim yılında yaşlara ve cinsiyete göre net okullaşma oranları cinsiyet

açısından incelendiğinde bir eşitsizliğin olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. 6 ile 9 yaş aralığında kızlarda %98,42 erkeklerde %98,28 ve toplamda %98,35 okullaşma sağlanmıştır. 10 ile 13 yaş aralığında kızlarda %98,53 erkeklerde %98,71 ve toplamda %98,62 okullaşma sağlanmıştır. 14 ile 17 yaş aralığında ise kızlarda %87,15 erkeklerde %88,10 ve toplamda %87,64 okullaşma sağlanmıştır. İki cinsiyette de net okullaşma oranının yüzde yüze ulaşması en ideal olanıdır. Bu orana yaklaşılmasına rağmen ne erkeklerde ne de kızlarda bu ideal gerçekleşmemiştir. Ancak oranın çok düşük olduğu da söylenemez. Ama cinsiyet ayrımcılığı yapıldığı ya da cinsiyet eşitsizliği olduğu asla kabul edilemez.

Yaşlara göre kız ve erkek cinsiyetleri arasında, özellikle kızların aleyhinde, okullaşma oranının olmadığı bulgusu, eğitim seviyelerine göre okullaşma oranları tarafından da desteklenmektedir. Yine 2017-2018 MEB istatistikleri, ilk ve orta öğretimde okullaşma oranlarının kızlar ve erkekler arasında anlamlı düzeyde farklılaşmadığı açık bir şekilde göstermektedir. İlköğretimde (ilkokul+ortaokul) net okullaşma oranı

kızlarda %96,25, erkeklerde %95,99 ve ortalamada %96,12 şeklinde gerçekleşirken; ortaöğretimde okullaşma oranı kızlarda %83,39, erkeklerde %83,77 ve ortalamada %83,58 şeklinde gerçekleşmiştir.

İlk ve ortaöğretim düzeyinde okullaşma oranlarında kız ve erkek cinsiyeti arasında anlamlı bir farklılık bulunmamasına rağmen yükseköğretim düzeyinde okullaşma oranında erkeklerine lehine bir dengesizlik söz konusudur. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) güncel istatistikleri bu gerçeği ortaya koymaktadır. Bu verilere göre; önlisans düzeyinde eğitim görmekte olan erkeklerin sayısı 1.424.366, kızların sayısı 1.344.391; lisans düzeyinde eğitim gören erkeklerin sayısı 2.292.542 iken kızların sayısı 1.949.299'dur. Yüksek lisans düzeyinde eğitim

gören erkeklerin sayısı 275.781 iken kızların sayısı 178.892'dir. Doktora düzeyinde eğitim gören erkeklerin sayısı 54.613 iken kızların sayısı 4.487'dir. Yükseköğretimde öğrenim görenler erkeklerin sayılarının kızlardan daha yüksek olmasının nedeni cinsiyet ayrımcılığına dayandırmak akılcı bir yol olamaz. Zira Yükseköğretim Kurumları Sınavında alınan puanlarda bir denge olmasına rağmen kızların yükseköğretimi tercih etme oranları erkeklerle oranla daha düşük kalmaktadır. Bu durum pek çok nedene bağlanabilir ancak cinsiyet ayrımcılığına bağlanması önyargıdan öteye geçemez.

2018 yılında yapılan Yükseköğretim Kurumları Sınavında (YKS) kız ve erkek öğrencilerin aldığı puanlar incelendiğinde; hem sözel sayısal puan türünde erkek ve kız adayların yüzdeleri benzerlik göstermekle beraber iki cinsiyet grubunun farklılaştığı puan aralıklarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. 100-179 arası puanlarda erkeklerin oranı; 180-259 puanları arasında da kızların puanları daha yüksektir. Konuya açıklık kazandırması bakımından sayısal puanlara ait veriler grafikte yer almaktadır.

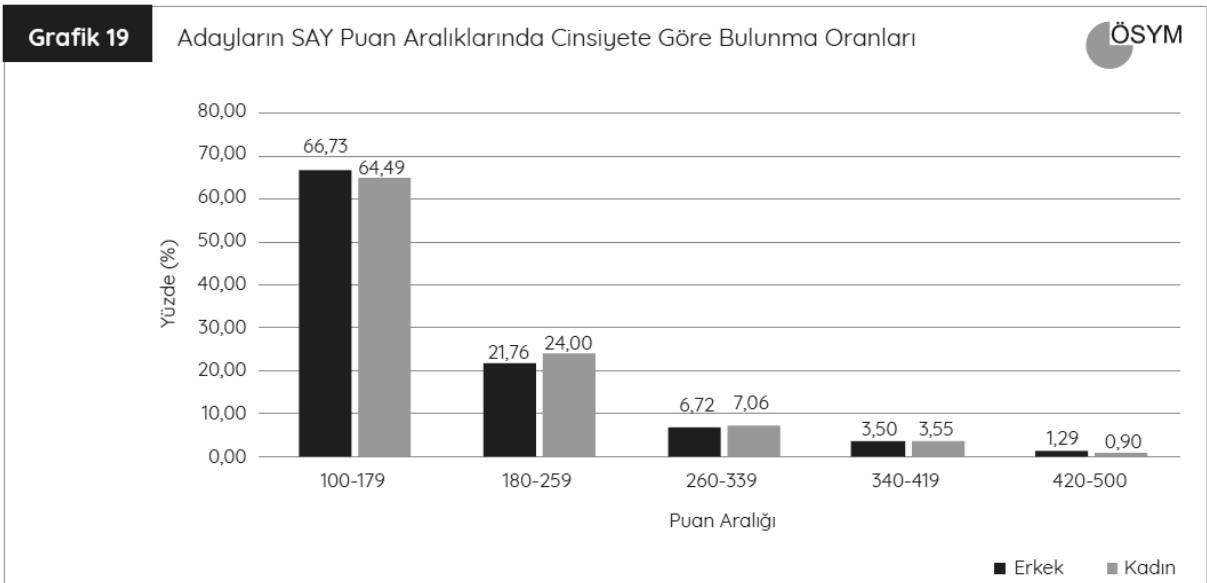
Kız ve erkek çocuklarının Yükseköğretim Kurumları Sınavında aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılıklar olmamasına rağmen, bir yükseköğretim kurumuna kayıt yaptıрма ve eğitime devam etmede erkekler daha istekli görünmektedir. Bu olgu, ailelerin kız çocuklarını yükseköğretime gönderme konusunda erkek öğrencilere nispeten daha gönülsüz olduklarını da göstermektedir.

Erkek çocukların ailenin ikamet ettiği yerleşim biriminin dışındaki bir yükseköğretim kurumuna gönderilmesinde fazla çekinceli olmayan ailelerin kız çocukları konusunda daha çekinceli olması bu durumu açıklaya yardımcı olabilir kanısındayız.

Cinsiyet ve İstihdam

Her işin ya da mesleğin kendisine özgü koşulları vardır ve bu koşullar bazen kadınların bazen de erkeklerin çalışmasına daha uygun olabilmektedir. Bütün çalışma alanlarında kadın ve erkeklerin istihdamını ele alıp incelemekten ziyade eğitim sektöründe kadın ve erkeklerin istihdam oranlarının makalenin odağı açısından daha etkili olacağını düşünerek konuya açıklık getirmek isabetli olacaktır. MEB istatistiklerine göre Türkiye genelinde 1.030.130 öğretmen istihdam edilmekte olup bu öğretmenlerin 991.433'ü kadrolu ve 38.697'si sözleşmelidir (www.meb.gov.tr). Öğretmenlerin yüzde 45,1'ini erkekler yüzde 54,9'unu da kadınlar oluşturmaktadır (www.trthaber.com). Bu oranlar, öğretmenliğin kadın mesleği olduğu yargısını doğrulayan bir kanıt niteliğindedir. Kadın fitratı, öğretmenlik mesleğini icra etmeye uygun olduğundan kadınların bu mesleği seçtikleri görülmektedir. Burada erkekler açısından bir cinsiyet eşitsizliğinden söz edebilmek mümkün değildir.

YÖK istatistikleri incelendiğinde öğretim elemanı toplam sayılarının cinsiyetler açısından farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Üniversitelerde görev yapmakta olan toplam akademisyen

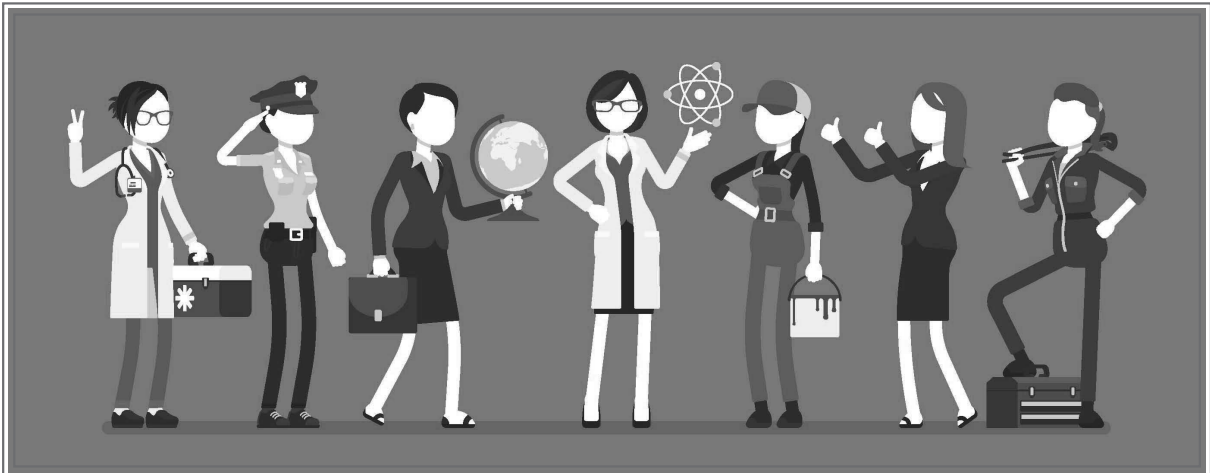
sayısı 139.787 olup toplam erkek sayısı 79.204 ve toplam kadın sayısı 60.583'tür. Öğretimüyesi yardımcılığı kadrosu olan görevlisi kadrolarında erkeklerin sayısı 15.173 iken kadınların sayısı 13.150 olmuştur. Araştırma görevlileri açısından ise kadın ile erkeklerin sayısı birbirine oldukça yakındır. Üniversitelerde çalışmakta olan toplam 44.403 araştırma görevlisinden erkek araştırma görevlisi sayısı 22.267 iken kadın araştırma görevlisi sayısı 22.136'dır. Akademisyenliğin ilk basamağını araştırma görevliliği kadrosu oluşturmaktadır. Özellikle bu kadroda çalışanların, dengede denebilecek şekilde, birbirine yakın sayıda olması gelecek on ya da yirmi yıl içerisinde cinsiyetler açısından bir denge oluşacağını güçlü bir delildir.

Sonuç

Birbirine denk olarak yaratılan ve birbirini tamamlayan erkek ve kadın arasında bir ayırım yapmak Yüce Yaratıcı'nın düzenine ve ilkelerine başkaldırdan farklı bir anlam taşımaz. Hilkat sırrına muhalif olan bu ayırımın dini bir kaynağını göstermek mümkün değildir. Yüce Kitabımızda kadının erkekten ayrıldığını gösterebilecek bir tek delil gösterilemez. Benzer şekilde, Peygamber Efendimizin gerek kendi hanımlarına ve kızlarına gerek diğer mümin kadınlara yönelik yaklaşımları, O'nun kadınlara büyük bir değer verdiğini ve onları Allah'ın bir emaneti olarak gördüğünü gözler önüne sermektedir. Kültürel olarak konuya yaklaşıldığında erkek ile kadın eşitliği açısından erkeklere yönelik bir kayırmanın zaman zaman yapıldığını söylemek mümkündür. Hatta bu ayırımın tarihin birçok devrinde yapıldığını gösteren delil-

lere ulaşmak mümkündür. İçinde bulunulan coğrafi ve toplumsal koşullar, kaba güç gerektirecek işlerin erkekler tarafından yapılmasını gerektirdiği durumlarda erkeklerin kadınlar üstünde bir hegemonya kurmalarına neden olmuştur denilebilir. Doğu kültürlerinde bundan kaynaklanan baskın bir erkek egemen özellik vardır. Bu kültürlerde erkek ailenin sahibi, koruyucusu, rızık temin edicisidir. Bundan dolayı kadına göre daha yüksek bir konuma sahip olarak düşünülmekte, onun yerine pek çok hayatî kararı verebilmektedir.

Geleneksel olarak doğulu bir kültüre sahip olan ülkemizde de erkek egemen bir sosyal yapının varlığı görmezlikten gelinemez. Ancak Türkiye'de eğitim felsefesi açısından kadın ile erkek arasında bir cinsiyet kayırmacılığı ya da ayrımcılığı söz konusu değildir. Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu ve yakın zamanda açıklanan 2023 Eğitim Vizyonu cinsiyet eşitliği minvalinde eğitim hizmetlerinde kadın ile erkek için tam eşitlik öngörmektedir. Eğitim hizmetlerinden yararlanmada grup ve sınıf farklılığı kadar cinsiyet açısından da tam anlamıyla bir eşitlik söz konusudur. Eğitim hizmetlerinin özelliklerine bazı okulların kızlara ya da erkeklere tahsis edilebilmesi mümkündür. Bu ise, eşitsizlikten ziyade eğitim hizmetinin doğasına uygunluk olarak açıklanabilir. Ancak 28 Şubat gibi darbeci / postmodern darbeci zihniyetler buna dahi tahammül edememiş, zamanla kız lisesi ya da erkek lisesi olarak açılan ve hâlâ aynı adı taşıyan okullar karma okullar haline getirilmiştir. Bugün adı "kız lisesi" ya da "erkek lisesi" olan okulların tamamına yakını her ikicins birden eğitim hizmeti sunmaktadır. Bununla birlikte, o meş'ur darbenin cebe-

rut etkilerinin egemen olduğu dönemlerde halk eğitim merkezleri tarafından sadece kadınlara yönelik yaygın eğitim hizmeti veren biçki-dikiş ve benzeri kurslara “karma eğitim” dayatmasından dolayı mutlaka bir ya da birkaç erkeğin kaydının yapılması zorunluluğu getirilmişti. Sadece kadınlara yönelik yayın eğitim hizmetlerinin verilmesi yıllarca engellenmiştir. Açıkçası kadınlara yönelik bir ayrımcılık eğitim felsefesi açısından asla söz konusu değilken darbeci yönetimler eşitlik adına her bir faaliyette erkekleri de kendi doğalarına aykırı olan etkinliklere katılmaya zorlamışlardır.

Eğitim uygulamaları açısından bakıldığında kız ya da erkek cinsiyetinin kayırılmasından ya da ayrımcı politikaların uygulanmasında söz edebilmek mümkün görünmemektedir. Şöyle ki; okulöncesi, temel eğitim ve ortaöğretim düzeyindeki okullara öğrenci kayıtlarında cinsiyet açısından bir ayrıştırma söz konusu değildir. Bununla birlikte, üniversiteyi geçişin ilk basamağı olan YKS elde edilen puanlar açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak kız öğrencilerin bir yükseköğretim kurumuna kayıt yaptırma ve devam etme oranları erkek öğrencilere nazaran daha düşüktür. Bu durumun pek çok neden bağlanması mümkün görünmektedir. Öncelikle, ailenin ekonomik durumunun elvermesi durumunda erkek çocuklarının yükseköğretime gönderilmesini kız çocuklarına göre daha fazla tercih ettiği düşünülebilir. Ardından, ailelerin özellikle kız çocuklarını kendi ikamet ettikleri yerlerin dışında bir yerde yükseköğretime gönderme konusunda daha tutucu oldukları söylenebilir. Bu tutumların sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve tarihi kökenleri de vardır. Üçüncü sırada, kız çocuklarının eğitim sonrasında istihdam imkânı ve ihtimali düşük olan bir yükseköğretimi tercih etmemelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Öğretmen ve akademisyen olarak görev yapmakta olanların cinsiyetleri göz önüne alındığında öğretmenlik mesleğini icra etmekte olan kadınların erkeklere nispeten oldukça yüksek olduğu müşahade edilmektedir. Bu durum, öğretmenlik mesleğinin kadının beklentilerine ve annelik rollerine olması ile açıklanabilir. Mesleğin ailenin, özellikle çocuklarının, sorumluluğunu taşımasına

engel olmaması, evine ve ailesine daha fazla zaman ayırmaya elverişli olması ve ekonomik yönden birçok meslekten daha iyi olması gibi nedenlerden dolayı kadınlar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Dünyanın diğer toplumlarında da benzer nedenlerden dolayı kadınlar tarafından daha çok tercih edilmesinden ötürü öğretmenlik “kadın mesleği” olarak anılmaktadır.

Akademisyenliği tercih eden ya da hal-i hazırda akademisyen olarak görevde yapmakta olan erkeklerin oranı kadınlardan daha yüksektir. Ancak akademisyenliğin ilk basamağı olan araştırma görevliliği kadrosunda çalışmakta olan erkek ve kadın sayıları denk denecek kadar birbirine yakındır ve yakın gelecekte erkeklerin lehine olan bu dengesizlik bozulacak gibi durmaktadır. Veriler, uzak olmayan bir gelecekte akademisyen erkekler ve akademisyen kadın arasında bir dengenin oluşacağına işaret etmektedir.

Son söz olarak kadın ve erkek birbirini tamamlayan ve birbirine denk aynı cinsin iki farklı cinsiyetini oluşturduğu için aralarında ayırım yapılamaz. Türkiye’nin eğitim felsefesi, politikaları ve uygulamaları tam eşitlikçi bir perspektiftedir.

Kaynaklar

- Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2008). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, 2008–2013. <https://www.bpwankara.org/cms-uploads/kadinin-statusu-gm-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planı.pdf>, erişim tarihi: 23.02.2019.
- Gözütok, D., Toraman, Ç. ve Acar-Erdol, T. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeğinin (TCEO) Geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1036-1048.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf erişim tarihi: 28.02.2019.
- Temiz, Z. ve Cin, F. M. (2017) Okul Öncesi Eğitimde Cinsiyet Eşitliği Üzerine Betimsel Bir Çalışma. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 940- 965.
- Vendrell, R., Capdevila, R., Dalmau, M., Geis, A., & Ciller, L. (2014). Descriptive study on gender equity in early childhood education in Catalonia, Spain. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(7), 279-290, <https://www.slideshare.net/miquimel/2014-05-descriptive-study-on-gender-equity-in-early-childhood-education-in-catalonia> erişim tarihi: 26.02.2019.
- <https://istatistik.yok.gov.tr/erişim tarihi 27.02.2019>
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c7fbf3f4a6727.93143786 erişim tarihi 06.03.2019
- <https://www.trthaber.com/haber/egitim/meb-ogrenci-ve-ogretmen-sayisini-acikladi-240037.html> erişim tarihi 06.03.2019

Eğitimde Cinsiyet Adaleti

Yakup YILDIZ

Eğitimci-Yazar, Tunceli İl Milli Eğitim Şube Müdürü

Eğitim ve İnsan

Eğitim, insanı bedensel, akli, ruhi ve entelektüel yönden geliştirme; bir ilişkiler ağı ortamında sosyalleştirme; millî kültür, evrensel değerler ve ahlaki erdemlerle donatma ve etkin bir hayat sürmesini sağlayacak bilgi ve beceriler kazandırma; hakikat arayışını teşvik etme çabalarının toplamıdır.

Eğitimin en genel amacı, insanların kendilerini tanıma ve gerçekleştirme ortamı oluşturma, hakikate ulaşmalarını teşvik etme, onların olgun, özgür ve mutlu olmalarını sağlamaktır. İnsanların eğitimi, bu genel amacın dışına taşarsa, eğitim faaliyetleri asli mecrasından çıkar diye düşünüyorum. Bu durumda eğitim amaç olmaktan çıkıp, araç haline gelir. Araç haline gelen eğitim, insanı eğitmez, öğretir.

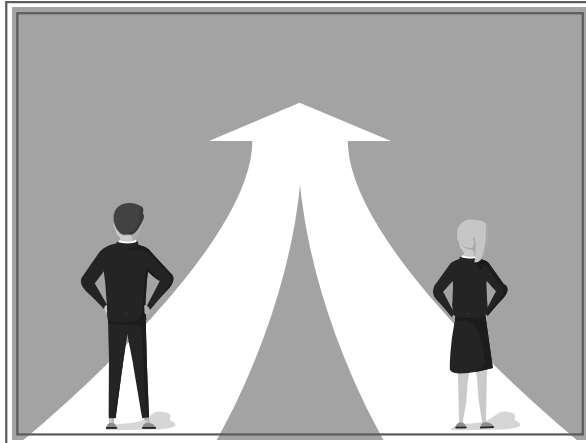
Eğitimin amacı konusunda çok farklı bakış açılarının olduğunu söylemek mümkündür. Âdeti her dünya görüşü kendi değerlerine uygun olan amaçları, eğitimde temel paradigma olarak belirlemiştir. Bu durum doğal olarak insana dair bakış açıları ve medeniyet tasavvuru hususunda farklılıkları gündeme getirmektedir.

Kanaatim odur ki, insan denilen mükemmel yarattığı en iyi bir şekilde tanımakla işe başlamak, insana/insanlara dair yapılacak tüm işlerde olduğu gibi eğitimde

de doğru sonuca ulaşmak gibi neticeleri getirir. Çünkü insan tam olarak tanınmadan ona dair alınan kararların bir tarafı eksik kalır. Bu hususta dile getirilen çok farklı tasavvurlar vardır. Her anlayışın eğitim tanımları farklı olduğu gibi, insana dair sayıltıları da farklı olmuştur. Bu konuda bakış açılarının farklı olması zenginlik olarak değerlendirilmelidir. Farklı bakış açılarından çıkan insana dair düşünceler, insanın müspet manada gelişimini sağlıyorsa insanın gelişimi noktasında sorun olmaz. Ancak insan fitratına ters yaklaşımlar eğitimde zenginlik değil fukaralaşma emaresidir. Şöyle ki, bizzat insan tarafından insana/insanlığa yüklenen manalar insanı kendisine yabancılaştırıyor, bu durum özelde insanın, genelde ise toplumun fitratını bozar. Bu durumda eğitim, insanı özgürleştiren değil tersine tutsaklaştıran bir araç haline gelmiş olur. Tarih bu durumun örnekleriyle doludur.

İnsan nedir? İnsan Kimdir? Yeryüzündeki gayesi nedir? Bu sorulara insan fitratına kulak vererek cevap vermeye çalışalım. İnsan: Konuşan, düşünen, eylemlerinden sorumlu olan, et, kemik, su ve

ruhtan oluşmuş bir varlıktır. Diğer canlılardan ayrılan en belirgin yönü, akletmesidir. İnsan, bazı filozofların iddia ettiği gibi ne bilinmeyen bir güç tarafında yeryüzüne fırlatılmış bir yabancı; ne de insandan daha güçlü bir yaratık tarafından tasarlanmış bir varlıktır. İnsan Allah'ın muradı

olup, O'nun yeryüzündeki halifesidir. Bu cümleden olarak insan yaratılmışların en şerefli olup, doğuştan doğal ve iyidir. Sonradan olumsuz bir müdahaleye maruz kalmadığı müddetçe bu iyiliği devam edecektir. Eğitimin temel amacı insanın bu iyilik durumunu bozmadan, özgür, olgun ve mutlu olmasına yardımcı olmaktır.

Mevalana, Mesnevi'sinin dördüncü cildinde Hz. Muhammed'in (S.A.V.) bir hadisini nakleder: Gerçekten de Yüce Allah melekleri yarattı, onlara akıl verdi; hayvanları yarattı onlara şehvet verdi; insanoğlunu yarattı, onlara akıl da verdi, şehvet de. Kim aklını şehvetine üstün tutarsa, meleklerden yücedir; şehveti aklından üstün olanlar ise hayvanlardan daha aşağıdır.

Hakikaten insan bedeni, irade ve nefsin mücadele ettiği bir alandır. İnsanın yaratılmışların en şerefli olarak varlığını sürdürmesi için, içinde var olan iyi duyguların nefis karşısında sürekli olarak güçlü kalmasını sağlamak gerekir. Bu da iradenin, deyim yerinde ise insanın beden ülkesinde iktidara getirilmesiyle mümkündür. Bu durumun gerçekleşmesi halinde insan içerisinde doğuştan var olan kötü duygular ya da nefis, olması gereken dairede kalır. Yani iradenin kontrolüne geçer. Bu süreci tamamlayan beşer "insan olmayı" başarmış demektir. Tersi durumunda insan, mükemmel insan (Ahseni Takvim) olmaktan çıkar kötü insan (Esfele Safilin) durumuna geçer. Bu cümleden hareketle eğitimin en önemli amaçlarından biri de "insanın içindeki iyi duyguları beden ülkesinde iktidara getirmektir" denebilir. Bu nedenle iradeyi güçlendirme ve nefsi tezkiye etme ilkesini esas alan bir eğitim programı insana çok şey katacak, erdeme ve doğru bilgiye ulaşmasını sağlayacaktır.

Eğitimde Cinsiyet Eşitliği mi Yoksa Cinsiyet Adaleti mi?

"İnsan" düşünen, fikir üreten, akleden ve iyi ile kötü işleri yapma istidadı olan canlıların ortak adıdır. İnsanlar, cinsiyet açısından kadın ve erkek olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Biyolojik açıdan cinsiyet ayrılığı herkesin kabul ettiği bir farklılıktır. Bu konuda bir fikir ayrılığı yoktur. Ancak toplumsal anlamda iki cins arasında eşitlik / eşitsizlik durumu noktasındaki görüş ayrılığının mazisi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların, beşerin cinsiyetine dayalı olan algısı kadın ve erkeklerin adeta tüm

yaşamını etkilemiştir. Şöyle ki: Kadın ve erkelerin aile içindeki konumu, eğitimi, kamusal alandaki rolü ve meslek seçimi hususunda "insan cinsiyetine dair algı" belirleyici olmuştur. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği / adaleti ise günümüzde hâlâ tartışılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği mi? Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı mı? Toplumsal cinsiyet adaleti mi? gibi tartışmaların gerek düşün dünyasında gerekse toplumda denge profiline ulaşmadığını söyleyebiliriz. Bu tartışmaların sebebi insanların cinsiyet farklılığına yüklediği anlam, toplumun kabul ettiği "kalıp değerler"le alakalı olduğunu düşünüyorum.

Bu hususta konumuzun tam anlaşılması için bazı kavramlara açıklık getirmek gerekir. Eşitlik: İki şeyin her iki yönden denk olması demektir. Adalet: Her hak sahibine hak ettiği hakkı vermektir. Mutlak eşitlik: Her şeyin her yönüyle birbirine aynı olmasıdır.

Yeryüzünün doğal işleyişi gözlemlendiğinde, adı geçen işleyişin eşitlik üzerine değil adalet üzerine olduğu görülecektir. Cenabı Hakk'ın şu alemdeki icraatı da eşitlik üzerine değil, adalet üzerine cereyan ediyor. İnsanlar arasında mutlak eşitlik olsaydı her şeyden önce anne, baba ve evlat kavramlarından söz edilebilir miydi? Bütün insanların bütün yönleriyle eşit olmaları halinde artık ortada toplum hayatı diye bir şey kalmazdı.

Eğitim temel bir insan hakkıdır. Bu hususta kadın ve erkek ayrımı olmamalıdır. Bu konuya eşitlikçi bir yaklaşımla bakmak gerekir. Ancak kadın ve erkeklerin eğitimi onların fitratlarına uygun bir şekilde yürümelidir. Yani eğitim hem kadınlara hem de erkeklere adil bir şekilde verilmelidir. Yoksa bireyin şahsiyet kazanması, toplumun ise cemiyet haline gelmesi oldukça zor olur. Eğitimde kadının ihmal edilmesi en yalın haliyle haksızlıktır. Toplumda sadece erkeklerin ön plana alınması ise toplumun inşasını sakatlamaktır. Çünkü bir toplumun kadınları eğitilmiş değilse neslin sağlıklı yetişmesi adeta imkânsızdır. Her annenin bir eğitimci ve her ana kucağının bir sınıf olduğunu kabul edersek konunun hassasiyeti daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta her iki cinse de fitratlarına uygun eğitim verilmesi "olmazsa olmaz" olmalıdır. Bu konuda ne cinsiyet ayrımcılığı ne de cinsiyet eşitliği olmalıdır. Olması gereken eğitimin cinsiyet adaleti şeklinde

verilmesidir. Bu durumun eğitim pedagojisindeki karşılığı "Fıtrata Göre Eğitim"dir.

Kadın ve erkeklerde duyguların dağılımı farklıdır. Kadınlarda sevgi, saygı ve his duyguları çok gelişmiştir. Bu duygular şahsiyetinde kendisini gösterir. Yani kadınların davranışlarında his ağır basmaktadır.

Bu duygular erkeklerde, kadınlara nispetle zayıftır. İşte bu tip özelliklerdendir ki kadın ve erkeklerin eşit imkânlarda ama farklı tercih imkânları verilen eğitime tabi tutulmaları, hem insani hem de pedagoji ilminin bir gereği olarak görülmelidir. Bu durum, onlardan birinin daha üstün olmasından meydana gelmiyor. Bu husus biyolojik ve psikolojik yapılarının bir gereğidir. Bu şekildeki yaklaşıma eğitimde cinsiyet adaleti denir. Bu konuda genel bir örnek verecek olursak:

İlkokul eğitimi, her iki cinse eşit şartlarda ama mahremiyet eğitimi bilinciyle verilmelidir. Ortaokulda bazı dersler cinsiyete göre tercihe bırakılmalıdır. Bu aşamadan sonra kadın ve erkeklerin başarabileceği ortak müfredatlar noktasında bir ayrıma gidilmemelidir. Ancak kadınların fıtrata uygun olan mesleklere bayanlar, erkeklerin başarılı olacağı mesleklere erkekler teşvik edilmelidir. Ayrıca ortaokul ve liselerde homojen sınıfların teşekkülü öğrencilerin tercihine bırakılmalıdır. Böylece kadının güçlü yönlerine göre eğitilmeleri; erkeklerin de baskın yönlerine göre eğitime tabi tutulmaları beraberinde başarıyı getirdiği gibi, toplumun işleyişini de kolaylaştırır.

Geçmişten günümüze kadarki eğitim tarihine bakıldığında kadınlardan yana cinsiyet ayrımcılığı yapıldığına tanık olmaktadır. Bu durum, toplumun kalıp değerlerin etkisinde kalınmasının bir sonucudur. Çünkü ne eğitim bilimleri, ne İslam'ın evrensel mesajı eğitimde cinsiyet ayrımcılığının yapılmasını kabul etmez. Yani ne din ne de bilim cinsiyet ayrımcılığını kabul etmez. Bu konuda İslami eğitime bakıldığında kadının hiçbir zaman eğitim halkasının dışında kabul edilmediğini, tam tersine teşvik edildiğini görmekteyiz. Ancak batı medeniyetinin eğitim algısı ve yönteminin dışında bir yaklaşım sergilendiğini görmekteyiz. Bu farklılık İslami eğitimde fıtrata uygunluk, modern batı eğitim sisteminde fıtrata aykırılık dikkat çekmektedir.

Şimdi cinsiyet ayrımcılığı ve yansımaları noktasında geçmişe bakmaya çalışalım.

Cahiliye Döneminde Cinsiyet Ayrımcılığı

İslami araştırmalarda genellikle Cahiliye döneminden başlamak bir gelenek olmuştur. Hz. Ömer'in "*Cahiliyeyi bilmeyen İslam'ı bilmez*" şeklinde rivayet edilen sözü de bu geleneğin ne kadar isabetli bir çalışma yöntemi olduğunu göstermektedir. Arapların cahiliye dönemindeki aile yapısının ortaya konulması ve İslam'ın doğuş yeri olan Arabistan'daki durum, İslam'ın gerçekleştirdiği dönüşümü ve değişimi kavrayabilmek, onunla birlikte kadının konumunda ne gibi değişiklikler olduğunu fark edebilmemizi ve anlayabilmemizi sağlaması bakımından gerekli olmaktadır. Arap toplumu, hem İslam'ın içinde doğup yayıldığı hem de cinsiyet ayrımcılığı konusundaki ilk İslami yorum ve uygulamaların yapıldığı çevre olması açısından önemlidir. Kadınların erkek merkezli cahiliye toplumu içinde ikinci derecede bir yere sahip olduklarını söylememiz yanlış olmaz. Bunda büyük çoğunluğu itibarıyla göçebe bir hayat sürmenin de rolü vardır. Çöl şartları içinde sık sık yer değiştirmek zorunda kalan, zaman zaman diğer kabilelere baskın yapma ve ganimet elde etme mecburiyetinde bulunan göçebe kabilelerin yaşantısında muharip sınıftan olmayan ve daha ziyade tüketici olarak görülen kadının ikinci derecede bir role sahip olması şaşırtıcı değildir. Bu konum bazen kadınların hayatını bile önemsiz hale getirmiştir. Kız çocuklarının ailenin ve kabilenin imkânlarını tüketmesinin önüne geçmek ya da kabileler arasındaki baskınlarda yabancıların eline geçmesinin vereceği utançtan kurtulmak için nadiren de olsa kendi ailesi tarafından öldürülmesi de bunun bir kanıtını teşkil eder.

Bu sebeplerden başka Arap insanı kız çocuğunun doğmasını uğursuzluk saydığından, bazı kabileler onun doğumundan utanç duyduğu için, kimi de fakirlik sebebiyle onu diri olarak toprağa gömerlerdi. Onlara göre Allah, bir aileye kız çocuğu nasip etmişse, o Allah'ın bir lütfu olarak değil gazabı olarak algılanırdı. Hatta hamile bir Arap kadınının doğumuna yakın zamanlarda gözlerinin önüne bir çukur kazılır, şayet doğan çocuk kız ise bu çukur o çocuğun mezarı olurdu.

İslam öncesi Arap Yarımadası'nda yaşama hakkı elinden alınan kadınların sosyal hayatta birçok hakkı kısıtlanmıştı. Toplumda pek değerleri yoktu. Genelde mirastan mahrum edilir, evliliğine ailesi

karar verirdi. Boşanma hakkı hiçbir kurala bağlı olmaksızın erkeğe aitti. Eğitim hakkı ise doğal olarak hiç kimsenin gündeminde değildi. Eğitim sadece bazı saygın ailelerin erkeklerine verilirdi.

Aynı şekilde tarihte kadının doğuştan “eksik insan” olduğunu iddia ederek onu rasyonel akıl yürütme alanının dışına atan Aristoteles’te ve onun görüşlerini devralarak daha da derinleştiren Yahudi ve Hıristiyan toplumlarda kadın “kötülüklerin kapısı, insanın cennetten kovulmasına sebep olan şeytanın arkadaşı ve insan olup olmadığı bile tartışmalı bulunan bir yaratık” olarak değerlendirilmiştir. Bu anlayışa göre, Adem’in cennetten çıkarılmasından Havva ve onun şahsında tüm dünya kadınları sorumludur. Adem’in yasak ağacın meyvesinden yemesine Havva’nın sebep olduğu iddiasıyla Adem masum sayılmış, Havva ise günahkar kabul edilmiştir.

Modern batı toplumunun özgürlük adı altında kadını esarete mahkûm ettiğini söylersek mübalağa olmaz diye düşünüyorum. Şöyle ki: Kapitalizm kadının cazibeliğini ön plana alarak adeta bir meta gibi kullanmaya çalışmış, kominizim ise eşitlik adı altında onu kaldıramayacağı yükün altına koymuştur. Dolayısıyla her iki durumda da adalet sınırlarının zorlayıcılığı söz konusu olmuştur. Bu zaman kesitini de cahiliye olarak kabul etmek gerekir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi cahiliye döneminde eğitimde kadın erkek eşitliğinden bahsetmek mümkün değildir. Derin bir cinsiyet ayrımcılığı söz konusuydu.

İslam’ın Doğuşundan Sonra Toplumda Cinsiyet Adaletinin Tesisi

İslamiyet’in doğuşundan önce gerek yönetimde, gerek ekonomik nimetlerin paylaşımında, gerek sosyal yapının inşasında belirleyici unsur adalet değil, güçtü. Bu durum kadın erkek algısında da belirgin bir şekilde varlığını göstermekteydi. Fiziki olarak erkeğin güçlü oluşu onu toplumun inşasında oyun kurucu haline getirmiştir. Gücün oluşturduğu paradigma öyle bir hal almıştı ki, maddi anlamda güçlü olmayanların ne itibarı ne de etkinliği olmaktadır. Güçsüz olanların bir hakkı vardı: Güçsüzlere hizmet etmek. Bu hususta kadın erkek ilişkileri açısından bakıldığında durum daha vahim bir boyuttaydı. Bu husustaki vahameti çar-

pıcı bir şekilde anlamak için Kur’an-ı Kerim’den bir ayete kulak verelim:

“Onlardan birine bir kız evladının doğumu haber verildiğinde, keder ve hayal kırıklığını saklamaya çalışırken yüzü kapkara kesilir; utancından insanlardan gizlenir ve o çocuğu utanç içinde hanesinde tutsun mu yoksa toprağa mı atsın diye düşünür durur. Onların hükmü ne de kötüdür (Nahl:59).

Kur’an her şeyden önce bütün toplumlarda var olan bir uzlaşmaz karşıtlığı içerisindeki kadın/erkek diyalektiğini, toplumdaki kadınlık ve erkeklik kalıplarını belirleyen sembollerin neden oldukları hiyerarşik / eşitsiz ilişkileri yıkmak için kadını, kadın-erkek ikilemine indirgemeksizin insan olması temelinde ele alır. Kadın ve erkek yaratılış niteliklerini dikkate alarak hak ve sorumlulukları belirler. Bireysel ve sosyal kimliğine vurgu yaparak toplumsal değişimin ve istikrarın belirleyici kutuplarından biri kılar.

Kur’an’ın kadına cinsiyet ayrımcılığı noktasında bakmadığı aşağıdaki ayetlerden de anlaşılmaktadır. İslam, kadın ve erkeği birbirinin tıpkısı olan bir cins değil, eşit ilişkilere sahip, iki farklı cins olarak görmektedir. Eşitlikçi anlayışı belirleyen Kur’an, cinsler arasındaki farklılıkları görmezden gelmediği gibi bu farklılıkları bir cinsin diğerine üstünlüğü sağlayan özellikler olarak telaki etmeyerek, cinslerin birbirlerinin eksikliğini tamamladığını ve her birinin farklı özelliklerinin kendi içerisinde değerli olduğunu savunan “tamamlayıcılık” yaklaşımlarını birlikte ortaya koyarak o dönemde var olan ataerkil geleneği yıkmaya ve bir insan varlığı olarak kadına adalet çerçevesi içerisinde özerklik/öznellik vermeye çalıştığını anlamaktayız.

“Ey insanlar, sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız takvaca üstün olanınızdır (Hucurat:13).

Yukarıdaki ayetlere genel olarak bakıldığında Kur’an, kadının tinselliğini, zihinsel yaşamını, dünya kurucu fiziksel etkinliğini zorunlu olarak engellediği bir kültürü eleştirerek kadınlar için anlam dünyaları inşa etmeye çalışmaktadır. Kur’an her şeyden önce erkeklerin kendilerini egemen özne olarak olumlamalarını sağlayan biyolojik ayrıcalıklara karşılık, kadınların biyolojik özelliklerini de sıralayarak kadın ve erkeğin birlikte var olduklarını söylemektedir.

Ayrıca dinî ve hukuki açıdan kadın ve erkek aynı haklar ve imtiyazlara muhatap olmasına rağmen, cinsler arasında mutlak bir eşitlikten söz edebilmek mümkün değildir. Kadınlar erkeklerden farklı olarak fiziki, psikolojik ve biyolojik yapıya sahiptir. İslam her cinse ait olan ayırt edici fonksiyonları ve farklılaştırıcı rolleri, cinsler arasındaki bu farklılıkları düşünerek tayin etmiştir. İslam, fitrata ters düşmeden eşitliğin mümkün olduğu yerde iki cins arasında eşitlik kurar ve yine fitrata uygun olmayan durumda iki cinsin arasını ayırır. Bu durum cinsler arasındaki farklılıkları esas alarak cinsiyet adaleti sağlamaya yönelik bir yaklaşımdır.

Cahiliye dönemiyle kıyas yapıldığında kadınların İslamiyet'in gelmesiyle birlikte olması gereken konuma geldikleri, şahsiyet kazandıkları ve tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da erkeklerle eşit muameleye tabi olma sürecine girdikleri söylenebilir.

Bu noktada İslam dünyasında kadın ve erkeklerin eğitim seviyesine bakıldığında erkeklerin eğitimde daha önde olması durumu ne ile açıklanabilir: Kur'an ve Hadislerin toplumun baskın değerleri gölgesinde yorumlanması ile ancak açıklanabilir. Bu nedenle İslam'ın cinsiyete göre eğitim anlayışıyla, bu konuda bazı Müslümanların yaptıkları bazı hatalı uygulamalarını ayrı tutmak gerekir.

İslam tarihinde asrısaaetten sonra İslam'ın kabul etmediği uygulamaların toplumsal hayatta yeniden hayat bulmasından sonra kadınlara yönelik adaletsiz uygulamalar tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. İslam bu durumlara cahiliye adetleri gözüyle bakmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

İnsanlar kullanılmaya hazır olmayan ham kabiliyetlerle dünyaya gelir. Bu sebeple insanın eğitime her zaman ihtiyacı vardır. Çünkü insanın bir taraftan yaratılış gereği doğuştan itibaren uzun bir süre başkalarının bakım ve ihtimamına muhtaç olması, diğer taraftan da eğitime yetenekli olması, böyle bir ihtiyacı doğurmuştur.

Eğitim kadın ve erkekler için bir haktır. Bu konuda hiç kimse eğitim hakkından mahrum bırakılamaz. Bu konuda gerek İslam ve gerekse sonra-

dan tesis edilen uluslararası bildirge ve anlaşmalar bu hakkı vazgeçilmez, devredilmez ve dokunulmaz olarak değerlendirmişlerdir.

Toplum cinsiyet açısından kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Kadın ve erkek insan olarak eşit haklara sahiptirler. Cinsiyet açısından yapılarının farklı olması bir eşitsizlik değildir. Tersine kadın ve erkeklerin birbirlerini tamamlayıcı unsurları olarak kabul edilmelidir.

Eğitim bir insan hakkıdır. Erkek ve kadınlar fitratlarına uygun bir eğitime tabi tutulmalıdırlar. Bu hususta kadın ne bir meta, ne bir reklam aracı ne de erkeklerle aynı işleri yapmaya zorlanan bir varlık olarak değerlendirilmelidir. Fitratlarına uygun doğal iş bölümüne tabi olmaları teşvik edilmeleri, eğitimleri de güçlü yönleri ön planda tutularak gerçekleştirilmelidir. Kadın ve erkeklerin doğuştan var olan güçlü ve zayıf yönlerinin göz önünde bulundurularak eğitilmeleri "Fitrata Dayalı Eğitim" olarak değerlendirilmelidir. Bunun hayat bulması durumunda toplumun işleyişi kolaylaşır, başarı kaçınılmaz olur.

Tarihte eğitim faaliyetlerinde kadınlara yönelik ayrımcılığın yapılması en basit haliyle hukuksuzluktur. Bu haksızlığı temel alarak feminizm hareketinin hortlaması ne kadar yanlış ise, eğitimde cinsiyet adaletinde gecikme de en basit haliyle zülümdür. Eşitlikçi yaklaşım hukukta, adalet ise uygulamada olmalıdır.

İlkokul eğitimi, her iki cinse eşit şartlarda ama mahremiyet eğitimi bilinciyle verilmelidir. Ortaokulda bazı dersler cinsiyete göre tercihe bırakılmalıdır. Bu aşamadan sonra kadın ve erkeklerin başarabileceği ortak müfredatlar noktasında bir ayrıma gidilmemelidir. Ancak kadınların fitratına uygun olan mesleklere bayanlar, erkeklerin başarılı olacağı mesleklere erkekler teşvik edilmelidir. Ayrıca ortaokul ve liselerde homojen sınıfların teşekkülü hususunda öğrencilere tercih hakkı verilmelidir. Böylece kadınların güçlü yönlerine göre eğitilmeleri; erkeklerin de baskın yönlerine göre eğitime tabi tutulmaları beraberinde başarıyı getirdiği gibi, toplumun işleyişini de kolaylaştırır. Okullar bu anlayışa göre dizayn edilmeli, öğretmen ve eğitim yöneticileri bu ruha göre yetiştirilmelidir.

Türkiye’de Kadının Mesleki Eğitimdeki Yeri ve Önemi

Doç. Dr. İbrahim Yaşar KAZU
Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Giriş

Kadınlar insanlık tarihi boyunca farklı ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Öncelikle cinsiyet ve kadının toplumdaki yeri ve rolü hakkında bilgi verilmesi gerekir. Cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek olarak gösterdiği, genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerdir. Daha sonra ise toplumsal cinsiyetten bahsetmek gerekir. Toplumsal cinsiyet ise, kadın ve erkeğin sosyal olarak belirlenmiş sorumluluklarını ve rollerini belirtir. Yüzyıllardır süregelen bu işbölümü, kadının evi ve özel hayatı ile sınırlı kalmış ayrıca kadını ekonomik olarak erkeğe bağımlı kılmıştır. Erkek de ekonomik olarak daha üretken hale getirilmiş ve toplumsal değer kazanmıştır. Ancak günümüzde ise toplumsal değişim ve gelişim ile beraber erkeklerin ve kadınların toplumsal rolleri konusundaki beklentiler gitgide birbirlerinden daha az ayrılmakta, ayrıca birbirlerine yaklaşmaktadır. Toplumsal hayatta ailelerin

küçülmesi, çocukların okul öncesi çağda bakımını üstlenen toplumsal kurumların sayılarının artması ve bu kurumların hizmetlerinin geliştirilmesi, çalışma hayatındaki kadınların sayılarının artması geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerinin ve sorumluluklarının geçerliliklerini yitirmesinde etkili olmaktadır (Karcioğlu ve Leblebici, 2014).

Kadınlar, insanlık tarihi boyunca zamanın şartlarına göre ve değişen statülerde farklı ekonomik faaliyetlere katılmışlardır. Bu süreçte sanayi devrimi kadının işgücü piyasasındaki konumunun ve statüsünün belirlenmesinde önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Bu dönem ve sonrasında meydana gelen teknolojik, ekonomik ve toplumsal değişiklikler kadınlara annelik ve ev kadınlığı rollerinin dışında ekonomik faaliyetlere bir ücret karşılığı daha fazla katılma imkânı sağlamış ve “*ücretli kadın işgücü*” kavramının doğmasını sağlamıştır. Kadın açısından ücret önemli bir kavramdır. Bu ücret kadının toplum içinde görünür olmasını ve birey olmasını sağlayan ve kadına her alanda eşit davranılmasına imkân tanıyan bir kavramdır. Ayrıca, ekonomik faaliyete katılan ve katılmayan kadın ayrımı, gelişen ücretli kadın işgücü tanımı ile daha da belirginleşmiştir. Kadınlar ülke nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturur, bundan dolayı ülkelerin kalkınmasında rol oynayan önemli kaynakların başında gelmektedirler. Kadınların günümüzde işgücü piyasasına katılımları olmadan ülkelerin dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma sürecine dâhil olamayacakları aşikârdır. Kadınların çalışma hayatına katılımının artması, ekonomik büyümeyi arttırırken kadının toplum

ve aile içindeki statüsünü de olumlu yönde etkileyerek ülkenin sosyal ve kültürel gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır (Parlaktuna, 2010).

Osmanlı'da kadınların çalışma hayatına girmelerinde, erkeklerin savaştan dolayı cepheye gitmelerinin yanı sıra yoksulluk, kısmi reformlar ve toplumda yaygınlaşan eşitlik fikrinin de önemli derecede etkisi olmuştur (Kalan, 1998). Osmanlı döneminde kadınların çalışma hayatına girmesi Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde olmuştur. 1842'de Ebe Okulu, 1869'da İnas Sanayi Mektebi (Kız Sanat Okulu) ve 1870'de Kız Öğretmen Okulu kadınlara eğitim vermeye başlamıştır. 1922 yılında tıp fakültelerinde kız öğrencilerinin kabulüne başlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise yapılan reformlar ve değişiklikler ile kadın meslek sahibi olarak ev dışında ve toplumun kalkınmasında doğrudan söz sahibi olmuştur. 3 Mart 1924'te çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadın eşit öğrenim hakkını elde etmiş, 4 Mart 1926 Medeni Kanunu ile kadın-erkek hakları arasında denge kurulmaya çalışılmış, 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiş ve 1935 seçimlerinde kadınlar milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. Çalışan kadınların oranı 1936 yılında İş Kanunu ile çalışma hayatında yapılan yeni düzenlemeler ile artmıştır (Karcioğlu ve Leblebici, 2014). Türkiye'de sanayileşme süreci 1950 yılından itibaren arttıkça kadınların çalışma hayatındaki oranı da artmıştır (Kırkpınar, 1998). Görüldüğü gibi kadının tarım ve el sanatları dışındaki çalışma hayatında yerini alması ancak II. Dünya Savaşı sonrası başlayıp, planlı dönemde hız kazanan sanayileşme hamlesinin doğurduğu iç göç dalgası ile olmuştur. Türkiye'de eğitim seviyeleri gün geçtikçe yükselen kadınlar öğretmenlik, mühendislik, avukatlık öğretim üyeliği gibi mesleklerde giderek artan oranlarda yerlerini almışlardır. Ülkemizde kadınlar görünür olmaya ve daha önce bulunmadıkları alanlarda kendilerini göstermeye işgücüne katılmalarını artırarak kavuşmuşlardır. Tüm geleneksel sosyo-kültürel engellere rağmen, bir ülkenin tarihinde pek de uzun sayılmayacak bir sürede önemli aşamalar kaydetmişlerdir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra, geleneksel perspektiften erkeğe özgü olarak nitelenen pek çok işte örneğin, girişimcilik, yöneticilik, turizmci, reklamcılık, bankacılık, sigortacılık

vb. alanlarda yer almışlardır (Önder, 2013; Gelişli, 2014).

Türkiye'de; son yıllarda bu yönde izlenen politikalar ve yürütülen çalışmalar, kadın istihdamını ve kadınların işgücüne katılım oranlarını yükseltmiştir. Ülkemizde kadının mevcut durumunun analiz edilmesi, kadın istihdamının önündeki engeller ve söz konusu engellere ilişkin geliştirilecek çözüm önerileri konularında bir incelemenin yapılması, büyük önem arz etmektedir. Bu çalışma, kadın istihdamı alanında yaşanan sorunlara ve çözüm önerilerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Kadınlara İlişkin Genel Veriler

Kadınların eğitime yapılan yatırım toplumun geleceğinin garanti altına alınması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı kız çocuklarının eğitimi tüm dünyada ve ülkemizde üzerinde dikkatle durduğu önemli bir konudur. Eğitim düzeyi düşük olan özgüveni yetersiz, toplumda birey olabilme niteliklerinden yoksun kadın geleceğin neslini yetiştiren bir anne olarak zaafiyetler gösterebilir. Bu bakımdan ilk olarak kızların eğitiminden başlayarak, genel olarak kadının eğitime ve meslek sahibi olarak toplumsal işbölümüne katılmasını sağlamaya çalışmak öncelikli olarak ele alınması gereken önemli bir konudur. Bu açıdan bakıldığında zaman ilk olarak kadına yönelik mevcut durumu ortaya koyacak genel verileri incelemekte yarar vardır (Taşpınar, 2014).

Buna göre temel bulgular şöyle özetlenebilir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018):

- Türkiye'de 2018 yılında, erkek nüfus 41 milyon 139 bin 980 kişi olurken kadın nüfus 40 milyon 863 bin 902 kişi oldu. Diğer bir ifadeyle; nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır.
- Okuma yazma bilmeyenlerin %15,3'ü erkek (359534) ve %84,7'si kadın (1977313)'dir. Bu oranlara bakıldığında zaman okuma yazma bilmeyen her yedi kişiden altısının kadın olduğu belirlenmiştir.
- Yükseköğretimde cinsiyete göre erkek öğrenci sayısı (2964442) kadın öğrenci sayısından (2508079) fazladır.

- Yükseköğretimde cinsiyete göre erkek öğretim elamanı sayısı (81504) kadın öğretim elamanı sayısından (60933) fazladır. Yıllara göre kadın öğretim elamanı sayısında artış olmuştur.
- Kadınlar erkeklerden daha az kazanmaktadır.
- Kadınlar erkeklere göre Dünya'daki gelirin az bir kısmını alabilmektedir.

Bu verilere bakıldığında ilk olarak kadınların en temel hakkı olan eğitim olanaklarından yeteri düzeyde faydalanamadıkları görülmüştür. Kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklere göre; daha çok tarım sektöründe çalıştıkları ve ekonomik gelirlerinin de düşük olduğu belirlenmiştir.

Dünyada Kadınların İşgücüne Katılma Oranı

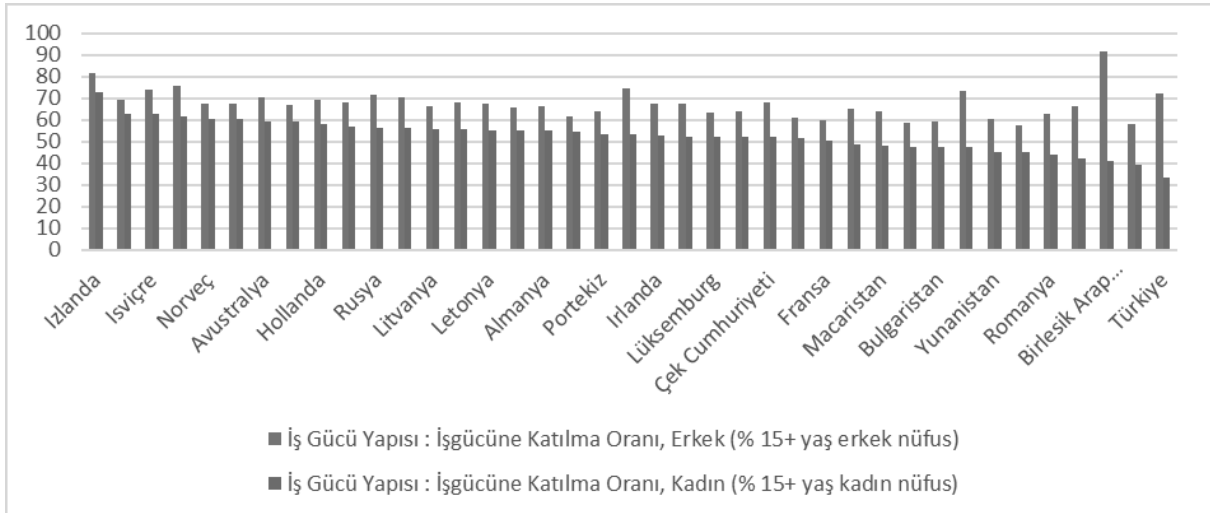
Belirli bir yaş ve cinsiyetteki kişinin işgücünde olma ihtimaline işgücüne katılma oranı denir. İşgücüne katılma oranı önemli bir kavramdır. Ekonomi politikalarının uygulanmasında, bireylerin işgücüne katılma kararlarını yansıtan bu oran, dikkate alınan temel ve önemli göstergelerden biridir. İşgücüne katılma oranı, işgücünün tam istihdamını sağlamaya yönelik politikaları oluşturup uygulamak için toplumda kaç kişinin çalışmak istediğinin bilinmesini sağlamaktadır (Lordoğlu ve Kaplan, 2005). İşgücüne katılma oranının düşüklüğü, işgücü piyasasına dâhil olmayan önemli bir

kesimin varlığını gösterir. İşgücüne katılma oranının artması üretken toplumsal kesimin artması, bu oranın düşmesi ise üretken toplumsal kesimin daralması anlamına gelmektedir (Akgeyik, 2004).

Avrupa ülkelerinde özellikle 1980'lerden itibaren artmakta olan işsizlikle mücadele etme konusunda izlenen stratejilerden biri de işgücü piyasasının esnekleştirilmesi ve özellikle part-time gibi esnek çalışma modellerinin yaygınlaşmasıdır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası dönem ile 1980'ler arasında Batı Avrupa ülkelerinde görülen genel eğilim; giderek yaşanan nüfus, uzun dönemli işsizlik, artan genç işsizliği, yetersiz istihdam seviyesi, fırsat eşitsizliği ve sosyal güvenlik ödemelerinden her geçen gün daha fazla kişinin yararlanma isteğidir. 1970'lerde ortaya çıkan iktisadi krizle doğrudan bağlantılı olarak üretim modelleri ve istihdam rejimleri de büyük değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliğin işgücü piyasasındaki en önemli yansıması işgücü piyasasının esnekleştirilmesidir (Metin ve Kariman, 2013).

Dünyada kadınların işgücüne katılım oranlarının genelde birçok ülkede düşük olduğu bilinmektedir. Bu konudaki bulgulara Şekil 1'de yer verilmektedir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi 2017 yılı verilerine göre karşılaştırılan bütün ülkelerde kadınların işgücüne katılma oranlarının erkeklerin işgücüne katılma oranlarından düşük olduğu görülmektedir. Erkeklerde en yüksek işgücüne katılım oranı

Şekil 1. Dünya'da Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı (TÜİK İstatistik Göstergeler, 2018).

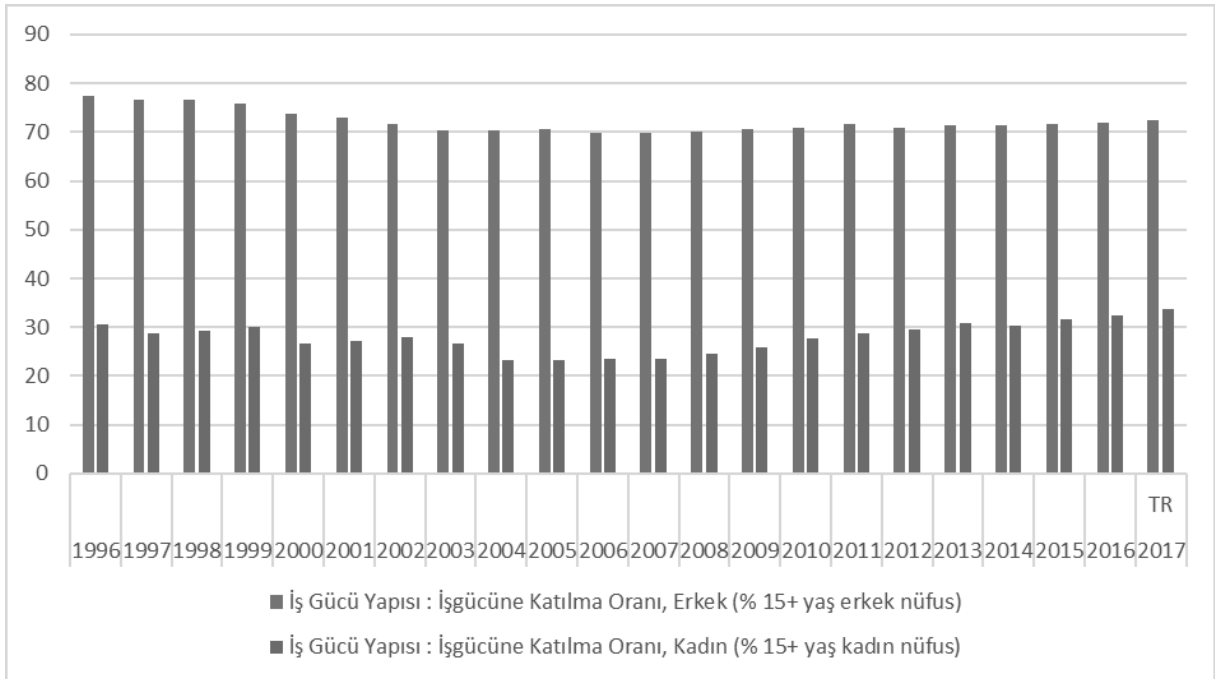
% 92 oranında Birleşik Arap Emirlikleri'nde görülürken, kadınlarda en yüksek oran % 72,8 ile İzlanda'da görülmektedir. Erkeklerde en düşük işgücüne katılım oranı % 57,7 oranında Hırvatistan'da görülürken, kadınlarda en düşük oran % 33,6 ile Türkiye'de görülmektedir. Dünya genelinde okuma yazma bilmeyen (15 yaş ve üzeri) yaklaşık 758 milyon yetişkinin %63'ü kadındır (UNESCO, 2016). Türkiye'de ise okuma yazma bilmeyen 2.462.604 yetişkinin % 84.3'ü kadındır. Dünya ve Türkiye ortalamaları karşılaştırıldığında Türkiye'de okuma yazma oranlarının arttırılmasına yönelik çalışmalarda öncelikli hedef kitlenin kadınlar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılma Oranı

2000 yılından itibaren Türkiye'de; ekonomik, sosyal ve siyasal alanda köklü değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu değişim ve dönüşüm süreci, kamunun iktisadi sistemdeki etkinliğinin azalmasına ve tarımın önemini kaybetmesine sebep olmaktadır. Ekonomideki yapısal dönüşümler ve krizler nedeniyle, işsizlik artmıştır. Bu durum toplumda kronik bir yoksulluğa sebep olurken sosyal sorunların derinleşmesini de etkilemiştir.

Bu nedenle önemli bir ekonomik unsur olan kadın işgücünün çalışma hayatına dâhil edilmesi ve kadınların işgücüne katılımlarını arttırmasına yönelik politikaların gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir. Dolayısıyla kadınların işgücüne katılım ve istihdamının artırılması, bireysel ve toplumsal açıdan bir kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Son dönemlerde toplumlarda yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler ve dönüşümler, piyasalarının yeniden yapılanmasını sağlamıştır (Karabıyık, 2012). Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının 1996-2017 yılları arasında düşük olduğu bilinmektedir. Bu konudaki bulgulara Şekil 2'de yer verilmektedir.

Şekil 2'de görüldüğü gibi 1996-2017 yılı verilerine göre kadınların işgücüne katılma oranlarının erkeklerin işgücüne katılma oranlarından bütün yıllarda daha düşük olduğu görülmektedir. Kadınlarda en yüksek işgücüne katılım oranı % 33,6 oranında 2017 yılında görülürken, erkeklerin en yüksek oran % 77,3 1996 yılında görülmektedir. Kadınlarda en düşük işgücüne katılım oranı % 23,3 oranında 2004-2005 yıllarında görülürken, erkeklerde en düşük oran % 69,8 ile 2007 yılında görülmektedir. 2005 yılından sonra kadınların işgücüne katılma oranlarında düzenli bir şekilde ar-

Şekil 2. Türkiye'de Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı (TÜİK İstatistik Göstergeler, 2018).

tış olduğu görülmektedir. Kadınların ülkemizdeki sosyal ve ekonomik gelişmelerden yararlanabilmeleri, işgücü katılım oranları ile doğru orantılı olduğundan, işgücüne katılım oranlarının son yıllarda artmasına rağmen erkeklerin çok gerisinde olmasından dolayı, kadınların sosyal ve ekonomik gelişmelerden yararlanamadıklarını göstermektedir. Çalışma hayatına kadınların katılması, kendileri ve toplum için büyük önem taşımaktadır. Kadınların çalışma hayatına katılması, ekonomik anlamda erkeğe bağımlı olan kadının sadece evi ve ailesi ile sınırlı olan hayatını değiştirmektedir. Kadının ekonomik bağımsızlığını kazanması ile birlikte, aile ve toplum içindeki rollerinin de değişmesini sağlamıştır.

Türkiye'de kadınların işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranları 2007-2017 yılları arasında karşılaştırılmalı olarak Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Türkiye'de Kadın İşgücüne Katılım, İstihdam ve İşsizlik Oranı (15+yaş %)

Yıllar	İşgücü Katılım Oranı(%)	İstihdam Oranı(%)	İşsizlik Oranı(%)
2007	23,6	21,0	11,0
2008	24,5	21,6	11,6
2009	26,0	22,3	14,3
2010	27,6	24,0	13,0
2011	28,8	25,6	11,3
2012	29,5	26,3	10,8
2013	30,8	27,1	11,9
2014	30,3	26,7	11,9
2015	31,5	27,5	12,6
2016	32,5	28,0	13,7
2017	33,6	28,9	14,1

Kaynak: (TÜİK İstatistik Göstergeler, 2018).

Toplumda yaşanan yeni gelişmeler kadınların iş hayatına katılmalarında oldukça etkilidir. İş hayatında fiziksel gücün etkisinin azalması, insan odaklı üretimin ve bilgiye dayalı gücün ön plana çıkması kadınların iş hayatına katılmasını kolaylaştırmakta bu durum eğitimin önemini göstermektedir (Sarı ve Çevik, 2010). Kadınların eğitim görmesi, onların işgücüne katılım oranını artırdığı için ekonomik olarak çok faydalıdır ve ülke kalkınması açısından büyük öneme sahiptir. Eğitim seviyesi artan kadınların işgücüne katılım oranlarının artması; rekabeti, verimliliği ve işgücünün kalitesini artıracığı için de ayrıca faydalıdır. Türkiye'de

2017'de kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 33,6'dır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı son yıllarda artış eğilimi göstermektedir. Yaşanan bu gelişmeler kadınlara ekonomik özgürlük sağlarken, özgüvenlerinin gelişmesine, saygınlıklarının artmasına ve ailedeki konumlarının da güçlenmesine yardımcı olur. Uzun yıllar yoğun biçimde tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdama katılan kadınlar, ekonominin büyümesine de paralel olarak bugün itibarıyla hizmetler sektöründe istihdam edilmeye başlanmış ve kadın istihdamının en yüksek olduğu sektör hizmetler sektörü olmuştur. İşgücüne katılımın yüksek olması, hem ekonomik faaliyete katkı sağlamakta hem de sosyal adalet için de önemli kazanımları beraberinde getirmektedir (Alcan, 2018).

Türkiye'de Eğitim Düzeyine Göre Kadının İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranı

Hem bireysel hem de ekonomik kalkınmanın temel nedeni eğitimidir. Dolayısıyla da bir toplumun gelişmişlik düzeyi, o ülkenin eğitim göstergeleriyle paraleldir. Eğitim, insan kaynaklarının geliştirilmesi ile birlikte, insanların üretime katkısının artırılmasını sağlayarak ekonomiye katkı sağlamanın yanı sıra davranış, düşünce ve değerler üzerine etkide bulunarak bireylerin yenilikleri benimsemesini ve yeni yöntemlerden yararlanarak ekonomik kalkınmaya katkı vermesini sağlamaktadır (Gülbeden, 1991). Eğitim hem işgücünün üretkenliğini artırarak ücret düzeylerinin yükselmesini hem de kadınların işgücüne katılmasını sağlamaktadır. Yani eğitim düzeyi işgücünün aktif bir şekilde çalışma hayatına katılmasında önemlidir.

Tablo 2. İşgücünün Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı (2014-2017-Bin kişi)

	2014		2015		2016		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okuma-Yazma Bilmeyen	1558	684	1516	597	1367	590	1420	607
Okuma-Yazma Bilen Fakat Okul Bitirmeyen	1051	1440	1043	1313	1066	1288	1076	1224

İlkokul	5270	13273	5371	13250	5448	12939	5653	12831
İlköğretim	2160	6542	2104	6326	1895	5799	1656	5469
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	766	4087	1034	4503	1329	5177	1561	6011
Genel Lise	1793	4678	1831	4701	1914	4818	2005	4931
Lise Dengi Mesleki Okul	1557	4771	1722	4956	1869	5249	1994	5602
Yüksek Öğretim	4744	7300	5378	7919	5973	8614	6565	9007
Toplam	18899	42775	19999	43565	20861	44474	21930	45682

Kaynak: (TÜİK İstatistik Göstergeler, 2018).

Tablo 2'de örgün eğitim sisteminde işgücünün eğitim düzeyine göre cinsiyet dağılımında, kadınlar ile erkekler karşılaştırıldığında hemen hemen her yıl kadınların sayısının daha az olduğu dikkat çekmektedir. Çalışma hayatındaki kadınların eğitim durumlarına bakıldığı zaman ise yaygın bir şekilde ilköğretim düzeyi ön plana çıkmaktadır. İlköğretim düzeyi çalışan kadının eğitim düzeyinin diğer eğitim düzeylerine göre oldukça düşük olduğunu göstermektedir. İşgücüne katılımı etkileyen en önemli sebeplerden biri olan eğitimin önemi küreselleşen dünya göz önünde bulundurulduğunda bir kez daha anlaşılmalıdır. Küreselleşme ile birlikte gelişen teknoloji, çalışma koşulları, işgücü piyasası ve işgücü piyasasının taleplerindeki değişimler gibi hususlar eğitimden bağımsız olarak düşünülmemelidir (Korkmaz ve Korkut, 2012).

Ülkemizde 2014-2017 yılları itibarıyla eğitim durumuna göre kadınların işgücüne katılma oranı aşağıdaki tablodan incelenebilmektedir:

Tablo 3. Eğitim Durumuna Göre Kadın İşgücüne Katılım Oranı (%)

	2014	2015	2016	2017
Okuma-Yazma Bilmeyen	16,0	16,1	15,2	15,9
Okuma-Yazma Bilen Fakat Okul Bitirmeyen	21,3	21,6	21,7	22,1
İlkokul	28,1	28,9	29,6	30,8
İlköğretim	24,0	28,0	33,2	33,9
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	22,7	20,3	19,5	19,6
Genel Lise	31,9	32,7	33,7	34,3
Lise Dengi Mesleki Okul	39,8	40,8	41,4	42,6
Yüksek Öğretim	71,3	71,6	71,3	72,7

Kaynak: (TÜİK İstatistik Göstergeler, 2018).

Tablo 3'de kadınların işgücüne katılım oranını eğitim durumuna göre değerlendirdiğimizde 2017 yılında yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranının % 72,7 gibi yüksek bir düzeyde olduğu görülmektedir. Diğer eğitim düzeylerine bakıldığı zaman lise dengi mesleki okul % 42,6, genel lise % 34,3, ortaokul veya dengi meslek ortaokul %19,6, ilköğretim % 33,9, ilkokul % 30,8, okuma-yazma bilen fakat okul bitirmeyen % 22,1 ve okuma-yazma bilmeyen % 15,9 olarak sıralanmaktadır. Sonuç olarak, eğitim düzeyi düş-tükçe işgücüne katılım oranı da düşmektedir. Özgen ve Ufuk (2001), eğitimin birçok alanda kadının ilerlemesi için bir başlangıç noktası oluşturduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, eğitim, kadının toplum içindeki konumu ve istihdam olanakları üzerinde etkili olan en önemli faktörler arasında gösterilse de araştırmalar, kadının eğitilmiş olmasının sosyokültürel yapı ile başa çıkabilmesi için her zaman yeterli olmadığını, toplumda geleneksel bir kadın imajının ve sosyal bir baskının olduğunu göstermektedir. Yukarıda sunulan araştırma verileri bu konuya da açıklık getirmektedir.

Tablo:4. Cinsiyete ve ekonomik faaliyetlere göre istihdamın yüzde dağılımı, 2007-2017 (%)

Yıllar	Tarım			Sanayi			Hizmet		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2007	23,5	16,8	42,7	26,7	30,4	16,1	49,8	52,8	41,2
2008	23,7	17,1	42,1	26,8	30,8	15,7	49,5	52,1	42,3
2009	24,6	18,1	41,6	25,3	29,1	15,3	50,1	52,7	43,1
2010	25,2	18,3	42,4	26,2	30,3	15,9	48,6	51,4	41,7
2011	25,5	18,7	42,2	26,5	31,1	15,2	48,1	50,3	42,6
2012	24,6	18,4	39,3	26,0	30,7	14,9	49,4	50,9	45,8
2013	23,6	17,8	37,0	26,4	31,1	15,3	50,0	51,0	47,7
2014	21,1	16,1	32,9	27,9	32,4	17,1	51,0	51,5	50,0
2015	20,6	15,9	31,4	27,2	32,0	16,2	52,2	52,1	52,5
2016	19,5	15,5	28,7	26,8	31,6	15,9	53,7	53,0	55,4
2017	19,4	15,4	28,3	26,5	31,4	15,6	54,1	53,2	56,1

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2007-2017

Tablo 4'te yer alan iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam oranlarına bakıldığında 2007 yılında ülkemizdeki kadınların %42.7 gibi çok büyük çoğunluğu, tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Kadın istihdamın tarımda yoğunlaşmasına bağlı olarak hizmetler sektöründeki istihdam oranı %41.2, kadınların yoğun olarak istihdam edildiği

imalat sektörünün de içinde yer aldığı sanayi sektöründe ise %16.1 gibi düşük oranlarda gerçekleşmiştir. 2017 yılına gelindiğinde ise istihdam edilen kadınların %56.1'inin hizmetler, %28.3'ünün tarımda ve %15.6'nının ise sanayi sektöründe yer aldığı görülmektedir. Uzun yıllar yoğun biçimde tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdama katılan kadınlar, ekonominin büyümesine de paralel olarak bugün itibarıyla hizmetler sektöründe istihdam edilmeye başlanmış ve kadın istihdamının en yüksek olduğu sektör hizmetler sektörü olmuştur. Tarım sektöründeki kadınların, çoğunlukla ücretsiz aile işçisi konumunda olmaları nedeniyle gelir elde etmemeleri, gelir azlığı nedenleriyle, yasal bir engel olmasına rağmen sosyal güvenlik kapsamına büyük ölçüde girememektedirler. Kadın işgücü ucuz emek olarak emek-yoğun iş kolları olan tekstil, gıda, hazır giyim, tütün gibi sanayi dallarında yoğunlaşmıştır. Ancak, tarım sektörü ile karşılaştırıldığında bu sektörlerdeki kadın işgücü oranı düşüktür.

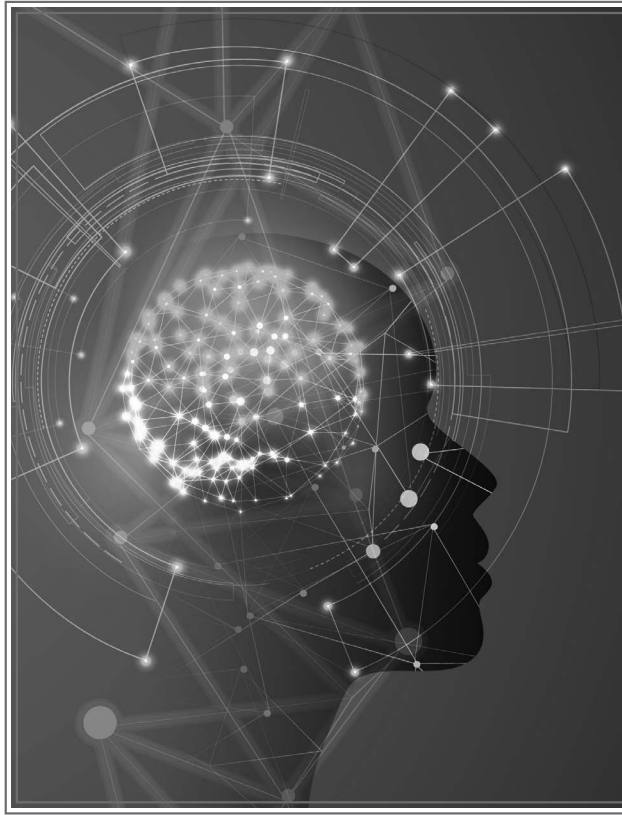
Kadının Mesleki Eğitimi

İlkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar, yani binlerce yıldan bu yana kadınlar, hem ev içinde hem de ev dışında ekonomik hayata aktif bir şekilde katılmışlardır. Kadın, insanlık tarihi boyunca ev içinde aileye yiyecek ve giyecek hazırlama gibi işlerle meşgul olurken, ev dışında da tarımsal faaliyetlere katılarak her zaman katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, kadının evinin dışında ücretli bir işte çalışması ise oldukça yeni bir kavramdır. Sanayi devrimiyle birlikte kadın, çalışma hayatına daha yüksek oranda katılmaya başlamıştır (Seval, 2017; Özaydınlık, 2014).

Bilimsel ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler üretim sürecinde hızlı bir değişimi gündeme getirmekte ve sektörel değişimler ile de işgücü piyasasında yer alacak bireylerin yetiştirilmesinde bu değişime uygun politikalar uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Dünya piyasalarında varlığını sürdürebilmek için teknolojik gelişmelerle uyumlu, üretkenliğe ve verimliliğe dayalı sektörel bir gelişmeyi sağlamalı ve buna uygun insan gücü yetiştirmek amaçlanmalıdır. Özellikle önemli noktalarda yer alan sektörlerdeki meslekler daha çok bilgiye dayalı olup, yaratıcı düşünme, prob-

lem çözme gibi becerileri gelişmiş bireylerin istihdam sağlanacağı bir gelişim gösterir. Bu sebeple özellikle iyi bir eğitim almış olmak ön koşuldur. Diğer bir ifade ile daha donanımlı, daha üretken ve düşünme becerileri gelişmiş bireylerin mesleki eğitime yönlendirilmesi gerekmektedir. Son dönemlerde olumlu gelişmeler olmakla beraber mesleki eğitime yöneltme "son çare" olarak değerlendirilmekte ve bu durum da kadınların mesleki eğitime yönlendirilmesini olumsuz yönde

etkilemektedir (Taşpınar, 2014). Öksüz'ün belirttiği gibi (2007) kentteki kadının erkeklere oranla daha fazla işsizlik riski ile karşı karşıya kalmasının temel nedeni ise eğitim düzeylerinin daha düşük olması ve işgücünün gerektirdiği niteliklere sahip olmamalarından dolayıdır. Kentte yaşayan kadınların eğitim düzeyleri arttıkça ve kadınlar gerekli nitelikleri kazandıkça işgücüne katılım oranlarının hızla arttığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durumda kadının eğitimine ve sektörel ihtiyaçlara dönük mesleki eğitimine önem verilmesi gerektiği konusudur.

Kadının istihdam edilebilirliğinin önündeki engellerden en önemlileri sosyal ve kültürel değerlerdir. Özellikle eğitim düzeyi düşük olan kadınların iş yaşamına katılmaları uygun bulunmamaktadır. Bu nedenle de eğitim seviyesi düşük olan kadınlar, düşük ücretli, sosyal güvencesi olmayan işlere talip olmakta ya da ev hanımı olmayı tercih etmektedirler. Ancak bununla birlikte kadınlar, eğitim düzeyi arttıkça daha bağımsız kararlar alabilmekte, özgüven kazanma açısından gelişim göstermekte ve iş yaşamına daha kolay katılabilmektedir. Dolayısıyla bu durum kırdan kente göç eden kadınların eğitimine özellikle önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, kadının işgücüne katılma oranının düşük olduğu ve çalışma hayatına yeterince katılmadığı görülmektedir. Kadınların işgücüne katılma oranlarının, Türkiye'deki ekonomik gelişmeye paralel olarak seyretmediği ve ekonomik bakımdan istenilen düzeye ulaşmadığı belirlenmiştir. Bu olumsuz gelişmenin de, sosyo-kültürel faktörlerden ve özellikle

de toplumun kadınlardan beklediği sosyal rollerden olduğu anlaşılmıştır. Kadın işgücünün eğitim düzeyi oldukça düşüktür. Eğitim seviyesi arttıkça kadınların işgücüne katılım düzeyleri de istihdam edilebilirliği de artmaktadır. Kadın istihdam oranı kırsal alanda diğer alanlara göre daha yüksek olmakla beraber burada kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak istihdamın içinde yer almaktadır. Tarım alanında üretken faaliyet içinde, ücretsiz aile işçisi olarak istihdam alanı bulan kadın, kentlere geldikten sonra ise iş bulma imkânlarından yoksun olarak ev kadını statüsü ile işgücünün dışında bırakıl-

mıştır. Toplumsal norm, geleneksel kadın rolünün getirdiği sorumluluklar, kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, cinsiyetçi işbölümü, çalışma şartları, çalışma şartlarının sert olması, ücretlerin düşük olması, evlilik ve çocukların olması kadınların çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kadınlar için istihdam olanakları eğitimlerine giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Verilere göre yüksek eğitilmiş kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları artmaktadır. Buradan eğitimin kadın istihdamı açısından önemli bir faktör olduğu ve eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların

daha fazla çalışma hayatında yer alma arzusu içinde oldukları sonucu çıkmaktadır. Türkiye'de nüfusunun yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Kadınların çalışma hayatında olumsuz durumlarla karşılaşmasının arkasında büyük oranda ekonomik ve kültürel nedenler yatmaktadır. Bir ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan refahı ve kalkınışlığı açısından baktığımız zaman, kadınların çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve iş olanaklarının artırılması önemlidir.

İşgücü piyasasının küreselleşmesinden

kaynaklanan olumsuzluklardan kadınların daha fazla etkilenmesinin nedeni olarak, yeterli mesleki eğitim ve tecrübeye sahip olmamaları gösterilebilir. İstihdama girişte büyük önem taşıyan eğitim seviyesinin artırılması için özellikle kız çocuklarının okullaşmasının artırılması yönündeki politikaların güçlendirilmesi, ayrıca kız çocuklarının mesleki eğitim almalarının desteklenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, konu ile ilgili yapılan literatür taramasından elde edilen sonuçlara göre şu önerilere ulaşılmıştır:

- Kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları cinsiyet ayrımcılığına son verilmeli ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır.
- Çalışma koşulları kadınlara uygun hale getirilmeli ve esnek çalışma saatleri ayarlanmalıdır.
- Kadının üretkenliğini çalışma yaşamında kullanması için kadınların çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması sağlanabilir.
- Kırsal kesimde ve kentte iş gücüne katılmayan kadınların işgücüne katılmalarını sağlamak için mesleki yaygın eğitime katılmalarını sağlayan stratejiler geliştirilmelidir.
- Örgün eğitimin yanı sıra her ülkede yaygın meslekî eğitim kapasiteleri hem genişletilmeli hem de bu kapasitelerin daha etkili bir şekilde istihdama yönelik olarak kullanılmasına imkân sağlanmalıdır.
- Ulusal kaynakları ve dış kaynakları daha verimli bir şekilde kullanarak meslekî eğitimin kapasitesi geliştirilmeli ve istihdam alanlarıyla bütünleştirmeye yönelik çeşitli projeler yapılmalıdır.
- Kısacası, kadının işgücüne dâhil edilmesi öncelikli adım olarak atılmalıdır. Böylece işsizlik ve kayıt dışı ile mücadele daha gerçekçi hale gelecektir. Bunun dışında fırsat eşitsizlikleri giderilmeli, örgün ve mesleki eğitime kadınlar dâhil edilmeli, kırsal kesimdeki ücretsiz aile işçilerinin sosyal güvenliği sağlayan düzenlemeler yapılmalı, çocuk, yaşlı bakımı ve ev işlerinin kadının değil ailenin sorumluluğu olarak görülmesi sağlanmalıdır. Bu konularda yapılan çalışmalar ve atılan adımlar sadece kadının değil toplumun refahını arttıracaktır.

Kaynakça

- Akgeyik, T. (2004). Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam Politikaları. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(2), 1-33.
- Alcan, D. (2018). *Türkiye'de İşgücüne Katılımın Belirleyicileri ve İşgücüne Katılım Oranı Öngörülleri (Planlama Uzmanlığı Tezi)*. T.C. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü (Yayın No: 2979). <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/DenizALCAN.pdf>. Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018.
- Gelişli, Y. (2014). Türkiye'de Kadın Eğitiminin Bugünkü Durumu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 0-0 <http://dergipark.gov.tr/abuhsbd/issue/32926/365779>. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018.
- Gülbeden, D. (1991). *Eğitimin Etkinliği ve Türkiye'de Öğretim ile Ekonomik Gelişme Ölçüleri Arasındaki İlişkiler*. Ankara: MPM Yayınları No: 450.
- Kalan, İ. (1998). *Kadın ve Adalet*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 32 (1), 231-260.
- Karacıoğlu, F. ve Leblebici, Y. (2014). Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: "Cam Tavan Sendromu" Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 28 (4), 1-21.
- Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın, A.B. Hacı Mirzaoğlu (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 13-28.
- Korkmaz, A. ve Korkut, G. (2012). Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 41-65.
- Lordoğlu, K. ve Kaplan, N. (2005). *Çalışma İktisadi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Metin, Ş. ve Kariman, R.A. (2013). Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu. *TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu* (Yayın No: 12). Ankara: TBMM Basımevi.
- Öksüz, N. (2007). *Mesleki Eğitim Kurslarının Kadınların İstihdam Edilebilirliğine Katkısı ve İŞKUR'un Üstlenebileceği Roller (Uzmanlık Tezi)*. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü veri tabanından erişildi.
- Önder, N. (2013). *Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi* 1 (1) 35-61.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 14(33) 93-112.
- Özgen, O. ve Ufuk, H. (2001). Kırsal kesimde kadın eğitimi. *Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi(17-21 Ocak 2001)*, Ankara: ss.1050-1063.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217 - 123.
- Sarı, E., Çevik, A. (2009). Kadın İçin Kariyer Gelişiminin Önemi, SÜ. Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongre Bildirileri, I. Cilt, 65-74.
- Seval, H.N. (2017). Çalışan Kadınların En Büyük Sınırı: İş-Aile Yaşamı Dengesi(zliği) ve Kadın Sağlığına Etkisi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1(2), 184-193.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023*. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2018-2023>. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018.
- Taşpınar, M. (2014). Kadın İşgücünün Mesleki Eğitimi. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 2(3), 41-48.
- TC. Başbakanlık KSGM, (2010). *Türkiye'de Kadının Durumu*. Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/KSGM_TRKadindurumu2011.pdf. Erişim Tarihi: 24 Aralık 2018.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı*. <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>. Erişim Tarihi: 29 Aralık 2018.
- UNESCO. (2016). *Global Education Monitoring Report*. <http://en.unesco.org/gem-report/>. Erişim tarihi: 22.01.2019.

Eğitim Politikalarının Cinsiyet Ayırımı Üzerindeki Etkisi

Faruk YILDIZ
Elazığ, Dumlupınar İlkokulu Müdürü

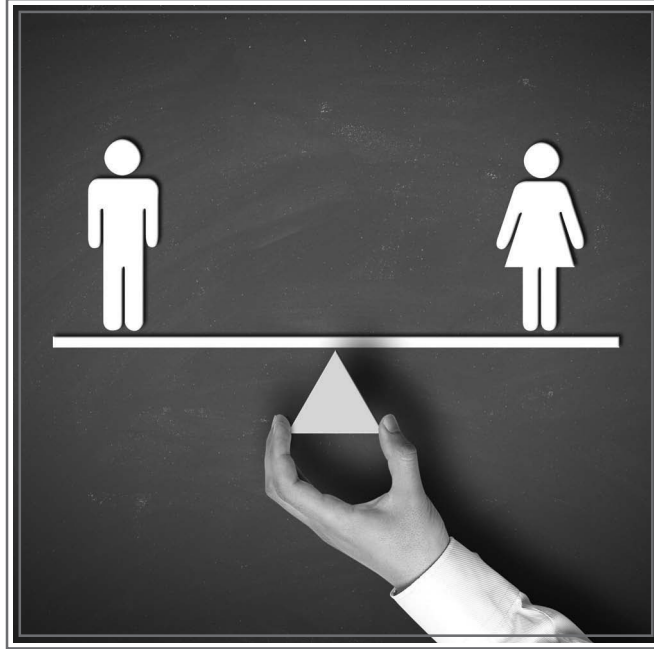
Giriş

Dünyada genel bir sorun olan cinsiyet ayırımı, temelde geçmişten günümüze kadar uzanan bir sorun olmakla birlikte, bu sorunun yaşanmasında gelenek, görenek ve inançların baskın bir yanı olduğunu da bilmek gerekir. Modernleşmenin, sosyal, kültürel ve bilimsel manada toplumsal olarak ilerlemenin cinsiyet ayırımına bakışı temel anlamda değiştirmedigi, yasal bir düzenlemeye tabi tutulmadığı müddetçe eğitim ortamlarında uygulanan programlarla olumsuz algıların giderilemediği anlaşılmaktadır.

Özellikle gelişmemiş ve gelenekçi toplumlarda cinsiyet ayırımının belirgin çizgilerle sınırlarının çizildiği ve bunun için bir alan oluşturulduğu bilinmektedir. İslam inanç esaslarını evrensellikten ve akılcılıktan geleneksel bir mecraya taşıyan hâkim ulema sınıfı özellikle 13. yüzyıldan itibaren düşüncede, bilimde, sanatta olduğu gibi sosyal yaşamın belirli alanlarında da bu geleneksel anlayışı etkinleştirmiştir. Bugün gelinen noktada düşünce alanındaki gerilemeye benzer bir şekilde her alanda domino etkisi yapan bir duraksamanın

nedenleri sebep-sonuç ilişkisi bağlamında anlaşıl-maya muhtaçtır.

Cinsiyet ayırımı üzerinde baskın olan bu anlayışı sadece kendi coğrafyasıyla sınırlamamak gerekir. Bilakis Müslüman toplumda kadının muhatap olduğu gelenekçi anlayıştaki bakışla; Batı dünyasında geçmişteki Hristiyan bağnazlığının kadınlara karşı tutumu arasında çok keskin fay hatları vardır.

Bu makaledeki temel amacımız sebep-sonuç ilişkisi içerisinde geçmişten günümüze taşınan gelenekçi anlayışlara dikkat çekmek ve bu anlamda eğitim programlarının ve eğitim müfredatlarının sadece cinsiyet ayırımını ortaya çıkaran yaklaşımlardan arındırılması olmakla birlikte aynı zamanda üstün vasıflarla donatılmış erdemli bir bireyin

varlığında daha müreffeh ve eşitlikçi bir toplum yetiştirilmesi arzusudur.

Bu nedenle de öncelikle içinde yaşadığımız toplumda kadın-erkek arasındaki ayrımın ilişkisel boyutlarını, bireysel ve toplumsal cinsiyetçi yapıyı gözden geçirmek gerekmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Ayırımı Nasıl Tanımlanmalıdır?

Cinsiyet ayrımcılığı, genel anlamda bireylere cinsiyetlerinden dolayı toplumda adaletsiz bir şekilde davranılmasıdır. Bu anlamda cinsiyet ayrımcılığı bireyin insan haklarından tümüyle yararlanmasını engelleyen sosyal açıdan yapılandırılmış cinsiyet rolleri ve normlarına dayalı olarak herhangi bir ayrıma, dışlanma ya da kısıtlamaya maruz kalmasıdır. Cinsiyet ayrımcılığı, kaynaklara ve fırsatlara ulaşmada eşitsizlik, şiddet, temel hizmetlerden yararlanmada yetersizlik, çalışma yaşamı ve siyasette kadının sınırlı olarak yer alması ve kadınlarla erkekler arasındaki kişisel ilişkilerdeki güç dengesizliği hususlarıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla cinsiyet ayrımcılığı; toplumda kadınların temel hizmetlerden yoksun olması, fırsatlara ve kaynaklara sahip olmada erkeklere oranla eşit olmayan koşullar yaşaması, şiddete uğraması, siyasette ve çalışma yaşamında düşük oranlarda temsil edilmesi biçiminde tanımlanmaktadır.¹

Geçmişten Günümüze Cinsiyet Ayırımı Sürecine Kısa Bir Bakış

Cinsiyet ayırımının farklı sebepleri vardır. Ancak bu farklı sebepler içinde etkisi en fazla olan eğitimdir. Bir toplumda cinsiyet ayırımının varlığı o toplumdaki bireylerin almış olduğu eğitimin içeriğiyle doğru orantılıdır. Örneğin gelenek ve göreneklerinde, inançlarında, törelerinde bir cinsin egemenliği söz konusu olan toplumlarda eğitim politikaları da o nispette etkilenmekte ve hazırlanan eğitim programlarında da bunların etkisi görülmektedir.

Ataerkil bir toplum olan Türk toplumu bu özelliğini kültüründen ve törelerinden almaktadır. Göçebeliliğin bir toplum olmanın beraberinde getirdiği erkek egemenliği ve sonrasında İslamiyet'ten sonra gelen Arap toplumunun cahiliye dönemi gelenekleri İslam'ın emirleriymiş gibi algılanmış ve bunlar kadınların eğitim hakkından yararlanmasının üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılmıştır.

İslam öncesinde bile dünya toplumlarının genelinde eğitim ve cinsiyet ayırımı konusu incelendiğinde hak ve özgürlükler alanında cinsiyetler

1. http://www.academia.edu/9710805/Toplum_ve_cinsiyet

arasında büyük uçurumlar olduğu görülmektedir. Otoritesini gücünden ve inancın gölgesinde dogmatik olduğu sanılan ama özünde öyle olmayan dinsel özerklik hakkına sarılarak sahip olan erkek egemenliğini temellendiren egemen erkek anlayışının ilahi olan ve olmayan bütün dinlerde aynı refleksleri gösterdiğini görüyoruz. Hepsinde de baskın gelen otoriteye hâkim bir erkek egemenliği anlayışı.

Dini uygulamalara bakıldığında manzaranın aynı koşullar altında ilerlediği görülmüştür. Uzakdoğu'da bir düşünce felsefesine dayanan dinlerdeki tarihsel sürece baktığımızda erkek egemenliğinin hâkimiyetinde bulunan mabed ve devlet hiyerarşisindeki uyumsal yolculuk binlerce yıl egemen erkek üstünlüğüne dayalı bir şekilde devam etmiştir. Bir başka ifadeyle devleti yönetenler mabedi yönetenlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi ayrıcalıkları binlerce yıldır çok fazla eksilme de erkek egemenliğine dayalı olarak devam etmektedir.

Doğu ve Batı arasındaki benzerliklerin başında cinsiyet ayırımına bağlı olarak eğitim hakkının kullanılmasına yönelik uygulamalar ve bakış açıları gelmektedir.

Özellikle eğitim hakkının kullanılmasına yönelik Doğu'daki bakış açısı ile Batı'daki bakış açısı arasında temelde cinsiyetler arasında bu tercihin kullanılmasında benzerlikler olduğu söylenebilir. Her iki dünya arasında eğitim hakkının kullanılmasında öncelik her zaman erkekten yana olmuş bu anlayış Batı'da yirminci yüzyılın ortalarına kadar sürmüştü, Doğu'da ise hâlâ baskınlığını devam ettirmektedir.

Özellikle Ortaçağ dünyasında Yahudilik ve Hristiyanlık tarihi cinsiyet ayırımı noktasında, devlet ve mabed ikilemesinde tercihini her zaman erkek egemenliğinden yana kullanmıştır. Kilise, sinagog ve tapınak Doğu'da da Batı'da da aynı refleks göstermiş, bu refleks binlerce yıla tekabül eden ve gelenekselleşen bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Kadının toplumsal statü anlamında karşılığının olmadığı ve eşya gibi maddi değer biçilerek bir araç olarak görülmesi tapınağın ve kilisenin hâkim olduğu Doğu'da ve Batı'da benzer olgular yaşanmıştır.

İnsan olarak kadının değer bulmadığı bu iki inanç atmosferinde kadın bir eşya, bir işçi, bir köle addedilmiş, en önemlisi de sosyal hayatta değersizleştirilen bir varlık muamelesi görmüştür.

Batı'da mabed devlet birlikteliğinde topluma hükmetme ve toplumu yönetme, kontrol etme dürtüsü içinde kilisenin uygulamalarında kadınların toplumdan dışlanması, bir eşya gibi görülmesi hatta ve hatta cadılık gibi altyapısında dinsel inançların yer aldığı ve daha çok kilisenin hâkimiyetini pekiştirmek için uydurulmuş ritüellerden örnekler görmekteyiz.

Tapınağın hâkim olduğu Doğu'da da durum bundan farklı değildi. Ancak yedinci yüzyıla gelindiğinde Doğuda İslamiyet'le birlikte öncelikle toplumdaki kölelik anlayışını ortadan kaldıran ilahi hükümler toplumdaki sınıfsal ayrımı da İslam'ın etkileşimde bulunduğu alanlarda ortadan kaldırmış, kadının toplumdaki statüsünde önemli değişiklikler olmuş, İslam öncesi Arap kültürünün baskınlığına rağmen yerli olmasa da kısmen pozitif yönde gelişmeler sağlanmış ve İslami olan bu anlayışlar Doğu'da ve Batı'da (Endülüs) Haçlı Seferleri ile birlikte çok kısa bir zaman diliminde değilse bile bir süre sonra Batı'da da etkisini göstermiştir.

İslam Dini bu hususta insanlığa çok açık ve net mesajlar vermektedir.

"Birisine bir kız çocuğu müjdelenirse, yüz-tüsünden yüzü simsiyah kesilir..."(Nahl, 16/58)

Bu âyette Allah (c.c.) cahiliyet insanının kadına bakışını anlatır ve takbih eder. Halbuki,

"Allah dilediğine kız, dilediğine erkek, dilediğine ikisini birden verir, dilediğini de kısır yapar." (Şûrâ, 42/49)

Cahiliyet duygularının insanlarda zaman zaman depreşeceğini bildiği için, Efendimiz (asm) kız çocuklarının, eğitimini özellikle vurgular ve **"Üç, iki, hatta bir kız çocuğunu, haklarını koruyarak yetiştiren babanın, Cennette kendisiyle beraber olacağını."** (İbn Mâce, edep 3) duyurur.

Yine de İslam sonrasında da cinsiyet ayrımının tamamen ortadan kalktığını söyleyemeyiz. Çünkü

gelenekler, adetler, töreler ve kültürel farklılıklar bir dogma gibi algılandığı sürece cinsiyet ayırımına yönelik algıların değişeceğine inanmak iyimserlik olur. Bu anlamda bireyi ve toplumu ötekileştirmeden ve ayrıştırmadan uzak tutacak birleştirici ve kuşatıcı yeni bir eğitim anlayışına sahip yerli ama modern, milli ama evrensel ve en önemlisi de değişime açık bir eğitim politikası ile buluşturmak devletin temel görevidir. Bu bağlamda cinsiyet

ayrımının toplumda bir hak gibi algılanmasının engellenmesi ve bu anlayışın ortadan kalkması için eğitim müfredatının hassas bir şekilde hazırlanması gerekir.

Günümüzde geline nokta bakıldığında Müslüman coğrafyada Türkiye ve bazı Türki devletler, Uzakdoğu'daki Endonezya, Malezya, Singapur gibi Müslüman toplumlar diğer Müslüman devletlere göre cinsiyet eşitliğinde önemli mesafeler kat etmişlerdir. Türkiye açısından cinsiyet ayrımında iyileşmeler sağlanmasında insan hak ve

özgürlüklerinde uluslararası normlara ulaşma ve Avrupa Birliği Müktesebatına dâhil olma isteğinin önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Okulun Cinsiyet Ayırımı Üzerindeki Etkisi

Devletin en önemli ideolojik aygıtlarından biri olan eğitim ve okul sistemi, egemen ideolojinin ve toplumun başat değerlerinin yeni nesillere aktarılmasını sağlar. Bir yandan toplumsal farklılığı yaratan özellikler ve öznellikler öğrencilerin okuldaki konumunu belirler, diğer yandan bu farklılığın bilgisi ve farklı toplumsallaşma kalıpları okulda bir arada varlığını sürdürür. Okul bu toplumsal farklılıkları (sınıf, toplumsal cinsiyet, etnisite) ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü okul bu toplumsal farklılık meselesinde yansız değildir. Bu yolla farklı toplumsal grup ve sınıfların eğitim ve bilgi ile eşitsiz ilişki kurmasını biçimlendirirken, asıl olarak egemen görüşleri ve kültürel değerleri yeniden üretir. Eğitim sistemleri gerek okulda sunulan bilgi süreçleri aracılığıyla, gerekse okulun sunduğu kültürel iklim içinde, cinsiyetçi kalıp yargıların ve değerlerin yeniden üretiminde kilit rol oynar. Okullar bunu yaparken kültürel alana has yolları kullanır, yani okulun kapısında kızların giremeyeceği yazmaz ya da resmi söyleminde ayrımcılıkla ilgili fazla bir şey göremeyiz. Dahası okullar eşitlik mitini sürdürmek adına “kızların okullulaşmasını destekleyen kampanyalar” düzenleyebilir, diğer yandan açık ve gizli müfredat altında okuldaki hayatın bütün yönleri katı biçimde cinsler arası hiyerarşiye dayalı olarak yapılandırılır.²

Ülkemizde cinsiyet ayrımının giderilmesinde özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra bu yönde iyileştirmeler yapılmış, savaş sonrası dönemde kadınların özellikle kent merkezlerinde eğitim almaları teşvik edilmiş ve eğitim, sağlık başta olmak üzere çalışma hayatına girmeleri sağlanmıştır.

Ülkemizde Avrupa’da birçok ülkeden önce kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi cinsiyet eşitliğinin sağlanması çabasına yönelik çok önemli bir adım olmuştur.

Cinsiyet Ayırımında Gelenekçi Bakış ve Müfredat İlişkisi

Cinsiyet ayrımı üzerinde gelenek, görenek ve inançların belirgin ve baskın etkisi vardır. Özellikle kadının inançlar bağlamında sosyal alanın dışına itilmesi, çalışma hayatından uzak tutulması, gelenek ve göreneklerin etkisiyle belirlenmiş alanların dışına çıkmasının engellenmesi gibi toplumsal değer yargıları bireyin ve toplumun zihninde şekillenmiş olan cinsiyet ayrımının keskin uçlarını ortaya çıkarmıştır. Bireyde ve toplumda katılmış bir algıya dönüşen bu anlayışın değiştirilmesi işleyen sürecin nasıl yönetildiğine bağlıdır.

Her ne kadar belli bir eğitim sürecinden geçmiş bir bireyin cinsiyet ayrımına yönelik önyargılardan ve tabulardan arınmış olduğunu düşünsek de bunun bir yanılgı olduğu söylenebilir. Çünkü inançlar, gelenek ve görenekler erkekler için kadın üzerinde üstünlük kurma ve bunu bir toplumsal yasa olarak görmesine fırsat tanımış ve erkek bunu, karşı cinsi sosyal alanda kısıtlanmış bir alanda tutma eğilimine girmeyi bir fırsat olarak görmüştür.

Bugün cinsiyet eşitliğinde düne göre çok daha iyi bir duruma gelinmiştir. Medya ve iletişim araçları, internet ile bilgiye hızlı bir şekilde erişimin sağlanması, bilginin sorgulanması gibi imkânlar sonucunda birey inançlarının, geleneklerinin ve kültürünün kendisi üzerinde oluşturduğu önyargı ve tabulardan kurtulabilmektedir. Önemli olan bireyin kalıplarının dışına çıkabilecek bir kişilik yapısına sahip olup olmamasıdır.

Önyargılar, taassup ve tabular inançların, gelenek, görenek ve törelerin yansımalarıdır. Bu algıların değiştirilmesi ve ortadan kalkması için bireyin kendi ruhsal ve bilişsel gelişimini tamamlaması gerekir. Bunun için de devlet eğitim politikalarını belirlemeden önce eşitlikçi ve adil bir eğitim müfredatı oluşturmalıdır. Eğitimli olmak kişi üzerinde cinsiyet ayrımı etkisini minimum seviyeye indiriyor ne yazık ki.

Uygulamadaki eğitim politikalarının ve eğitim müfredatının içerik olarak bütün toplumu cinsiyet ayrımına tabi tutmadan fert fert kucaklaması, kültür ve inanç farklılıklarını gözetenek her çağda geçerli olan evrensel, değişimci ve yeniliğe açık bir anlayışın ürünü olarak hazırlanması gelenek, gö-

2. Sayılan, F., Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

renek ve inançların bireyin ve toplumun zihninde tabuya, önyargıya ve taassuba dönüşmesini de önleyecektir.

Ders kitapları içeriklerinde erkeğin daha baskın olarak ön plana çıkarılması başlı başına eğitim müfredatlarının cinsiyet ayırımı karşısındaki tutumunu ortaya koymaktadır. Cinsiyet ayırımına neden olan gelenek, görenek ve inançlara dair yanlış, tutarsız, akla aykırı anlayışlar eğitim müfredatlarından çıkarılmalıdır. Bu anlayışların eğitim müfredatlarında yer alması bu olgunun da nesilden nesile aktarılması anlamına gelir. Eğitim müfredatları hazırlanırken özellikle kadın sivil toplum kuruluşlarının sürece dâhil edilmesi, görüş ve önerilerinin dikkate alınması cinsiyet ayırımında eğitim müfredatlarının sorunun minimize edilmesini de kolaylaştırır.

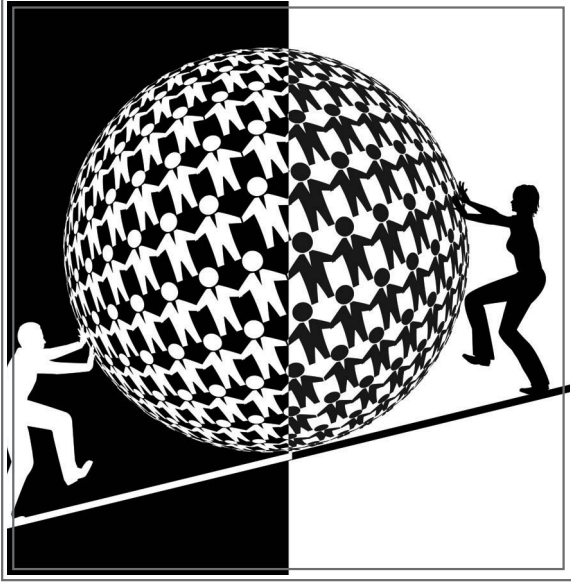
Geçmişten beri uygulamadaki müfredatın dışında eğitim ortamlarında eğitimciler, öğretmenler ve eğitim yöneticileri ve denetçileri tarafından etkisini göstermiş gizli bir müfredatın olduğunu da kabul etmemiz gerekir.

Gizli müfredat, açık müfredatta yer almayan ancak okulun işleyiş ve örgütlenmesiyle ilgili söylem ve pratiklerle verilen mesajlardır. Gizli müfredat mesajları genelde tutumlar, değerler, inançlar ve davranışlarla iletilir. Öğrencilerin ve öğretmen-

lerin davranış kodları müfredatta yer almaz. Ancak öğrenciler, okulda nasıl davranmaları gerektiğini okulun kültürel ortamında öğrenirler. Çünkü okuldaki hayatın pek çok yönü kurallarla düzenlenmiştir: Okul törenlerinden, derslikteki düzenin nasıl sürdürüleceğine, kültürel faaliyetlerden ilişkilerin nasıl düzenleneceğine kadar beklentiler öğrencilere yazılı olmayan kurallarla iletilir. Bu kuralların hangi amaçlarla düzenlendiği yani öğrenciyi itaate mi, yoksa eleştireliliğe mi yönlendireceğini belirler. Bu nedenle gizli müfredat mesajları resmi müfredatı tamamlayabilir ya da onunla çelişebilir. Ancak gizli müfredat genellikle statükoyu korumak için egemen kültür ve hâkim sosyoekonomik hiyerarşinin korunmasına hizmet eder. Bu nedenle öğrencinin sınıfsal kökeni, cinsiyeti, etnik kimliği ve okulun yerleştiği sosyal çevre gizli müfredatın içeriğini belirler. Örneğin, okul yönetimi kadın erkek eşitliğini resmi olarak savunurken yönetici ve öğretmen tutumları kız öğrencileri ikincilleştirebilir. "Uysal, hanım hanımcık, başarılı" kız ve "sert, asi ve delikanlı" erkek gibi basmakalıp imgeler okul söyleminde, bazı öğretmenlerin tutumlarında, okuldaki kültürel ortam ve etkinliklerde açığa çıkabilir.³

Geçmişten günümüze kadın eğitim hakkından istediği gibi yararlanamıyorsa çalışma hayatına

3. Sayılan, F., Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

tam anlamıyla eklemelenemiyorsa bunda ekonomik sebeplerin ve cinsiyetin yanı sıra gelenek, görenek ve inançların da önemli bir etkisinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda eğitim müfredatları cinsiyet eşitliğini temele alan bir anlayışın ürünü olarak yapılandırılmalıdır.

Cinsiyet Ayırımının Giderilmesinde Zorunlu Eğitimin Rolü

Eğitim öncelikle temel bir insan hakkıdır. Eğitim sistemleri herkese eşit fırsat tanımada ve cinsel kalıp yargılarla mücadelede önemli rol oynamaktadır. Çünkü eğitim tutum ve davranışları değiştirmede güçlü bir araçtır. Ancak bir toplumda fırsat eşitliğinin olduğunu söyleyebilmek için de o toplumda koşulların, erişim süreci üzerinde belirleyiciliğinin olmaması anlamına gelir (Ferreira ve Gignoux, 2010: 8). Dolayısıyla fırsat eşitliği politikası, gerçek eşitliğe ulaşmak için sadece zorunlu koşuldur. Eğitime erişimi engelleyen koşulların etkisini telafi edici yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Sözgelimi kızların eğitime erişiminin başlıca engeli yoksulluk ya da kızların eğitime karşı ataerkil direniş ise, kızların eğitimi sürdürmesini sağlayacak burs gibi maddi destekler ve ailelerin kadınların eğitimine yönelik olumsuz tutumunu dönüştürecek destek programlarına ihtiyaç vardır. Genellikle fırsat eşitliği politikalarının göz ardı ettiği bu durum evrensel özellikler göstermektedir. Bu nedenle dünyada eğitim eşitsizliğinin en görünür yanı toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgilidir.

Pek çok durumda gelir ve sınıfsal konum ya da etnisite ile ilişkili biçimde olsa da kız çocuklarının ve kadınların eğitim hakkına erişimi hâlâ önemli bir sorun alanıdır. Eğitim hakkının kullanılmasına yönelik engeller ve tehditler toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda genellikle doğal karşılanmaktadır. Bu nedenle kızlar ve kadınlar eğitim hakkından yararlanamamaktadır.⁴

Türkiye’de kızların eğitime erişiminin sağlanmasında geçmişte yaşanan okullaşma, öğretmen-sizlik, ataerkil ve gelenekçi yaklaşımlar bugün tam anlamıyla olmasa bile genel olarak ortadan kaldırılmıştır denebilir.

1997 yılına kadar beş yıl olan zorunlu eğitimin 1997’den itibaren sekiz yıla ve 2012 yılından itibaren on iki yıla çıkarılması cinsiyet ayırımının giderilmesindeki en önemli engelleri ortadan kaldırmıştır. Özellikle çıkarılan kanun, yasa ve yönetmeliklerle zorunlu eğitimin uygulanmasında yaşanacak sorunların önüne geçilmiş, kızların okula devamındaki zorunluluk algısı ebeveynlerde içselleştirilmiştir.

Bu anlamda kısa vadede olmak kaydıyla her alanda cinsiyet ayırımının ortadan kaldırılması ve her alanda cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yükseköğretimin de kademeli olarak zorunlu eğitim kapsamına alınarak bir devlet politikası haline getirilmesi daha müreffeh bir toplum olma adına üzerinde düşünülmalıdır.

Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Uzaktan Eğitimin Rolü

Ekonomik yetersizlikler ve ataerkil yaklaşımlar bazı ailelerin çocuklarının eğitimi önünde önemli bir engel olarak görülmektedir. Aileler ekonomik sıkıntılar nedeniyle eğitim alma hakkından erkek çocuğunun yararlanmasını daha öncelikli olarak görmekte bu anlamda kız çocuğunu mecburen geri plana atmaktadır. Türkiye’de geçmişte bir aile politikasına dönüşen bu realite günümüzde devletin uygulamış olduğu eğitim politikaları ile genel olarak ortadan kaldırılmıştır.

Eğitimin on iki yıl zorunlu hale getirilmesi, bursluluk gibi uygulamaların yanı sıra uzaktan eğitim uygulaması başlı başına cinsiyet ayırımı

4. Sayılan, F., Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

önündeki engellerin kaldırılmasında zorunlu eğitimden sonra başat bir rol oynamıştır. Okula devamı ya da eğitime erişimi yoksulluk ve ataerkil nedenlere bağlı olarak engellenen kız çocukları uzaktan eğitim imkânı ile eğitimlerini tamamlama fırsatı yakalamışlardır. Açık ortaokul, açık lise, açık öğretim gibi uygulamalar sadece kız öğrencilerin değil yoksul ailelerin erkek çocuklarının da eğitim hakkından yararlanmasını sağlamıştır.

Aynı zamanda uzaktan eğitim uygulaması toplumdaki fiziksel engellilerin de eğitim hakkından yararlanmasına imkân sunarak toplumdaki dezavantajlı bütün grupların eğitime erişimini kolaylaştırmıştır. Teknoloji geliştikçe bu ve buna benzer uygulamalar daha iyi geliştirilerek cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına daha çok katkı sunacaktır.

Okullaşmada Cinsiyetçi Yaklaşımı

Zorunlu eğitimle birlikte yasaların etkinleştirilmesi ile eğitim hakkının cinsiyet ayırımına tabi tutulmadan kullanılması çok önemli bir aşama olmuştur. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığının E-okul modülü ile Nüfus İdaresi Genel Müdürlüğü'nün MERNİS (Merkezi Nüfus Sistemi) modülünün senkronize çalışması kız çocuklarının okullulaşması önündeki tüm engelleri kaldırmıştır. Ancak buna rağmen hâlâ ataerkil ve kültürel bakış açılarından kaynaklı anlayışlar etkisini sürdürmektedir. Bu sorunun giderilmesi adına ve zaruri bazı cinsiyetçi mesleki yaklaşımlar kız öğrencilere yönelik okulların açılmasını sağlamıştır.

2000'li yıllardan sonra yoksulluğa, gelenekselliğe ve ataerkil yaklaşıma karşı kız çocuklarının eğitim hakkını kullanmasına kolaylık sağlayan imam hatip okullarının açılması kız çocuklarının okullulaşmasını sağlaması açısından çok olumlu bir iyileşme olsa da üstü kapalı bir cinsiyet ayırımına dolaylı yünden bir alan açıp açmadığı tartışılabilir bir konudur.

Aynı şekilde kadınların yaptığı bir meslek olarak görülen hemşirelik, aşçılık gibi mesleklere erkeklerin de alınması bir bakıma cinsiyet eşitliğini bozan bir yaklaşım olmakla birlikte kadınların çalışma hayatındaki alanını daraltan bir uygulama olduğu da ayrıca tartışılabilir.

Cinsiyetçi yaklaşımlarla okullaşma kız öğrencilerinin eğitim hakkını kullanmasındaki en büyük engel olan ataerkil bakışı ortadan kaldırmış gibi görünse de cinsiyetler arasındaki olağan iletişim bağını sınırlayan bir alanın açılmasına da neden olmuştur.

Bu anlamda ebeveynlerin karma eğitimi baha ne göstererek kız öğrencilerin eğitimini engelleyici bir tutuma girmelerine karşın tamamen karma eğitimden oluşan yükseköğretimdeki bu uygulamayı içselleştirmeleri de ayrı bir tartışma konusudur.

Sonuç ve Değerlendirme

Eğitim, cinsiyet ayırımının giderilmesinde tek başına yeterli değildir. Ailede ebeveyn, üniversitede, okulda ve sınıfta akademisyen ve öğretmen tutumu, müfredattaki ders kitapları içerikleri, görsel ve yazılı medyadaki programlar, gelenek, görenek ve inançların yarattığı toplumsal dürtüler cinsiyet ayırımını tetikleyen ana unsurlardır. Cinsiyet ayırımını tetikleyen bu unsurların ortadan kaldırılması için yeni eğitim politikaları geliştirmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Ancak Türkiye'de zorunlu eğitimin on iki yıla çıkarılması ve uzaktan eğitimin yaygınlaştırılması cinsiyetler arasında fırsat eşitliğini sağlamış ve bu uygulamalar cinsiyet ayırımının önündeki engelleri büyük oranda ortadan kaldırmıştır.

Cinsiyet ayrımcılığına yönelik kızların eğitime erişimi hakkını kullanılabilmesi ve toplum olarak istenilen hedeflere ulaşılması için bu yöndeki yasaların, ilgili mevzuatların katı bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Cinsiyet ayırımının ortadan kaldırılması ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için eğitim müfredatının bu yönde çabalar gösterilerek hazırlanması gerekir.

Türkiye'nin son yıllarda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik çok önemli adımlar attığı tartışılmazdır. Kızların okullulaşmasına ve yetişkinlerin okuma yazma öğrenmelerinin sağlanmasına yönelik kampanyalar önemlidir. Kısmen sorunun çözümüne katkı sunan kampanyalardan ziyade sürdürülebilir eğitim politikalarıyla sorunun temelden çözülmesi gerekir.

Bireylik Hevesi ve Çağdaş Kadının Annelikle İmtihanı

Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Dinî İlimler Fakültesi

Bugünlerde çağdaşlaşan kadının bireylik arayışı, geleneksel bütün bağlardan kurtulma çabasına dönüşmüş durumda. Kurtulduğunda düşeceği yer konusunda ne bir fikri ne de bir tahmini var. Görünürde var olan: Kurtulayım da ne olursa olsun hevesi... Cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırma adına çağdaş dünya, bunu körüklüyor. Bugünlerde yeni bir haber: Fransa'da anneye anne, babaya demek yerine, artık onlara birinci ebeveyn ve ikinci ebeveyn denmesi hususunda bir yasa hazırlama girişimi söz konusu. Atladıkları bir şey var: Hangisi ikinci ebeveyn olacak? Ya da ikinciliği hangi ebeveyn kabul edecek? Eskiler bunu duysaydı "kıyamet mi kopacak ne?!" derlerdi. Evet, kıyamet ne zaman kopacak? Buna göre çok uzak değil gibi... İyilik sahibi insanlar, melek anneler, fedakâr babalar ortalıktan çekilip dünya sahnesi kötülere ve kötülöklere kaldığında kopacak işte... Ondan sonra, iyiler ve kötüler arasındaki keskin ayrımın yapılacağı hesap günü... İyiler Allah'ın rahmetinin tecelli ettiği yer olan cennete, kötüler ise adaletin tecelli ettiği yer olan cehenneme... Bu dünyada yapılan hiçbir kötölük ve zulüm kimsenin yanına kâr kalmayacak... İyiler de mutlaka yaptıklarının karşılığında mutlaka mükâfatlarını alacak...

Biz konumuza, yani anneliğe dönelim.

Anne, "Ana gibi yar olmaz" sözüyle tarihe not düşülen... "Ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar" sözüyle samimiyetin ve bağlılığın sembolü kılınan... "Cennet anaların ayakları altındadır" kutlu sözüyle kıymetin ve itibarın mihengi haline getirilen... "Onlara öf bile demeyin..." hitabıyla ilahî himayeye mazhar olan... İşte böyle kutlu bir sıfattır annelik. Bu sıfatın yegâne sahibi de annedir haliyle...

Bugünlerde bazı anneler ve anne adayları bütün bu özelliklerinden sıyrılıp, bu algılardan azade olup; kopmak, kurtulmak, uzaklaşmak ve bireyleşmek istiyor. Bir olmayı, biricik olmayı, yegâne olmayı annelik dışında arıyor. Kendini bir cendere içinde hissediyor ve bunu anneliğe ve eş olmaya bağlıyor...

Birey olarak algılanmak, tek başına kalmak, müstağni ve müstakil olmak arzusu bedenini ve ruhunu öylesine kuşatmış ki, iki kanat bulsa uçacak...

Kadın ve erkek... Allah'ın "her ikisini bir nefisten yarattığını ve onlardan nesillerin çoğalmasını sağladığını" bildirdiği varlık... Ama artık çağdaş kadın, anne ve eş olmak istemiyor. Böyle anılmak ağır

geliyor ona her nedense? Bu durumda erkek de artık baba ve eş olmak istemeyecektir. Ne olacak şimdi? Bunun sonu nereye varacak be cancağım?

Birey olmak, bir olmak demektir. Bir olmak, yalnız kalmaktır. Yalnız kalmak ya kendinin yegâne olduğunu düşünmekten ya da bıkkınlıktandır. Bıkkınlık bir hastalık halidir ve modern insan bu hastalığa fazlasıyla müptelidir. Yegâne olduğunu, başkasına ihtiyaç duymayacağını düşünen ise, kendisini yalnızlığa mahkûm etmiştir. Hâlbuki yalnızlık sadece ve sadece Allah'a mahsustur. Çünkü *O'nun anneye, babaya, eşe, dosta, yiyeceğe, içeceğe velhasıl hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.* İnsanın ise sayılanlar başta olmak üzere her şeye ihtiyacı vardır.

İnsan, Tanrı olamayacağına göre tanrılık havasına niye kapılır anlaşılmalı? Gerçek şu ki, bu havalara onu perişan eder... Keşke bir bilebilse...

Öyleyse insan, Allah karşısındaki konumunu iyi bilmeli ve buna göre hareket etmeli değil mi dostlar!. *"Kendini bilen Rabbini bilir"* düsturu bunun için söylenmiş olsa gerek. Bu düsturun tersi olan *"Rabbini bilen kendinin farkına varır"* şekli de

doğrudur aslında. Allah'ı gereği gibi tanıyan ve kabul eden aslında kendini bilme düzeyine erişmiş ve insanlığının farkına varmış demektir. İhlas sûresi bu bilince ermek isteyen için yeterlidir, ves-selam...

*

İhlas Sûresi Allah'ı ve sıfatlarını bildirir. Oradaki ifadelerin tersini düşündüğümüzde insan çıkar karşımıza. *"Allah, birdir, sameddir, doğurmayan, doğmayan ve dengi olmayandır"*. İnsan ise, bunun tam tersidir. Bir değildir; etrafında, yanında, çevresinde kendisi gibi birçok varlık vardır. Tek olması imkânsız, tek kalması zordur. Yalnız kalınca korkar, bunalır ve sıkılır. Tek kalmak insana göre değildir. Çünkü tek kalmak yalnızlıktır. Yalnız kalabilmek

için muhtaç olmamak gerekir. Hâlbuki insan muhtaç bir varlıktır. Doğduğunda anne ve babaya muhtaç, hayatını sürdürmek için insanlara, hayvanlara, bitkilere muhtaçtır. Ayağını basacağı bir mekâna, vaktini bileceği bir zamana muhtaçtır.

Hiçbir eksiği gediği olmayan anlamında *Samed* değildir insan. Bir sürü eksiği gediği vardır. Yemek yemeli, su içmeli, evlenmeli, çocuk sahibi olmalı, işe gitmeli, eve gelmeli. Bunlardan vazgeçmesi, yaşamaktan vazgeçmesidir. Var olması için bir anneden doğmalıdır. Dolayısıyla doğmuştur. Bir doğuran sayesinde dünyaya gelmiştir. Neslin devamı, varlığın sürdürülmesi doğmaya ve doğurmaya bağlıdır. Eşi olmalı, dostu bulunmalıdır. Eş edinmeden, komşuluk etmeden, dost kazanmadan hayatını sürdürmesi

ne kadar mümkündür? Anne, baba, akraba, komşu, hemşehri, vatandaş onun varlığı için oluşmuş bir çevredir. Bu çevrenin dışına çıkamaz. Sözelimi uzaya çıkarsa, tek başına ne kadar yaşayabilir bir insan?

İnsanın serüvenini şu birkaç cümlede özetlemek mümkündür: Çamurdan yaratıldı, bel suyundan üretildi. Çoğaldı, çok oldu. Yönelde hidayet

buldu. Sırt döndü yoldan çıktı. Doğru oldu, doğru gitti, yolu Cennete çıktı. Yanlış yaptı, yanlış gitti, yolu Cehenneme düştü. Yüce Rabbimiz buyurur: *"Biz ona doğru yolu gösteririz. Ya şükreden olur ya da nankör"*.

*

"Yalnızlık Allah'a mahsustur" demiş atalar. Bu aslında *"Allah birdir"* ayetinin doğru ve yerinde bir tefsiri değil midir? Ama artık ayete bakmaya ve onunla yetinmeye hiç niyeti yok çağdaş insanın. Çünkü kadın için artık anne olmak, erkek için baba olmak kesmiyor. Hatta bazıları bu iki kelimeyi duymak bile istemiyor. Onlar her tür bağdan kurtulmak istiyor. Sihriyet bağı oluşturacak çocuk da istemiyor. Ayakkabı bağı bile ona bağlıymış

hissi veriyor. Onu da istemiyor. Özgür olmak, kendi kendine takılmak veya hiçbir kuralın ve bağın olmadığı bir dünya kurmak istiyor... Vah zavallı... Niceleri helâk oldu bu yolda...

Çağdaş insan, müstağni olmak, diğer bir deyişle kimseye muhtaç olmamak peşinde. Bundan dolayı "Sadece Allah'ın müstağni olduğu" ilkesini duymazdan geliyor. Çünkü bu yeni yetme insan, zengin olmak, varlık sahibi olmak ve onunla her şeyi elde etmek istiyor. Ne malının ne de sahip olduğu gücün ona hiçbir fayda sağlamayacağı gün geldiğinde, anlayacak ama bu anlaması ona hiçbir fayda sağlamayacak... Nitekim Firavun denizin ortasında boğulurken anlamıştı ama hiç faydası olmamıştı...

Modern insanın kimliği bindiği araba, giydiği elbise veya oturduğu site. Hoca Nasreddin'in *ye kürküm ye* misali... Yanındaki kadın ya da erkek bir eş değil, aksesuar... Öyle ki, zenginliğin yegâne varlık olduğunu ve varoluşun onunla gerçekleştiğini zannediyor benim safım. Ataların söylediği "Namerde muhtaç olmayalım yeter" alçakgönüllülüğü onu kesmiyor artık.

Mutlak ihtiyaçsızlık arayışı, benliğini öyle kaplamış ki!.. Bu halin Allah'ın yerine göz dikmek anlamına geldiğini göreceğiz basireti çoktan kaybetmiş. Bu tavrıyla o, "Tanrı ölmüştür. O var olsaydı, ben o olmamaya nasıl katlanırdım" diyen tanrıtanımazın halini anımsatıyor adeta. Zihninde teorik olarak bir Tanrı düşüncesi var ama bunun pratiğe yansımaları yok. Pratikte, bir tanrıtanımazdan onu ayırt edecek temel ayırt edicilerden yoksun hale gelmiş.

Hâlbuki insan, ta başından anne-babaya ihtiyacı olan bir varlık. Bunu inkâr etmesi de imkânsız. Anne-babaya ihtiyacı olan, doğal olarak anne veya baba olmaya adaydır ve olacaktır. Bir bilse ki,

anne ve babalık makamı insanlığın en yüce makamıdır. Çünkü bu asla yok olmaz ve asla çekip alınmaz. Çünkü o, insanın tabii ayrılmaz parçasıdır. Diğer makamlar, mevkiler, servetler, zenginlikler, mallar ve mülkler kaybolur gider... Kalan, kalıcı olandır. Kalıcı olan tabii olandır. Annelik ve babalık işte bu doğal kalıcılardandır. Eğer kalıcılıktan ebedi ve ezeli olan kastediyorsan bu tabii ki sadece Yüce Allah'tır. *Her şey yok olacak ve sadece Allah baki kalacaktır... Ve Allah'ın ebedi mutluluk verdikleri kurtulacak, diğerleri kendi başına bırakılacak ve hüsrana uğrayacaklardır...*

Öyle görünüyor ki, Hz. Adem'den beri insanda değişen bir şey yok. Yüce Allah babamız Adem'i, annemiz Havva'yı yarattı onlara cennet imkânlarını verdi. Onlara her şey serbestti, tek bir şey yasaktı. Onlar da şeytana aldanarak tam da o yaşağı çiğnediler. Yüce Allah da onları terk etti ve kendi başlarına bıraktı. İlahî kuraldır bu! Şu buyrukta anlamını bulur: *"Allah size yardım ederse sizi yenecek kimse yoktur. Ya bir de Allah sizi terk ederse yani yardımı keserse size O'nun dışında kim yardım edecek?"* Ve yine Adem babamız, Havva annemiz kurtuluşu,

Allah'a yönelmekte buldular... *Ey Rabbimiz biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetle muamele etmezsen biz kaybedenlerden oluruz,* diye içten ve gönülden dua ettiler... Yüce Allah da onları bağışladı. Şeytanlık elbisesini giyen kibirli İblis'i ise asla affetmedi. Çünkü Allah'a yönelen, dost desteğine mazhar olur, kibirlenen ve yüz çeviren ise kendi başına bırakılır. Böyle şeytanlık sıfatına bürünen kimseler kendi başlarına, yapayalnız kalırlar ve mahvolurlar...

Eskiler doğallıklarını henüz kaybetmediklerinden **Ya Rab! Aman bizi bize bırakma,** diye dua ederlerdi. İnsanın varlık sebebi Allah, dünyaya geliş sebebi ise anne ve babadır. Bunlardan kurtulmak; kendi kendine kalmak, kimsesizliğe ve yalnızlığa mahkûm olmaktır.

Mehmet Akif İnan'ın Gençlik Tasavvuru ve Gençliğe Hitabeleri

Hıdır YILDIRIM
TİHEK Üyesi - Yazar

*"Gel yürü ey çocuk güvene, aşka
Bulutlar donansın sözleşmemizden"*
Mehmet Akif İNAN

Giriş

Gençlik ve gelecek. Birbirini tamamlayan, birbirinin mütemmim cüzü gibi birbirinden ayrılmayan iki kelime. Hemen her çağda, içinde bulunulan zamanın insan kalitesinden kaynaklanan başat problemlerinin izalesi için geleceğin rafine edilerek garanti altına alınması düşüncesi en önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Zamanın şikâyet, zamaneden yakınma, gençliğin; yeni-taze nesillerin genç dimağlarının zamanın kirliliklerinden korunarak geleceğin sağlıklı toplumunun inşası düşüncesini doğurmuş, bu çerçevede eğitim sistemi ödevli hale getirilmiş; gençlik, gelecek ve eğitim başlıkları sürekli birlikte ele alınmıştır.

Medeniyetimiz bir gençlik medeniyetidir. İslam, bir gençlik hareketidir ve gençlerin omuzlarında yükselmiştir. Peygamberimiz İslâm toplumunun şekillenmesinde, İslâmî değerlerin yaşanmasında ve yayılmasında gençlere büyük görevler vermiştir. Gençlerin eğitimi

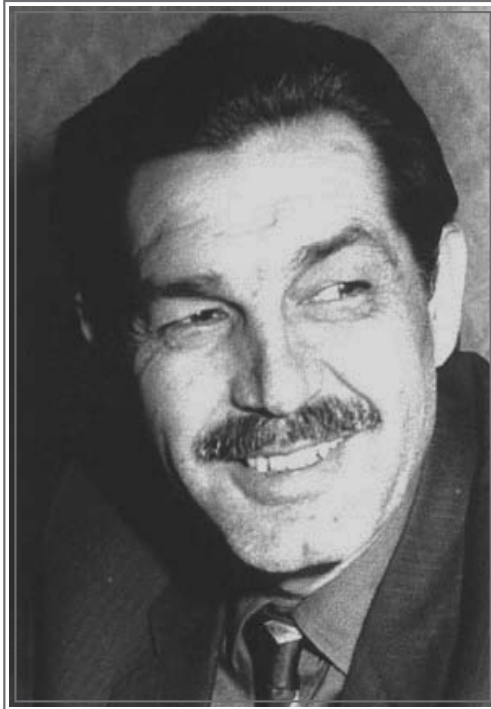
ile yakından ilgilenmiş, onların her bakımdan iyi yetişmelerini istemiştir.

Tarihte başarılı pek çok büyük işin kahramanı gençlerdir. Onlardan biri olan Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u 21 yaşında fethederek Fâtih unvanını almıştır. İstanbul'un Fethi bir gençlik hareketidir. İstanbul'un fethi, genç bir adamın azim, kararlılık ve ön açıcı liderlikle çağ açıp çağ kapatan nitelikte büyük bir başarıya imza atması demektir.

Üstad Necip Fazıl Kısakürek, gençliği bin yıllık medeniyet değerleriyle kucaklaşmaya yönelten bir "Gençliğe Hitabe"de bulunmakta ve yetişmesini arzu ettiği gençliği, "Bir gençlik, bir gençlik, bir gençlik... Zaman bendedir ve mekân bana emanettir şuurunda bir gençlik." diye

tarif etmekte, bu gençliğin gerçekleştirmesini beklediği büyük gelişmeyi dahiyane bir teşbih ile "Genç adam! Bundan böyle senden beklediğim, manevi babanın tabutunu musalla taşına, Anadolu kıtası büyüklüğündeki dava taşını da gediğine koymandır!" şeklinde dile getirmektedir.

Arif Nihat Asya da meşhur Fetih Marşı'nda gençliği, fetihten sembollerle yerli ve milli bir duruşa yöneltmekte, beş asır önce çağ açıp çağ kapatan Sultan Fatih'in yo-

lundan tarihi sorumluluğu üstlenmeye çağırma-
tadır. Arif Nihat Asya'nın gençlikten beklentisi, bir
an önce kendisiyle olan savaşını bitirmesi ve tarihi
misyonunun gereğini yerine getirmesidir. Bunu
"Yürü, hâlâ ne diye kendinle savaştasın? / Fatih'in
İstanbul'u fethettiği yaştasın!" mısralarında dile ge-
tirmektedir.

Türkiye'de 14 Mayıs 1950 tarihinde Demok-
rat Parti'nin iktidara gelişinin ardından yerli ve
milli değerlerin yeniden
yeşermesine fırsat veril-
miş, millet yavaş yavaş
özüne dönmeye ilişkin
kurumlarını oluşturmaya
başlamıştır. 1951 yılında
5 ilde açılan ve zaman-
la buna yenileri eklenen
İmam-Hatip Okulları, bin
yıllık medeniyet değerle-
riyle meydana getirilen
inkıtanın ortadan kaldırıl-
masına, tarihi bağın yeni-
den kurulmasına yönelik
mücadeleyi taşıyacak bir
nesli yetiştirmeye başla-
mıştır.

Üstad Necip Fazıl'ın
konferansları, illerde, ilçe-
lerde açılan Büyük Doğu
Cemiyetleri, Milli Türk
Talebe Birliği, Akıncılar
Derneği, Milli Gençlik Vak-
fı gibi kuruluşların çalışmaları hep ezilen, örsele-
nen değerleri yeniden ayağa kaldıracak bir neslin
yetiştirilmesine yöneliktir. Adı geçen kuruluşların
hedefi hep gençlik ve gelecektir.

1950 ve 1960'lı yıllarda bilim adamı kimliğiyle
temayüz eden Prof. Dr. Necmettin Erbakan, 1969
yılında siyaset sahnesine atılarak yerli ve milli du-
ruşu ülke yönetimine taşıma mücadelesi vermiştir.
Necmettin Erbakan'ın 1975 yılında, örgütlü mü-
cadelesini ve büyük ülküsünü taşıyacak nesilleri,
gelecek kuşakları yetiştirebilmek için kurulmasına
öncülük yaptığı gençlik örgütlenmesi "Milli Genç-
lik Vakfı"dır.

Milli Gençlik Vakfı'nda yetişen pek çok gencin
ikibinli yıllarda siyasette ve bürokraside önemli
makamlara gelmesiyle millet, kendi duyarlılıkları
doğrultusunda bir yönetime erişmiş ve kendi ruh
kökünü hedef alan pek çok yasağın bu gençler
eliyle ortadan kaldırıldığına şahitlik etmiştir.

Mehmet Akif İnan'ın Gençlik Çalışmaları

Mehmet Akif İnan, milli duyarlılıkları olan bir
çevrede, yerli ve milli bir
duyuşla yetişmiştir. Urfa
ve Maraş'ta geçen ilk,
orta ve lise öğreniminin
ardından 1961'de Anka-
ra'ya gelmiş, Ankara'da
yükseköğrenime başla-
mış, bir yandan da Hilal
dergisinde çalışarak yayın
faaliyetlerine başlamıştır.
Mehmet Akif İnan'ın dışa-
rıdan gelenler için Anka-
ra'daki ilk adresi Hilal Ya-
yınevi'dir. Prof. Dr. Şükrü
Karatepe, bir anısında bu
buluşma ve tanışmaların
tadını şöyle nakletmek-
tedir: "İlk karşılaşmamız
Hilal Yayınevi'nde oldu.
Denizciler Caddesi'nin eski
Ankara evleriyle bütünleş-
tiği güney ucunda köhne
bir yapıda faaliyet göste-

ren Hilal Yayınevi'ne arkadaşım Ömer Türktekin ve
Mehmet Soyak ile beraber gittik. Koridora ve odala-
ra rastgele yığılmış kitap ve dergi paketlerinin ara-
sından geçerek ulaştığımız daha düzenli bir büroda
Akif İnan, gür sesi, gülümseyen zarif üslubu ve her
zamanki gibi şık giyimi ile dikkatimi çekti."

Mehmet Akif İnan'ın 1964-1969 yılları arasında
çalıştığı Türk Ocağı, onun Türkiye'nin aydın, sa-
natçı, siyasetçi pek çok isimle tanışmasına vesile
olmuştur. Türk Ocağı aynı zamanda Ankara'ya çe-
şitli illerden özellikle öğrenim görmek için gelen

1. "Mehmet Akif İnan'da Sivil Toplum ve Sendika", Prof. Dr. Şükrü
KARATEPE, Doğumunun 75. Vefatının 15. Yılında Mehmet Akif
İnan Sempozyumu, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2016, s. 227

gençlerin Mehmet Akif İnan'ı bulduğu adrestir. Burada buluşulur, burada kaynaşılır, büyük şehir ilk kez adım atan gençlere burada yol-yön gösterilir.

1972 yılında Uşak'ta öğretmenliğe başlayan ve 1975'e kadar Uşak'ta, daha sonraki yıllarda da vefat ettiği 2000 yılına kadar Ankara'da öğretmenlik yapan Mehmet Akif İnan'ın okullardaki muhatabı yine gençlerdir. Mehmet Akif İnan, etkileyici, iz bırakan, yön veren bir öğretmendir aynı zamanda. Öğrencilerine yerli ve milli refleksler kazandırmış, milletin içinden çıkıp millete yabancılaşan aydınlar haline dönüşmelerini önlemiştir.

Mehmet Akif İnan'ın 1975 yılından itibaren Ankara'da okul dışında gençlikle karşı karşıya bulunduğu çeşitli başka adresler olmuştur. 1976 yılında kurulan Maveria dergisinin ve Akabe Yayınlarının merkezi gençlerin buluşma mekânı ve Maveria'nın başta Mehmet Akif İnan olmak üzere yazı ve yönetim kadrosuyla tanışma ve kaynaşma mekânıdır.

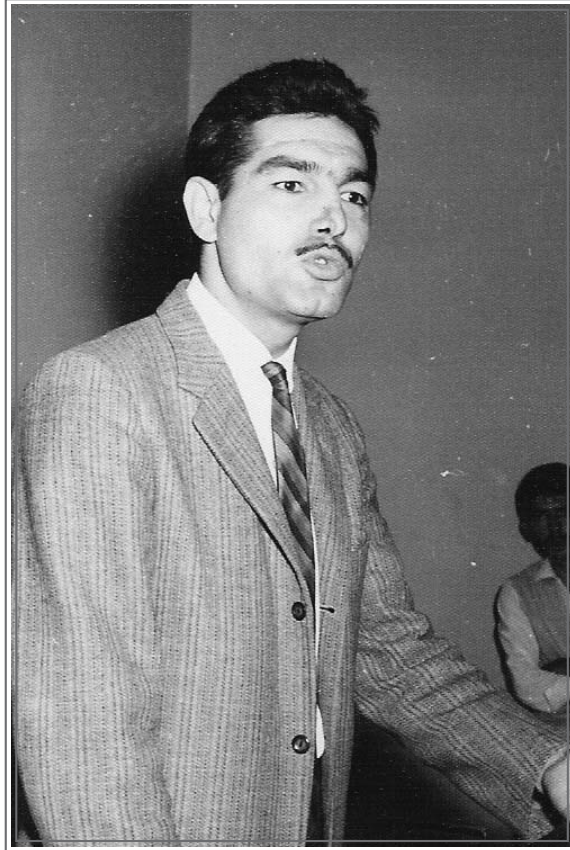
Mehmet Akif İnan, gençlik örgütlenmelerinin yayın organlarına da gerek yazılarıyla gerekse yayın kurullarında yer almak suretiyle katkıda bulunmuştur. 23 Ocak 1976 tarihinde Ankara'da kurulan Akıncılar Derneği'nin ilk sayısı 3 Ağustos 1979 tarihinde yayımlanan "Akıncılar" dergisinin yazarlarından biri de Mehmet Akif İnan'dır. Mehmet Akif İnan, Milli Gençlik Vakfı'nın "Milli Gençlik" adlı dergisinin de yayın kurulunda yer almış ve bu dergide çeşitli yazılar yayımlamıştır.

Mehmet Akif İnan, 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'nin pek çok il ve ilçesinde "Mehmet Akif Ersoy", "Fetih ve Gençlik" gibi başlıklarda konfe-

ranslar vermiş, bu konferanslarında milleti değerlerine sahip çıkmaya, milli ve yerli mücadeleyi kucaklamaya bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmalarını desteklemeye çağırmıştır.

Mehmet Akif İnan'ın Gençlik Tasavvuru

Milletimiz büyük bir operasyona tabi tutulmuştur. Bu operasyonla, milletimizin bin yıllık medeniyet değerleriyle olan bütün bağları tek tek koparılmış, bağların yeniden kurulmasını önlemek için her türlü tedbir ve çareye başvurulmuştur. Ancak milletimizin yüreğindeki köz tamamen söndürülmüştür. Bu közden, adeta küllerinden yeniden doğarcasına yeni bir diriliş beklenmektedir. Mehmet Akif İnan, bir durum tespiti yapmakta ve bir strateji ortaya koymaktadır: "Biz, Tanzimat'tan beridir, iflah edilmemek için, başına örülmedik çorap bırakılmayan bir düşünce nizamının çocuklarıyız. Tamamen erimememiz, tükenmememiz, Allah'ın bir lütfudur ve lütfu bağlı olarak bir avuç inanç kahramanının destanı direnişindedir. Atılan küçük küçük

adımlarla bugüne ulaştık. Şimdi adımlarımızın arası daha genişlemiştir. Bu yürüyüş çok yakınlarda belki, bir koşuya dönüşecektir. Koşuya hazırlanmanın ön çalışmaları içindeyiz. Bu hazırlıklar bitmeden koşuya çıkamayız. Çıkarsak yazık olur bu kadar emeklere. Kaybedersek yeni baştan hazırlanmak, tekrar başlara dönmek zorunda kalırız. O da bırakılırsa..."¹²

Mehmet Akif İnan, 'düşünce'nin geleceğe taşınması ve ülkeyi kuşatması için aydın bir kadroya sahip olunması gerektiğini, aydın bir kadronun da gençliği iyi eğitmekle mümkün olacağını ifade eder:

2. Mehmet Akif İnan, "MTTB ve Ayasofya", Siyaset Kokan Yazılar, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2016, s. 63

"Düşüncemizin aydın adaylarını gençlik içinde aramalıyız.

Bütün zamanımızı bir gençliğin eğitimine ayırmamız gerekiyor. Düşüncemizi, kavgamızı sırtlayacak olan gençliktir. Düşüncemizin gençliğini yoğun maktır baş görevimiz. Aydın bir kadroya kavuşmanın tek yolu gençliğe yönelmektir.

Gençliği olan, gençliği kazanan düşünce ve eylem hızla ülkeyi kuşatır. Halka ulaşmanın yolu da gençlikten geçiyor. Yani aydınlardan geçiyor. Halk yığınlarını aydınlar etkiler, aydınlar yönlendirir. Aydınların da harmanlandığı yer gençliktir."³

Milleti özüne döndürme ameliyesini gerçekleştirebilmek için önce milletin buna rıza göstermesi gerektiğini belirten Mehmet Akif İnan, milleti uyandırabilmek için gençleri kazanmak gerektiğini, gençlerin organize olmasıyla birlikte milletin güvenini kazanmış bir gençliğin uyanışı gerçekleştireceğini ifade etmektedir:

"Milleti yanımızda bulunca her şey değişir.

İnkılabımızın adı, milleti kendi kendinden haberdar etmektir. Bu, uyutulan deviyi uyandırmaktır. Bu dev uyanırsa, bize omuz verirse, fethin yolu açılır ancak. Önce bu deviyi uyandırmalı, ona hafızasını iade etmeliyiz.

Bu deviyi uyandıracak olanlar ise ancak gençliğimizdir. Gençliği düzenleyip kol kol salmalıyız yurdun dört bir yanına.

Bu dev'e, yani insanımıza, o anlatmalıdır bizi de, ihanetleri de, Batı'yı, Batıcıyı gençten duymalı, tanımalı millet. Ancak gence güvenir bir millet, ona inanır. Herkesten çok, gence kulak verir millet.

3. Mehmet Akif İnan, "Biz İşimize Bakalım", Mirası Kuşanmak, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2016, s. 44

Çünkü istikbal demek gençlik demektir, bunu bilir millet. Gençlik sahip çıkarsa kendisine, istikbalden emin olabilir ancak toplum. Gençliğin sözünde ve eyleminde seyrederek istikbalin manzarasını.

Milleti yanımıza almamız.

Kim gençliğini millete gönderirse ona teveccüh ediyor millet."⁴

Mehmet Akif İnan, "İslâm Gençliği Üzerine" başlıklı yazısında bir zihniyetin yerleşmesinin ye-

tişkin nesil eliyle değil, mutlaka gençler üzerinden temin edileceğini belirtmektedir: "(...) [D]evrim, kendisine adapte olmuş insanlara değil, kendisinin bizzat eğittiği, yetiştirdiği kadrolara güvenmeye ve dayanmaya muhtaçtır. Kendisinden yana olan veya kendisine adapte olan insanlarda, mutlaka devrimden önceki düşünce ve terbiyeden bazı izler kaldığı için devrim, haklı olarak, tam anlamıyla emin olamaz yetişkin nesilden. Ümidi ve teminatı gençliktir devrimin.

Yakın tarihimizi hatırlayalım. Tanzimat, kendi muhtevasına uygun nesli, ancak yirmi sene sonra bulmuştur. Cumhuriyet ise kendi aydınına, Cumhuriyet'in ilanından on sene sonra kavuşmuştur.

Devrimler, kendi kurdukları okullardan yetişen gençlikle ancak varlıklarını devam ettirebilir. (...)"⁵ demektir.

İslamcı düşünce içerisinde yer alan gençlerden Kur'an'ı yüzünden okuyamayanların sayısının az olmadığını söyleyen Mehmet Akif İnan, Kur'an okumasını bilmeyen bir gençliğin yetiştiğini ifade ederek, gençlere Kur'an okumasını öğretmek gerektiğini, bilhassa gençlik kuruluşlarının kurs-

4. Mehmet Akif İnan, "Emir Vaki Olunca", a.g.e, s. 67

5. Mehmet Akif İnan, "İslâm Gençliği Üzerine", a.g.e, s. 193

lar açması gerektiğini ifade etmektedir. *"Kur'an'ı hamil olmayınca, İslâm davası mı olurmuş? Bizi Kur'an'dan koparanlara cevabımız, Kur'an'ı yüklemekle olsun."*⁶ diyerek seferberlik ilan eden Mehmet Akif İnan, bir başka yazısında ise İslâm'ı bilmenin yanı sıra İslâm'ı yaşamanın önemine de işaret etmektedir:

"Durakta otobüs bekliyordum. Güzel, sakallı bir genç yaklaştı, selam verdi. Yüksek bir okula devam eden bizim gençlerimizdenmiş. Otobüste yan yana oturduk. Bilinçli bir Müslüman aileden gelmemiş ve İmam-Hatip çıkışlı olmadığını; bu sebeple dinî konularda yeterli bilgisi bulunmadığını, yazılarımızdan çok istifade ettiğini, sohbetlerimize de katılmak suretiyle yetişmek istediğini anlattı. Bu "yetişme"yi, davayı başarılı biçimde "tebliğ" etmek için "şart" gördüğünü söylüyordu.

Hak verdim (...) bu halis arkadaşşa. Hak verdim de ayrıca şunu da ekledim: "Bir Müslüman için en iyi tebliğ, inancını yaşamasıdır." (...)

*İslâm'ı gereği gibi yaşayan biri, yüzlerce vaaz erbabından daha iyi tebliğ ediyordur dinini."*⁷

Gençliğe Hitabeler

1970'li yıllar, gençliğin son derece hareketli olduğu ve bu hareketliliğin hayırlı bir mecraya kanallene edilmesi zaruretinin hissedildiği zamanlardır. Bu çerçevede Mehmet Akif İnan, çeşitli gençlik gruplarına hitap etmiş ve hitabelerinde gençliğe yol-yön gösterme gayreti içerisinde olmuştur.

Mehmet Akif İnan, 13 Ocak 1978 gecesi MT-TB'nin düzenlediği Gençlik Gecesi'nde bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma Mehmet Akif İnan'ın

6. Mehmet Akif İnan, "Kur'an'sız Müslümanlık", a.g.e, s. 136

7. Mehmet Akif İnan, "En İyi Tebliğ Yaşamaktır", a.g.e, s. 185-186

gençlik tasavvurunu bütünüyle taşıyan bir konuşmadır. Mehmet Akif İnan'ın konuşmasında 1980 öncesi yılların sağ sol çatışmasında heba olan gençliğin yüreğinde oluşturduğu acı bütünüyle kendisini hissettirmektedir. Mehmet Akif İnan, büyük ümitler beslediği gençliği kavga ortamının kıyıcılığından kurtarmaya çabalamakta; onları tahsile, bilgiye, dava şuuruyla donanmaya yöneltmeye çalışmaktadır. Bu konuşma, 15 Ocak 1978 tarihli Yeni Devir gazetesinde yayımlanmıştır.

Mehmet Akif İnan, 27 Nisan 1978 günü saat 20'de Spor ve Sergi Saray'ında İslâmî gençlik kuruluşlarının ortaklaşa düzenledikleri "Müslüman Katliamını Protesto" gecesinde de bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma, Yeni Devir gazetesinin 30 Nisan 1978 ve 1 Mayıs 1978 tarihli nüshalarında iki ayrı bölüm halinde yayımlanmıştır.

Mehmet Akif İnan, 29 Mayıs 1978 akşamı MTTB Genel Merkezi'nin İstanbul'da düzenlediği Fetih Gecesi'nde "Ey nebilerin, velilerin, şehitlerin, fatihlerin, sadıkların, âşıkların vârisi, hayrülhalefi gençler!" diye hitap ettiği gençlere bir konuşma yapmıştır.

Yeni Devir gazetesinin 1-2

Haziran 1978 tarihli nüshalarında yayımlanan hitabesinin son bölümünde Mehmet Akif İnan, gençlere şöyle seslenir: *"Siz sıkı durursanız, çoğalırsanız zafer yakındır. Öyle yakın ki zafer, Allahuâlem, sizlerin dahi saçlarınızın ak pak olmadığı bir yakın gelecekte teveccüh kılacaktır size. O ay parçası alınlarınızı şükür secdesine koyacağınız günleri şimdiden görüyor gibiyim."*⁸

Mehmet Akif İnan'ın 14 Haziran 1978 tarihli Yeni Devir gazetesinde "Hitabe" başlığıyla ya-

8. Mehmet Akif İnan, "Hitabe", a.g.e, s. 110-115

yımlanan yazısında, 'zaman' mefhumu üzerinde değerlendirmelerde bulunmakta ve yazının sonunda gençlere *"Zamanı zapt ve teshir için halife olarak gönderildin. Zaman içindeki yerini almanın zamanını yaşıyorsun şimdi. Unutma, geçen zaman geri gelmiyor."* tembihatında bulunmaktadır.

Mehmet Akif İnan, Yeni Devir gazetesinin 4 Temmuz 1977 tarihli nüshasında yayımlanan "Mirası Kuşanmak" başlıklı yazısında *"İslâmî Talebe Teşkilatları Federasyonu'nun 4. Genel Konferansı'nda gençlere şöyle hitap etmek isterdim:"* sunuşuyla Müslüman gençliğe seslenmektedir.

Sonuç

Mehmet Akif İnan'ın üçü kitlelere bizzat irat edilmiş, ikisi de metin olarak yayımlanmış beş hitabesinde 1970'li yılların anarşi ve terör ortamında gençliğin ziyan edilmesinin önüne geçmek için içli bir feryat vardır. O, hitabelerinde gençlik ve gelecek bağlamında hipotezler ortaya koymakta, geleceğin İslam toplumunun inşasında gençliğe olan kesin ümidini haykırmaktadır.

Mehmet Akif İnan'a göre, gençler gelecek zamanlar için, kutsal emaneti daha ileri alanlara götürebilmek için hazırlanmalıdır. Ülkenin imarını gerçekleştirecek, Ortadoğu'yu, bütün yeryüzünü kurtaracak olan gençlerin ehliyetli olması gerekir. Ehliyetin yolu bilgidir. Bilgi ise tahsille elde edilir. Tahsil ise okumaktır. Mehmet Akif İnan, bu ülke kurtulmasın diye, insanlık kurtulmasın diye gençlerin okumasının önüne engeller diken, onları sokağa dökmek isteyen, günübirlik çıkarları uğrunda kullanmak isteyenlere gençleri uyarmanın, korumanın sorumluluğunu yerine getirmektedir.

Mehmet Akif İnan'a göre, Batı uygarlığı çatırtılar içerisinde çökmektedir. Batı'nın göz kamaştırıcı saltanatı, ölüm öncesinde görülen geçici bir canlılığın görüntüleri gibidir adeta. İslam dünyası ise bir uyanma, dirilme dönemine girmektedir. Ayağa kalkmanın denemeleri içindedir. Mehmet Akif İnan'a göre İslâm dünyasındaki ayağa kalkışın tek tezahürü, İslâm ülkelerinde bir gençlik fışkırışının görülmesidir. Gençliği olan muvaffak ve muzaffer olur ancak. Gençler sıkı durursa, çoğalırsa zafer yakındır.

Ekip Ruhunun Dışa Yansıması

Bir karınca, sırtına vurduğu ağır mı ağır bir yükü omuzlamış götürüyor. Yokuşlar onun için sarp, yük ağır, hedef uzak... Ama hiçbir karınca bırakmıyor yükünü... Onu sırtlıyor, omuzluyor, canını dişine takıyor, çıkıyor yokuşları. Belki nice karanlık gecelerden sonra aydınlık bir sabaha çıkacağına inancıyla bütün engellere inat ve azimle geçiyor. İnanılması güç bir işi cüssesinden beklenmeyecek bir azimle başarıyor. İnsan da imreniyor karıncaya; diliyor ki onun gibi olabilsin. Belki hiçbir zaman karınca gibi büyük işler başaramadım ama, "karınca kararınca, karınca kısmetince" kimi işlerden alınımın akıyla çıktığım ve insan azminin nelere kadir olduğunu gördüğüm, çevremdeki azimli insanların gayretine hayran olduğum günler de olmadı değil.

Pek çok insanın haritalarda bulmakta zorlanacağı uzak bir yer belki de Bitlis! Modern ve gelişmiş şehirlerden yüzlerce, binlerce kilometre uzakta! Mütevazı ve azimli insanların sessiz güzel şehri...

Bitlis'te Yatılı İlköğretim Bölge Okulu yeni hizmete açılmıştı. Aslına bakılırsa yeni bir okul yapılmamış, eskiden beri ilköğretim olarak hizmet veren eski bir okul yanına kız pansiyonunun eklenmesi ile YİBO'ya dönüştürülmüştü. Ortada yeni bir şey yoktu kısacası, elde olanlar da birkaç kırık dökük malzemeden ibaretti. Okulun açılmasına sayılı günler kala bu okula idareci olarak tayin edilmek -pek de makul bir kısmet sayılmazsa da- bizim kısmetimize düşmüştü. Her ne kadar okul malzemeleri gelmişse de eksiklerin ve yapılacakların listesi o kadar çoktu ki... Engeller yol bel vermeyen, geçitleri dar ve sarp bir dağ olmuştur önümüzde. Ama bu sarp inatçı dağdan elbet aşacak yollar, geçitler vardı. Bu umutla işe koyuldum. Öncelikle yapılacak işleri kafamda tasarlayarak öncelik sırasına göre bir liste oluşturdum. Ama bu yazılı olan şeyleri icraata dökülecek ekip ruhunun olması gerekmektedir. İnsanları sözlerimizle bize çevirmeli; sıkıntımızı, azmimizi onlara duyurabilmeli; onları yanımıza çekmeli; sonra da aynı hedefe aynı ruhla koşan bir ekip olabilmeliydik!

Öncelikle gerek İlçe Milli Eğitim gerek se Kaymakam Beyle görüşerek ekibi oluşturduk. Okulu gören, ateşten gömlek giydiğinin farkına varıyordu. Şöyle bir duralıyor, geri adım atma kertesine geliyor, ama içinde yanan ateşin aydınlığı ile işten geri de duramıyordu. Bir anlık tereddüttü, herkesin yaşadığı! Sonra kollar sıvanıyordu.

Teftiş Kurulu Başkanı, ekibini alıp okula geldiklerinden sırtına vurarak:

"Hocam, bu okul altı ayda düzelse iyi!" gibi bir imalı cümle karşısında:

"Hocam iki ay sonra sizleri bekliyorum" dedim.

"Tamam, o zaman falan tarihte buradayız" dedi.

Ekip ruhunu da yaymalıydık. Herkes elini taşın altına koymalıydı. Bizler ekip olarak Kasaba Belediye Başkanını, İlçe Kaymakamını ve İlçe Milli Eğitim Müdürünü, Jandarma Karakolunu harekete geçirmeliydik. Ziyaretlerde bulunduk. Hayallerimizi ziyaret ettiğimiz insanların kalplerine hitaben yaptık. Belki inanmayacaksınız Kaymakam Bey tez zamanda yurdun bahçesini parke taşlarıyla döşetti. Belediye Başkanı bizzat kepeğe binerek okulun alt yapısını yapmaya başladı. Örnek oldu nice insana! Bir taratan da parke taşlarının döşenmesinde işçilerini seferber etti. İşçiler, bunca insanın azminden sonra daha büyük bir azim ve gurur ile çalışıyordu. İşler yavaş yavaş rayına oturuyordu. Ama elbette öğrenciler de bu işlerin içindeydi. Oysa yurt bomboştur. Asıl hedefi de unutmamak lazımdı. "Kız öğrencileri yurda getirmenin imkânı yok" denilmişti bize. Gerçekten de kimse kapımızı çalmamıştı henüz. Biz de "madem onlar gelmiyor biz onlara gideriz" dedik. İlçe Milli Eğitim Müdürümüzü de alarak köyleri kapı kapı gezdik. Kimse bizi kapısından çevirmedi elbette, güler yüzlü insanımızın çoğu fakir ama temiz ve aydınlık evlerinde çaylarımızı yudumlarken derdimizi de anlattık. İçimizdeki azmi, çalışma gayretini ve çocukları için geleceği görmekte pek çoğu zorlanmadı bile. Yurdumuzda iki haftalık çalışma sonucu 80 öğrenci yatılı kalmaya başladı. Çocuklar için şendik! Jandarmadan Mehmetçiklerimiz de bu şenliğe katıldı. Çocukların yatacağı yatakları monte ettiler ve nerede kırık dökük yerler varsa tamir ettiler. Diğer taraftan müdür yardımcılarının pencereleri boyadıklarına, tuvaletleri bizzat elleriyle yıkadıklarına şahit oluyordum. Artık önümüzde aşılacak yol da bel de sarp geçit de kalmamıştı. Aydınlık artıyor, karanlık ufuklar gözümüzden siliniyordu.

İki ay sonra sözleştiğimiz tarihte gelen müfettişler, gördüklerine inanamadılar. Bitlis'in Örnek Bölge Okulu ilan edildik. Bir tek müdür odası elden geçmemişti. Müfettişlerden biri:

"Hocam burası niye böyle" deyince, biraz mahcup:

"Okul tam düzelden müdür odasının düzgün olması etik değil, diye düşündüm" demiştim.

"Okul düzeldi şimdi sıra burada" derken müfettişin yaşarmış gözlerindeki manayı görmeyi dilerdim!

Ruhlarımızın ışığı karanlığı parçalamış, karınca yokuşu aşmıştı.

Kaynak: Nail Yıldırım (2011). Okul Müdürlerinin Sorun Çözme Hikâyeleri. Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 100-103.

TEKLİFİNİZ

TALEBİMİZ OLSUN

Teklifleriniz için
www.ebs.org.tr

